

Az illír mozgalom

A horvát nemzeti megújulás
kordokumentumai

Az illír mozgalom

A horvát nemzeti megújulás
kordokumentumai

ÚJ SZÉCHENYI TERV

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség

www.ujszechenyiterv.gov.hu

06 40 638 638

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

**A projektek az Európai Unió
támogatásával valósulnak meg.**

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0030 „Önálló lépések a tudomány területén”

ELTE Eötvös József Collegium kiadványa

Budapest, 2013

Felelős kiadó: Dr. Horváth László, az ELTE Eötvös Collegium igazgatója

A kötetet szerkesztette,

a szövegeket válogatta

és a kommentárokat írta: Lukács István

A szerkesztő munkatársa: Kálec-Simon Orsolya

A szövegeket fordították: Kálec-Simon Orsolya

Lukács István

Copyright © Eötvös Collegium 2013

Minden jog fenntartva!

Nyomdai kivitel: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.

Felelős vezető: Kovács Jánosné ügyvezető igazgató

ISBN 978-615-5371-02-8

Az illír mozgalom

A horvát nemzeti megújulás kordokumentumai

A kötetet szerkesztette, a szövegeket válogatta és a kommentárokat írta
Lukács István

A szerkesztő munkatársa
Kálec-Simon Orsolya

A szövegeket fordították
Kálec-Simon Orsolya
Lukács István

Tartalomjegyzék

Előszó.....	9
Maksimilijan Vrhovac (1752–1827)	13
Felhívás püspökségünk valamennyi lelkipásztorához.....	15
Antun Mihanović (1796–1861).....	19
Szózat a hazához az anyanyelven való írás hasznosságáról	21
Janko Drašković (1770–1856)	27
Disszertáció avagy értekezés.....	29
Ivan Derkos (1808–1834).....	51
A haza szellemének szózata alvó fiaihoz.....	53
Ljudevit Gaj (1809–1872)	65
Novine horvatske – Felhívás (részlet)	67
Helyesírás – (bevezető).....	71
Nemzetünk.....	75
Ljudevit Vukotinović (1813–1893)	81
Illírizmus és kroatizmus	83
Dragutin Rakovac (1813–1854)	91
Kis katekizmus nagy embereknek.....	93
Bogoslav Šulek (1816–1895).....	107
Mi az illírek szándéka?	109
Ivan Mažuranić (1814–1890)	133
A' Horvátok a' Magyaroknak	135

Előszó

A horvát nemzeti megújhódás, közkeletűbb horvát megnevezéssel az illír mozgalom igazi fordulópontot jelentett a horvátság politikai, szellemi, nyelvi és kulturális fejlődésében. A horvát irodalomtörténet-írás ettől a korszaktól datálja az újabb horvát irodalom kialakulásának kezdetét. A XVIII. század végétől érlelődő és a XIX. század harmincas éveitől ténylegesen is kibontakozó horvát nemzeti mozgalom szervesen beleágyazódik az európai pánszláv törekvésekbe, s fokozatosan, apró lépésekben és óvatosan araszolva megindul a Habsburg Birodalom belső politikai és kulturális viszonyainak átrendezése – döntően a magyarokkal szemben egyre nyilvánvalóbb stratégiát követve.

A magyar reformkor és a horvát illír mozgalom esemény- és fejlődéstörténete szinte egy vágányon haladt. Az illírizmus meghatározó szereplői sok szállal kötődtek a magyar közülethez és kultúrához, ami nem is csoda, hiszen a korszak közel fél évszázados története során a magyar mintákat és példákat követő mozgalmárok egy része felsőfokú tanulmányait nem hazai, hanem vagy osztrák, vagy pedig magyar intézményekben végezte, magyarul kitűnően tudott: Ljudevit Gaj Pesten, Antun Mihanović Budán és Fiumében, Ivan Mažuranić Fiumében és Szombathelyen, Ljudevit Vukotinović Nagykanizsán, Szombathelyen és Pozsonyban tanult, Bogoslav Šulek pedig a pozsonyi evangélikus líceum hallgatója volt.

A horvátok a közös országgyűlésnek köszönhetően közvetlen közlelről követhették a legfontosabb magyar közművelődési intézmények, a Magyar Nemzeti Múzeum (1802), az Országos Széchényi Könyvtár (1802), a Nemzeti Kaszinó (1827), a Magyar Tudományos Akadémia (1830) és a Nemzeti Színház (1837) létrehozását, s ezen felbuzdulva maguk is kezdeményezték hasonló nemzeti intézmények megalapítását.

A horvátok és a magyarok között a leghevesebb összetűzések a nyelv körül bontakoztak ki. A horvátok saját nyelvük védelme, hivatalossá tétele érdekében politikai és művelődési érveket sorakoztattak fel. A 18. és 19. század fordulóján kiteljesedő magyar nyelv művelési mozgalom eredményei mind ismertek voltak a horvátok számára, ennek ékes bizonyítéka, hogy több cikket is közöltek a korabeli magyar folyóiratok nyelvapoló írásai közül. Fontos kiemelni, hogy a nyelvi kérdés egyben politikai kérdés is volt. Zágráb és környéke valójában az ún. kaj-horvát nyelvi változatot használta, amelynek komoly irodalmi múltja

és hagyománya volt. Az új fiatal értelmiségi és írónemzedék, szembesülve az idősebb és konzervatívabb zágrábi körök ragaszkodásával ehhez a nyelvi változathoz, kezdetben azzal a szándékkal lépett színre, hogy a *horvát* nyelvet tegye hivatalossá. Ezt még könnyű volt elfogadtatni, hiszen a kaj-horvátul beszélők a maguk nyelvét úgyszintén *horvát*nak (horvatski) nevezték. A déli szláv politikai integráció gondolatának felerősödésével azonban megváltoztatták a stratégiájukat, s a *horvát nyelv* helyett *illír nyelvről* kezdtek el beszélni és írni. Romantikus történelemszemléletüknek nagyszerűen megfelelt, hogy a horvátok lakta területeken, a Nyugat- és Közép-Balkánon egykor létezett illír birodalom őslakosságát tekintsék elődeiknek. Ez fontos érvként szolgált a magyarokkal szemben az etnogenetikai és területi folytonosság kihangsúlyozása, illetve a nagy déli szláv összefogás szempontjából. Az *illír* megnevezés így egyszerre vált történelmi szemléletté, nyelvi és kulturális stratégiává, valamint a távlatos politikai célok burkolt foglalatává. Nem véletlen, hogy a bécsi udvar, belátva ennek tényleges veszélyeit, 1843-ban betiltotta a név használatát. Igaz ugyan, hogy az uralkodó 1845-ben feloldotta ezt a tilalmat, de ezután csak az irodalomban lehetett használni, a politikában nem. Ez a korlátozás egyértelmű jelzés volt: a délszláv politikai összefogást a Habsburgok minden eszközzel meg akarják akadályozni. A hatalmi játszmák persze ennél sokkal összetettebbek voltak, hiszen az orosz balkáni (főleg szerb) befolyás ellensúlyozására ugyanakkor szorgalmazták is a birodalomban élő déli szlávok és a birodalmon kívüli balkáni szlávok közeledését.

A magyar reformkor nagy alakjai közül elsősorban gróf Széchenyi István tevékenységére figyelt föl a fiatal illír nemzedék, de az eszmét felvállaló és a mellé felsorakozott horvát főnemesség is. Gróf Janko Drašković *Disszertáció...* (1832) című politikai röpiratában nagyon konkrét, Széchenyinek a *Hitelben* (1830) és a *Világban* (1831) foglalt, a korban szokatlannak és újszerűnek ható gazdasági elképzeléseit emelte be a horvát politikai közgondolkodásba, a mozgalom szellemi vezére, Ljudevit Gaj pedig folyóirat-alapítási terveinek elkészítésekor Széchenyi *Jelenkor* című folyóiratát tekintette mintának. Gróf Széchenyi Istvánnak a nemzetiségekkel kapcsolatos megengedő és türelmes nézeteit szimpátiával fogadták a horvátok is, ami a korabeli sajtóvisszhangokból is kitűnik.

A jelen válogatás nagyon pontos betekintés nyújt a horvát nemzeti megújodás, az illír mozgalom arculatát meghatározó horvát értelmiség gondolkodásába, cselekvési stratégiájába, taktikai elgondolásaiba és szándékainak irányultságába. A kordokumentumok közzétételével kettős célunk volt: egyfelől a pontosabb és az alaposabb megértés céljából a magyar történetírás és

irodalomtörténet-írás számára magyar nyelven is hozzáférhetővé tenni e szövegeket, másfelől rádöbbeneni a magyar reformkorral foglalkozó magyar szakembereket, hogy a környező népek, jelesen a horvátság XIX. század eleji modernizációs törekvései teljes mértékben és pontosan követték a magyar reformkori eseményeket és megpróbáltak csatlakozni, illetve igazodni a magyar polgárosulás folyamatához. A Habsburg Birodalmon belüli politikai erőviszonyok átrendezése irányába tett első lépések annak a globális dezintegrációs folyamatnak a kezdetét jelentik, amelyek logikusan vezettek a birodalom XX. század elején bekövetkezett teljes széthullásához. E programalkotó szövegeken és különféle röpiratokon keresztül az is megérthető, hogy részben a birodalmi érdekekkel, de legfőképpen a magyar hatalmi törekvésekkel egyre inkább szembehelyezkedő horvátság stratégiai elgondolásaiban a nemzeti függetlenség politikai távlatossága miként van jelen.

Lukács István

Maksimilijan Vrhovac (1752-1827)

A Bolognában doktorált Maksimilijan Vrhovacot 1775-ben szentelték pappá. A zágrábi papnevelde megnyitása után (1785) annak rektora lett, majd egy évre rá, midőn Pesten Központi Papnevelő Intézetet hoztak létre, ennek rektora. 1787-ben nevezték ki zágrábi püspökké. A század kilencvenes éveitől egyre inkább éleződő horvát-magyar politikai ellentétek közepette, melyek homlokterében a nyelvi kérdés állt, Vrhovac világosan látta, hogy a horvátok nem bújhatnak a latin nyelv bástyája mögé – ki kell állniuk nemzeti nyelvük védelme érdekében. Nyomdát vásárolt, hogy előmozdítsa a horvát nyelv ügyét.

A legújabb horvát kutatások meggyőzően bizonyították, hogy M. Vrhovac szabadkőműves volt. A Martinovics-féle jakobinus mozgalom leverése és vérbefojtása után felmerült M. Vrhovac esetleges kapcsolata a mozgalommal. A püspöknek végül sikerült tisztáznia magát a bécsi udvar előtt. Hogy e tisztázás ellenére a bizalom megrendült benne, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy II. Ferenc császár döntése értelmében a nyomdáját el kellett adnia.

Maksimilijan Vrhovac a horvát nemzeti megújulás mozgalmának első jelentős személyisége. A nyelv és az irodalom ügye iránt elkötelezett püspök nyomdájában számos horvát nyelvű könyv jelent meg. Alább közölt, eredetileg latin nyelvű, majd 1837-ben a Gaj-féle *Danicában* horvát nyelven is kinyomtatott *Felhívása...* az első olyan fontos szöveg, amelyben szó esik az „illír” nyelvi egységről. Vrhovac számba veszi azokat a szerzőket és műveket is, kiknek s melyeknek a múltban elévülhetetlen érdemei voltak a horvát népnyelv paléozottságában. Püspökségének lekipásztorait arra buzdítja, hogy gyűjtsék a horvát néphagyományt: népdalokat, szavakat, közmondásokat, szólásokat és frázisokat. Kéri őket, írják össze a környezetükben található régi könyveket, hiszen mindezek önmagukban is ékesen bizonyítják a nyelv „bőségét” és „természetét”. Bár e korai kezdeményezés semmiféle áttörést nem hozott a horvát nyelv megőrzése és megújítása terén, jelentősége felbecsülhetetlen, hiszen nyilvánvalóan jelzi, egy szűk értelmiségi körben a jozefinizmus hatására elindult a belső szellemi erjedés. M. Vrhovac ilyen irányú, a szabadkőművesség szellemiségébe tökéletesen beilleszthető liberális kezdeményezésének fontosságát halála után az illír mozgalom élharcosai is megértették, hiszen már a tényleges cselekvés szándékával újraközölték. Bár Vrhovac felhívása elsősorban

a népnyelv és a régi horvát nyelvű könyvek gyűjtését célozza, azonban nem feledkezhetünk meg arról, hogy a születő új horvát romantikus irodalom a későbbiekben esztétikai nézeteit részben a népköltészetből meríti. A romantikus horvát költők szinte kivétel nélkül lelkes népdalgyűjtők is voltak.

Felhívás püspökségünk valamennyi lelkipásztorához

1813

Az illír nyelv – bár a maga népek közötti szétszóródottságában különféleképpen ejtetik ki, mindazonáltal a szavakban és a kiejtésben a maga tisztaságát és szépségét tekintve, hasonlóképpen az egyedi dolgok rokon megnevezésében, egész kifejezések szépséges és sokféle kiejtésében nagy bőségben és gyönyörűségben bővelkedik; valamint, tekintet nélkül az egyes nyelvjárások különbözőségére és az idegen szavak jelenlétére, abban a tiszta szavak hatalmas gazdagsága találtatik.

Léteznek a különleges horvát és a szlavón szavak gyűjteményei, e nyelvjárások énekeinek és nyomtatott könyveinek sokasága. Mindez elegendő bizonyosságul szolgál arra, hogy mennyi gyönyörűséggel és állhatatossággal ékes e népnyelv. Magasabb pallérozottságához már régtől fogva dicső férfiak igyekezete is nagyban hozzájárult; és pedig horvát nyelvjárásban, amennyire ismert előttünk, legelőbb Juraj Habelić, Grazban 1670-ben nyomtatott szótárával; majd Ivan Bjelostjenac a maga Zágrábban 1740-ben megjelent *Gazofilaciom*-ával; aztán Andrija Jambrešić a szótárával, hasonlóképpen Zágrábban 1742-ben nyomtatott. Szlavón nyelvjárásban pedig Vid Došen az *Aždaja sedmoglava* (Hétfejű sárkány) című művet adta ki Zágrábban 1768-ban; Anton Kanižlić *Sveta Rožalija* (Szent Rozália) című művét Bécsben 1780-ban; és Anton Ivanošić *Tri poglavlja knjige poroda* (Az újjászületés könyvének három fejezete) című műve Zágrábban 1788-ban, melyekkel e nyelv kincsesháza jelentős mértékben gazdagodott. Ezt követte a népiskolák számára jól szerkesztett könyveken és néhány jó szótáron kívül két horvát grammatika, Franjo Kornigáé 1795-ből, valamint egy ismeretlené 1810-ből. Horvát nyelvjáráson prédikációk is megjelentek, eredetiek, Ivan Mulihtól 1784-ben, de más nyelvből lefordítottak Baltazar Matakovićtól 1770-ben, és 1796-ban Josip Matijević ismert könyvecskéi; hasonlóképpen szlavón nyelvjárásban számos író tett szert dicsőségre, kik csodálatos beszédmódjukkal járultak hozzá ahhoz, hogy a mi hazai nyelvünk szép lassan egyre nagyobb dicsőséget és szépséget nyerjen.

Ámde hogyha a szavak jelentését és változását, az eddig lejegyzett különféle kifejezéseket tekintjük, mindig látni fogjuk, hogy még rengeteg olyan hiányzik, melyek sem a meglévő grammatikákban, szótárakban, prédikációkban és dalokban, sem pedig az alapszavakat tartalmazó tankönyvekben nem

találhatóak. S olyan íróink sincsenek, kik, miként az egykor virágzó római uralom alatt történt, írásmódjukkal másokat jelentősen túlszárnyaltak volna; ezért egynémely tudóssal úgy ítéljük meg, hogy van hathatós segítség, hogyha az illír nyelv erejének rejtett forrását, az általános szükségletekre tekintettel, a lelkipásztorok külső segítségével az egyszerű pórnépnél felleljük. Merthogy hasonlóképpen, miként minden hazai nyelv tisztasága, bősége és szépsége felett legelőbb az általános szokás, majd pedig a jeles írók hatalma (auctoritas) uralkodik: hasonlóképpen nálunk is, miként minden bizonnal kezdetben a rómaiakkal és más népekkel történt, ily szépséget nem csupán a nyomtatott könyvekből, hanem szükségből az írástudó és egyszerű emberektől is vehetünk; mert miként az írástudók, hasonlóképp az egyszerű emberek 1) sok jó és alkalmas illír szót találnak ki vagy némi szerencsével, vagy pedig a mások által kitalált jobb szavakat ők őrzik, melyeket a tanult emberek vagy hiába keresnek, vagy ily alkalmas szavakat maguk nem tudnak kitalálni, vagy szokáson kívül újakat honosítanak meg, a grammatikák tudománya ellenében, melyek állítják: nem kell új szavakat alkotni ott, ahol már korábban keletkezettek léteznek, kivéve, hogyha új dolgokat találtak ki; s nem kell a meglévő szavaknak új, a régieknek ismeretlen jelentéseket adni; a helyes jelentés az, amely a szavak eredendő etimológiáján és értékén alapul. 2) A művelt és az egyszerű emberek is számos szólást ismernek, melyek vagy alkalmas példákön, vagy pedig hasonlatokon alapulnak, vagy más nyelvekből fordították le őket értelem szerint pontosan vagy hasonlóan; a horvát és a szlavón nyelvjárás valóban sok eredeti közmondásban bővelkedik. 3) A pór nép híven őriz számos népdalt, melyek a nyelv pallérozottságát szolgálják; tekintettel arra, hogy a költők hatalma a nyelv művelésében mindenütt óriási jelentőséggel bírt, hasonlóképpen nálunk is a rokon vallásos és világi énekek különféle hasznokat hajtanak; mivelhogy azok nem csupán a béke és a háború, a jelentős államférfiak és katonai vezetők, szokások és hagyományok, egyházi szertartások és népek természetének emléket őrzik; hanem ugyancsak megmutatják a szavak egyediségét, a szótagok (syllaba) hosszát és rövidségét és az egész nyelv természetét.

Tekintettel arra, hogy az illír nyelvet oly sokan igen-igen nagyra tartják és szeretik, hogy azon napról-napra egyre jobb dolgok születnek, van remény arra, hogy a Bécsben hamarosan létrejövő férfiúi társaság, mely az illír nyelv nyelvjárásait a homályból kiásní és feldolgozni óhajtja, oly mértékben tudja virágzóvá kiművelni, hogy bősége, szépsége és ereje még inkább felismerhetővé, őrizhetővé és bővíthetővé váljék; s szavainak tisztasága, mely kizár mindenféle idegen hatást, s szépségének díszei, melyekkel ma más népek nyelvei ékeskednek, érvényre tudjon jutni; éppen ezért többek között Titeket is felszólítalak,

biztatlak és kérlek, hogy a különleges horvát vagy szlavón szavakat, mindenféle szólásmondásokat és népdalokat, melyeket vagy eddig magatok számára gyűjtöttetek vagy a jövőben gyűjteni fogtok, nekem rögvest küldjétek el.

Miképpen hogyha valaki összeírja a különféle vallásos, más a jogi, megint más az egyéb tárgyú alkalmas szavakat, így határozottan óhajtom, hogy Ti és a többi lelkipásztor ugyancsak fordítson arra figyelmet, hogy 1) a Ti összeírástok során gyűjtsétek az összes alkalmas, eredeti és a dolgok megjelölésére alkalmas horvát és szlavón szavakat, melyeket vagy Ti magatok használtok, vagy amelyeket az emberek a hétköznapi életben használnak; hasonlóképpen olyan szavakat, amelyekkel a nép a mezőgazdasági tárgyakat és munkákat illeti; hasonlóképpen a főneveket melléknemekkel, az igéket határozószókkal, melyekről úgy ítélték meg, hogy hasznára lehetnek az illír nyelv tisztaságának és dicsőségének, minden szó esetén jelölve a hangsúlyt, annak használatát, jelentését és magyarázatát. 2) Különféle körülmények között szerencsésen fellelt szólásmondásokat és mindenféle válogatott beszédformákat; majd 3) kivétel nélkül mindenféle horvát és szlavón éneket, megfigyeléssel, amennyire csak lehetséges, mikor, ki által és mely alkalomból állítottak össze, lehetőségeitekhez mérten gyűjtsétek össze őket, és mindegyiket szép sorjában nekem küldjétek el; s végezetül 4) tekintettel arra, hogy a fent említett könyveken kívül a parókiák könyvtárában minden bizonnyal más egyéb régi mű is akadhat, ezért még egyszer kérlek Benneteket, hogy az ilyenek létét nekem jelentsétek, különösen pedig a régi könyveket hozzátok tudomásomra, valamint az összes horvát és szlavón nyelvjáráson született művet, melyekből a nyelv bősége és természete kitűnhet, a hazai dolgok iránti dicséretreméltó szeretetek okán nekem jelentétek. E fáradozásotokkal ekképpen Ti is jelentős mértékben hozzájárulhattok a hazai nyelv erejéhez, amennyiben mindez megfelelő módon alkalmaztatik, s mindaz, ami ma kint szétszóratásban létezik, ha megfelelő módon összegyűjtetik, mindannyiunk hasznára hamarosan ki is nyomtattathatik.

Kelt Zágrábban, 1813. június 26-án.

Fordította: Lukács István

Antun Mihanović (1796-1861)

A módos zágrábi családban született, jogvégzett Antun Mihanović fiatalkorában beutazta Európát, majd hazatérése után különféle politikai tisztségeket töltött be: fiumei kormányzói titkár, 1827-től Fiume küldötte a pozsonyi országgyűlésben, de liberális nézetei miatt hamar visszahívták, 1836-ban az első osztrák konzul Belgrádban, később hasonló funkcióban Szalonikiben, Izmirben, Isztambulban és Bukarestben. Nem sokkal halála előtt vonult nyugállományba.

Már bécsi jogi tanulmányai során erőteljes érdeklődést mutatott a filológia iránt. Az alább közölt *Szózata*... is ebből az időszakból származik. Diplomáciai állomáshelyein szenvedélyesen gyűjtötte a régi okleveleket, kéziratokat, könyveket, de különösen a horvát történelemre vonatkozó dokumentumokat. Velencében ő fedezte fel a horvát barokk legjelentősebb költőjének, Ivan Gundulićnak *Osman* című eposza kéziratát.

Bár A. Mihanović költőként nem volt túl jelentős, hiszen összesen mintegy tíz verset írt, ám ezek egyike, a *Horvatska domovina* (Horvát haza) az illír korszak jellegzetes nemzetébresztő és buzdító költeményeként később a horvátok nemzeti himnuszává vált.

Az alább közölt *Szózata*... bár közel két évtizeddel megelőzi az illírizmust, de világos és nyilvánvaló jelzés, hogy a XIX. század legelején a felvilágosodás eszmerendszerén nevelkedett és annak talaján álló horvát fiatal értelmiség mindennél előbbre helyezi a nemzeti nyelv ügyét. A. Mihanović érvrendszerében fontos példaként szolgálnak az ókoriak, kiknél a köznyelv és a műveltség nyelve egy és ugyanaz volt. Nem vitatva az idegen nyelvek tanulásának szükségességét, egyértelműen kiáll a nemzeti nyelv elsőbbsége, annak művelése mellett. Írása látszólag nyíltan nem irányul a horvát nyelvre ténylegesen veszélyt jelentő német és magyar nyelv ellen, az „idegen nyelvek jármát nyögi” szintagma világosan jelzi, hogy a XVIII. század vége óta a nyelvi fronton politikai nyomás alatt álló horvátokban fokozatosan érlelődik a felismerés: nyelvük hivatalossá tétele nélkül nemzeti létük forog veszélyben. Mintha A. Mihanović *Szózata*... a magyar felvilágosodás egyik legelső jeles képviselőjének, Bessenyei Györgynek a *Magyarság* című röpiratában található híres gondolatát bontaná ki: *Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem*. E frappáns gondolat a későbbiekben az illír gondolkodók szinte mindegyik fontosabb szövegében visszaköszön.

Szózat a hazához az anyanyelven való írás hasznosságáról

Bécsben, I. Snirer betűivel, 1815.

*Atque ego cum Graecos facerem natus citra mare
versiculos, vetuit me tali voce Quirinus.*

Hor. Sat. 1. 10.

*Minden, mi él s természetes hangja van,
Abban az remeg, sír és érzelmeit kibontja.*

A.M.

A legtöbbnyire csodálkozunk azon, hogy az ókori római és görög szerzők, kik az évszázadok kárhozátától megkíméltetvén napjainkig fennmaradtak, határtalan gondolataikat és világos szavaikat miként beszédbe, ugyanúgy írásba is tudták önteni. Az általunk ismert más népek legjobb szerzői az ő példájukat követve a hazai és külföldi közönség körében népszerűsége és halhatatlan dicsőségre tettek szert, lévén hogy a jelenünkben született rendhagyó műveiket az ókori művekhez hasonlítva vagy elvetjük, vagy éppenséggel ugyanazzal a sóvárgással olvassuk. A megszólalás tisztaságát és tömörségét, az elbeszélés helyes sorrendjét a stílus egészével összhangban szeretjük elsősorban, s minekutána mindezt elsődlegesen a régmúlt korok könyveiben leljük fel, a művelt többséggel valljuk: tekintettel általában a tudásra, különösen pedig a régi ékesszólásra és költészettanra, engedtessek meg nekünk is a magasztosabb megszólalás.

Ámde nekik mindehhez jóval kedvezőbb lehetőségeik voltak. Miben leledzik annak oka, hogy az említett képességek náluk áldásos virágba tudtak borulni. Többek között alapvető oka ennek az volt, hogy számukra nem volt szokványos saját nyelvüket elhagyva fáradságot nem kímélve idegen nyelvekre fecseirelni idejüket (mint nekünk), s mindezekben felül különféle tudományokkal foglalatostkodniuk.

A görögöknél a köznyelv és a műveltség nyelve egy és ugyanaz volt. Az elbeszéléseken túl, amelyeket gyermekkorukban a nyelvvel együtt úgyszólván a bölcsőben megtanultak, keveset vagy egyáltalán mást nem is tudtak. A megvetés, amelyben mindazokat a népeket részesítették, melyek nem görög nyelvűek voltak, (kétséget kizáróan) nem pusztán dölyfösségükből, hanem elsődlegesen is tudásukból következett. Arra kényszerítették, hogy keveset olvassanak, inkább sokat elmélkedjenek, s tekintettel arra, hogy a szavakban

nem fukarkodtak, a fontos dolgok megismerésével tölthették idejüket, miközben szorgosan megőrizték anyanyelvüket, s így az ékesszólás és a költészettan szabályait megalkották.

Bizony a rómaiaknak az irodalom megismeréséhez meg kellett tanulniuk a görögök nyelvét, kik, lévén az ő alattvalóik, tanítóikká váltak; minekutána az összes könyv, amelyekben az egész görög tudomány benne foglaltatott, a kezük ügyében volt, méltatlanul nagyra becsülték az idegen nyelven való írást, nem is a népit, amelyen abban az időben, lévén a világ urai, a parancsaikat osztogatni szokásuk volt.

A maiak pedig igyekeznek megérteni az idegen nyelveket, amelyeket azok a népek beszélnek, és amelyeken azok a népek írnak, melyekkel szerződéses, kereskedelmi vagy tudományos közösséget alkotnak, s melyek kisebb vagy nagyobb rangra tettek szert.

Ezen kívül a deák (latin) és a görög nyelvet is tanulják, amelyekben egész tudásunk gazdagsága benne foglaltatik.¹

A tudományos, jobban mondva a társadalmi igény, amely a világ mindenkori állapotából következik, ezt megköveteli tőlünk.

Tekintettel az irodalomra, sok különbség van közöttünk és az ókoriak között, többek között: amíg ezek kizárólag saját nyelvükön írtak, addig közülünk sokan inkább idegen nyelven alkotnak, mivelhogy számukra kedvezőbbnek és általában érthetőbbnek tűnik.

Azok pedig, akik csak a könyvek között tanyáznak, s akiket mi tudósoknak nevezünk, kizárólag a holt nyelveken kegyeskednek véleményüket kifejezni, mondván, hogy így minden országban értik őket, hisz e nyelveket magasztos írók alapozták meg, így mintegy az örökkévalóság és a köz nyelveként változatlanságban maradnak fenn.

Bár a bölcs nép számára mindezen okok rendkívülinek tűnhetnek, remélve, hogy a régi tanult nyelveken való írásnak hasonló túlszárnyalhatatlan hírnevet lehet szerezni és saját bölcsességünk csodálatát kivívni a világban, ámde meglehetősen csatlakoznak mindebben.

Ámde a népek között tudásuk és gondolataik tekintetében különbségek vannak, hasonlóképpen felfogásukban, rendszereikben és jeleikben. Ezért az egyik nyelv képe különbözik a másik nyelv képétől, mivelhogy a beszéd a hely szellemén kívül a műveltség, vallás és uralkodás állapota, végezetül a kereskedelem és az ország kiterjedtsége szerint váltakozik, azaz a nép

¹ When arts and sciences began to spread trough a larger circle, as the did in Greece, still people could learn the whole Encyclopedia in their own language.

A new estimate of manners-and priciples &c. Part. III.

természetétől függ, ebben áll ugyanis a népek közötti döntő különbségek lényege. Éppen ezért az uralkodók az eltérő nyelveket beszélő népeket esküdt ellenségeiknek nevezik.

A keleti népek nyelve képes nyelv, azaz légies, olyan, mint a levegő, amely alatt születtek. A deák (latin) nyelv, mintegy a katonák között létrejött nyelv, nem oly kedves és kerek, mint a görög, ám nemesebb és tömörebb. Horatius az előbbi karcos és erős falernumi bornak, az utóbbit oscia bornak, egészében testesnek és kellemesnek írja le.² A francia és az olasz nyelvek népeiket bájjukkal szeretetre segítik. A spanyol urak egészen peckesen és kimérten beszélnek. A szabad angol beszéd a teljes kereskedelemben és hajózásban otthon van.

Akkor hát miért ne a maga nyelvén írna ki-ki, anélkül, hogy hazafiúi hovatarozását hozzáigazítaná eltérő természetű más hatalomhoz, országhoz és törekvéshez, azaz oly körülmények közé helyezné, amelyek közé nem született, és amelyek minden időben fenn akarnak maradni és nyíltan meg akarnak nyilvánulni. Hasonlóképpen csodás történet szól arról a görögről, ki az athéniaiak között nagy okosságával, a spártaiak között kemény életmódjával tűnt ki, hasonlóképpen az ázsiaiak között otthonosan mozgott, úgyhogy minden ország városának polgárává tudott válni. Ennius három nyelven is beszélt, ezért azt mondta, hogy három szív dobog benne.³

Azonban sokkal könnyebb méltó módon élő idegen nyelven írni, mint könyvek lapjain létező néma nyelven. Bár Európa népei között gondolatban, műveltségben és a hatalom állapotában különbségek léteznek, ám ennek ellenére ilyen-olyan hasonlóságok is vannak. Éppen ezért azok élő beszélt nyelve, melyen írni óhajtasz, különösen is hasznodra válhat.

Nem így áll a helyzet a holt nyelvek esetében; vegyük példának okáért a deák nyelvet, amelyen a tudósok a legtöbbszörre írnak; a rómaiak léte a mi korunktól teljességgel eltérő vallási előírásokon, szokásokon, műveltségen és életszabályokon alapult. Ezért szólásait kimondottan a saját maguk számára, nem pedig a mi korunk számára alkották meg. A Litare Diis manibus – interdicere aqua et igne – Collegium Augurum stb. korunkra nem vonatkoztatható, hiszen Jupitert és Minervát a mi oltárainkon nem látjuk, s a mindenkori tudósok nem öltenek magukra római tógát.

² Sat. I. 11.

³ O. Ennius tria corda se habere dicebat, quod loqui Graece, Osce, Latine sciret. Aul. Gellius.

Non mihi mille placent, non sum desultor amoris.

Ovid. Amor. Lib. I. E. 3.

Spectatum satis, et donatum jam rude quaeris

Maecenas iterum antiquo me includere ludo.

Hor. Epist. 1.

Ezek voltak a legfontosabb példák a rómaiaknál arra az esetre, hogyha az egyikben üres szerelem nem lakozik, a másik pedig hosszú szolgálat után nyugalmat keres. Számunkra, kik a küzdők játékát és a régiek uralmát nem ismerjük, mindez egyedül a magyarázatokból ismert. Példáink ízetlenek volnának, hogyha a mai költőtől várnánk el őket, s számunkra is értelmezhetetlenek, miként a szamojédeknek és lappoknak a *Megszületett már a mennyei király stb.*

Hasonló módon a Római Birodalom alá tartozó mindenkori királyságokban, hatalmuk csúcsán, létrejöttek olyan magas szintű és nagyszerű kiművelt nyelvek, melyek a mai korrall nem hozhatók összhangba, és egyedül azon nép számára találtattak ki, melynek királyi alattvalói voltak, ki 12000 palotát látott felépíteni a városiak megvendégelése számára, s kinek egyszerre három égtáj felett való uralkodás volt szokása. Az ilyeneket olvasó számára úgy tűnhet, mint verebek számára, kik a sasokról szóló történeteket olvassák. Ezért nevetséges Budimir, Zrínyi és Frangepán történetét T. Livius, Plutarkhosz vagy Caesar szavaival előadva olvasni, vagy a tanárnak a gyermekeket a római szenátorokkal rémisztgetni, vagy időnként *Regna adsignata – Orbis restitutori – Patri Patriae – Pace terra marique parta Janum clausit* – és egy nagy nép egyéb nagyságának maradványát a mi alantas létünkben megbecszteleníteni.

A legnagyobb dicséretet érdemli az újabb tudósok azon szokása, hogy gondolataik virágát születésük nyelvén mutatják be. Tudniillik csakis ebben lehet egyedül erejüket próbára tenni, szabadon és nyíltan megnyilvánulni, és így ismerni meg a görög és római tudósok titkait. Tanuljunk meg ugyanúgy érezni, érteni és gondolkodni, miként ők éreztek, értettek és gondolkodtak, a nyelv túljut gyermekkorán, s a hazafiak erényei felvirradnak a világ előtt.

A tudós gondolatokban, a hazafias szilárdságban jeleskedő és a külföld tiszteletét kívívó híres népek története arról tanúskodik, hogy a tudomány legelső fundamentuma az anyanyelv felemelkedésében vagon. Ez napról napra igazolást nyer. Az ezen gondolkodónak ezen okok szembeszökőek kell hogy legyenek, melyek mindezen túlmenően neki magának segítségül szolgálnak vagy éppenséggel akadályt jelentenek. Mindazokon kívül, miket az imént általánosságban is megemlítettem, szándékomban áll, tekintettel hazámra, különösen is elővezetni, hogy mi akadályozza nyelvünk pallérozását.

Kétséget kizáróan, az első hiányosság az, hogy közügyeinket idegen nyelven intézzük, s így nagyobb az idegen nyelv tanulásának szükségessége, mint anyanyelvünk felvirágoztatása. Ehhez tartozik, hogy a leendő munkásoknak minden tudást az anyanyelvtől teljesen eltérő nyelven adjuk át.

Köztudott mindenki számára, aki idegen nyelvet próbált meg jól megtanulni, hogy mily sok időt kell eltölteni, amíg oly könnyűségig nem jut az ember, hogy a szabályosan író és beszélő másik gondolatain kívül annak sajátos kiejtését is megértse és vele szemben a saját megfigyeléseit is megtegye. Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy az, aki egyetlen nyelv tudásával nő fel, idejét teljes egészében hasznosabban töltheti, és így a tudományban mindig egyre magasabbra emelkedhet.

Nem kétlem én, hogy az idegen nyelvek tudása a nemzeti felemelkedésnek nem akadálya; ugyanis mások sok olyan dolgot fedeztek fel, amelyet meg sem ismerhetünk, hogyha írásaikat nem értjük. De szomorúsággal tölt el a felismerés, hogy nemzetünk, bár az európai népek közösségének jelentős részét teszi ki, közműveltségére nézvést oly messze elmarad, hogy a tudománynak semmiféle jelét saját nyelvén nem tudja felmutatni, hanem, ó fájdalom!, idegen nyelvek jármát nyögi. Éppen ezért oly kevés azon emberek száma, kiknek neve a haza határain kívül ismert volna. Ám idegen nyelvet egészen kivételes számú ember tud oly szinten, hogy azon valami figyelemreméltót meg tudjon jelentetni, anyanyelvüket pedig nem csak hogy elhagyják, hanem még beszélni is szégyellnek azon. Az anyanyelv pusztulása okán a nép még a leghasznosabb tudományt sem ismerheti meg, lévén nem tud idegen nyelveket.

Nem találhatik közöttük olyan ember, aki azon népek példája nyomán, melyek jelenbéli műveltségükig felemelkedtek, hazájának hasznos írásokat akarna anyanyelvén felmutatni. Egyfelől e kihívással kapcsolatban azzal védekeznek, hogy nyelvünk nem rendelkezik minden tekintetben a megfelelő közérthetőséget biztosító szükséges szavakkal, hogyha pedig alkalomadtán az anyanyelv természete szerinti új szavakat alkotnánk, az olvasók többsége azt nem értené, ennek okán minden igyekezetük haszontalan a haza számára.

E kifogás érvényét veszti, hogyha meggondoljuk, hogy legelőbb a tudományos nyelvek művelői mind-mind hasonlóképpen fogtak munkához, mely által a maiak készítetvén elbátortalanodtak, mivel a mai hazafiaktól nagy dicsőségre nem számíthatnak, különösebben nem becsülik őket. Minden nyelv gyámoltalannak születik, fáradtsággal gazdagodik. Az eljövendő idők minden érdemet igazságosabban tartanak becsben, midőn a nem becsült igyekezet hasznát elégedetten felismerik. Az olasz, az angol, a francia és a német nyelv soha jó hírnevet, tökéletességet és igaz szépséget nem nyert volna, hogyha

a haza igaz barátai felismervén, hogy a nyelv tökéletességéhez szükség van annak megtisztítására, erről lemondtak volna, mondván, a kezdet nagyon nehéz, és jutalma a hálátlanság.

Az imént említettek igazát támasztja alá, hogy a nevezett nyelvek akkor kezdtek virágozni, amikor a más nyelveken született tudományok azon hazafiak keze által, kik rendelkeztek kellő tudással ahhoz, hogy kellően megértsék őket, nagy szorgalommal lefordítottak a nép nyelvére. A legkülönbébb felekezetek papjai a közönséges tanításaikban és prédikációikban nem csupán holt, ámde neves írással igyekeztek megismertetni a népet, hanem óvatosan becsempészték a természeti jog első alapjait is. A mi népünk mindenkori állapotában önmagát a néma állattól kellően meg sem tudja különböztetni. Az együgyű vénasszonyok által elkezdett, még a bölcsőben hallott meséket egész ifjú korában sűrűn hallja, értelme élete folyása során így és más lelki ámítások által egyedül csodákkal terhelt, minden igaz gondolat előtt zárva marad, és évek hosszú sorának felvilágosítása nélkül nehezen ébred fel.

Kötelességem hazámnak mindazt, miről úgy gondolom, hogy hasznára válhat, őszintén feltárni, ezáltal szeretetemet hazám javára kinyilváníttatni, és amennyire csak erőmből telik, adósságomat leróni. Mindezeket gondolván eme rövid írást ajánlom a jóakarátú barátnak, erőm szerint inkább tiszta szándéktól vezéreltetve megalkotott írásomról ítélni kérve őt.

Fordította: Lukács István

Janko Drašković (1770-1856)

Az illír korszak kibontakozásában jelentős szerepet játszó rendkívül művelt J. Drašković tekintélyes grófi család sarja. Filozófiát és jogot végzett Bécsben, majd katonai pályára lépett, amelyet egészségügyi okok miatt otthagyott.

A számos európai nyelven (köztük magyarul is) beszélő és író gróf tudását a roppant gazdag családi könyvtárban és európai utazásai során alapozta meg. Érdeklődése igen széles körű volt, akár Széchenyi Istváné, akitől több fontos gondolatot is merített. Foglalkoztatták a kultúra, a nyelv, a politikai és a gazdaság kérdései. A nemzet ügye melletti elkötelezettsége, illetve a Habsburgokkal és a magyarokkal szemben tanúsított kritikus kiállása miatt az érintettek gyanakodva figyelték a működését. Már 1792-től részt vett a horvát szábor, majd a pozsonyi országgyűlés munkájában, így közelről figyelhette a magyar nemzeti ébredést is. Működésének első évtizedeiben elkötelezett hazafiként vállalt szerepet a hazai politikai életben. Határozott kiállása nélkül a Ljudevit Gaj vezette fiatal illír nemzedék nem tudott volna egykönnyen áttörést hozni a harmincas évek közepén. A horvát arisztokrácia azon kivételes személyisége volt, akiben a nem nemesi származású fiatal nemzedék vezető egyéniségei fenntartás nélkül megbíztak. Nevéhez fűződik az illír olvasókör (1838) és a horvát színház (1840) megalapítása. E két intézmény létrehozásával a horvátok fontos lépést tettek a nemzeti nyelv felvirágoztatásáért.

J. Drašković *Disszertációjának*... megszületését valamivel korábban egy fontos esemény előzte meg. A horvát szábor 1830. augusztus 5-ei gyűlésén, sorozatos magyar nyomásra, a küldöttek számára utasításként fogalmazódott meg, hogy tegyenek meg mindent a magyar nyelv kötelező nyelvként való bevezetése érdekében Horvátországban és Szlavóniában. Ettől kezdve a horvát nyelv ügyét nemzeti ügyként felvállaló értelmiségiek egyre hangosabban és nyíltabban adtak hangot elégedetlenségüknek. J. Drašković *Disszertációja*... egyfelől válasz ezekre a kihívásokra, másfelől az illírizmus első átfogó szellemi programja. Zágrábi születésű lévén, a szerző anyanyelve a kaj-horvát volt, ezúttal azonban tudatosan döntött a még kodifikáció nélküli što-horvát nyelvi változat mellett, amely hamarosan közös illír nyelvként válik irodalmi nyelvvé. Ezzel is bizonyítani kívánta, hogy a horvát nyelv jelen állapotában is alkalmas a legbonyolultabb gondolatok kifejtésére, továbbá arra, hogy hivatalos nyelvvé

váljék, amelyen a köz ügyeit is intézni lehet. A magyar diétára készülő követek itt világos politikai útmutatást kapnak a nemzeti érdekek védelméhez. A röpirat politikai szempontból legfontosabb felvetése az összes horvátok lakta terület egyesítésének gondolata, amely ezután vörös fonalként húzódik végig a teljes korszakon. A nemzeti múlt nagyjait állítja példaképnek, akik nem csupán a horvátokért, hanem egész Európáért harcoltak. Követeli továbbá az önálló horvát kormány fölállítását. A nyelvi, kulturális és politikai kérdéseken túl számos fontos, a gazdasági életet érintő korszerű javaslatot is megfogalmaz. E ponton indítványai rokonságot mutatnak Széchenyi István reformkori kezdeményezéseivel.

**Disszertáció avagy értekezés,
mely ajándékol adatik a törvényes követ uraknak és
királyságaink leendő törvényhozóinak, kik a leendő
magyar diétára küldetnek, melyet eme királyságok
egy régi hazafiúja állított össze. Károlyvárosban,
nyomtatott Joan Nep. Prettner betűivel 1832.**

Előjáró beszéd

Értekezésemhez nyelvünket választottam, bizonyítván, hogy a mi nemzeti nyelvünkön mindent ki lehet fejezni, amit a szív és az ész diktál. Ezt a nyelvjárást pedig mint a régi irodalomban szokásosat és tökéletesebbet választottam. A mellékelt tábla azt bizonyítja, hogy a szláv-horvátok mint királyságaink népe között ez a legelterjedtebb. Ennek is kell a legelterjedtebbnek lennie, hiszen a szlavón, krajina horvát, tenger melléki, Kolpa menti, dalmáciai, boszniai, montenegrói és azok a horvátok, kiket Wasser-Kroaten-oknak (vízi horvátok) neveznek s Magyarország-szerte szétszórva élnek, mind-mind egy nyelven beszélnek. Mindazok a régi könyvek, melyeket Zágrábban, Pozsegában, Splitben, Velencében és Raguzában nyomtattak, valamint a zenggi és más tenger melléki püspökségek misekönyvei hasonlóképpen ugyanabban a nyelvjárásban íródtak szépen, és mivel ezt a nyelvjárást a más tartományokban élők sem változtatják meg, éppen ellenkezőleg, ők a kevert nyelvjárást beszélvén a sajátjukat mint kevésbé szépet emezzel azonnal lecserélik, midőn megtanulják, miként jó-magam is, aki Zágrábban születtem volt.

Az ortográfiát hasonlóképpen a régi könyvekből állítottam össze és alakítottam, tekintettel arra, hogy a zágrábi a magyarból, a dalmáciai pedig az olaszból kölcsönzöttként elégtelennek tűnt. Reménykedem, nyájas olvasóim, hogy hazafias szeretettől indítva, megbocsátotok eme merészségemért. Ebben az értekezésben találni fogtok néhány számotokra szokatlan szót; először is ezek nem idegen eredetűek, mivelhogy megtalálhatóak minden régebbi szótárban. Ez is bizonyosság arra, hogy a mi mai nyelvünk a régebbi időkben elterjedtebb volt, mint korunkban. Ez bizony nem válik dicsőségünkre. Ámde ezt a hibát ti akarattal könnyen kijavíthatjátok és a hazafias irodalomban északi szláv

testvéreiteket utolérhetitek, mely irodalomtól egykor nagy háborúk, később pedig hanyagságotok (különösen az isten oltárából élőkre vonatkozik, kiket ez a leginkább kellett, hogy érintsen) zárt el. Ámde reménykedem abban, hogy ti hosszabb ideig nem akarjátok tudomásul venni a népnyelv nemlétének tényét. Felszólítom éppen ezért az összes hazafit, hogy példának tekintve a szép anyanyelvű szentmiséinket, írjanak, és ne törődjenek azok ítéletével, akik ezt lusták megtenni, vagy akik gyermektegy előítéleteket táplálnak őseik szegényes nyelvjárása miatt. Régi közmondás: „errando discimus”, éppen ezért nem veszítem el a bizodalmamat, ti pedig az én első szavaimat első hallásra kemény hangon meg ne ítéljétek. Elsőre nem lehet tökéleteset alkotni, hanem az ész és az igyekezet idővel az egész kultúrát felvirágoztatja és megajándékozza.

Jó uraim, a horvát szabor leendő követei, nektek ajándékozom a szeretet és a bizodalom eme szavait. Nektek, kiket a horvát és a szlavón királyság törvényes szaborunkba küld majd – nektek hatalmatokban áll ősi jogaink és a magyar törvények szerint, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia név alatt, tanácskozásaitokat a köz javára irányozni és ekképp a diéta hasznára lenni, vagy legalább a drága hazánkon esett sérelmeket orvosolni. Titeket tehát bölcseket és leendő törvényalkotókat, kikhez túlságosan sokat beszélni nem kell, mint drága felebarátaimat, eme rövid értekezésemmel tisztelettel és határozottan emlékeztetlek azokra a veszedelmekre, amelyek bizonyos magyar nyilatkozatokból és egyéb, az egész országot érintő ellentmondásokból következnek. Tekintettel arra, hogy nektek e három királyság törvényes egyesüléséért kell kiállanotok, ezért nyomatékosan felhívom a figyelmeteket arra, hogy ti is, tekintet nélkül vallási felekezetre vagy nemzetségre, egész népünkért szóljatok és fáradozzatok itt nálunk és a magyar országgyűlésben. Igyekeztek tehát, hogy oly népet mutassatok be, mely mindig is rendelkezett évszázados erényekkel, hűséggel, bátorsággal és a haza iránti állhatatossággal; hogy e nép, bár vagyonában szegény, szíve mégis hatalmas, jó lelki és testi ékességű, s mindig is hősies határozottságot mutatott. Ha bármely nép megérdemli a bizodalom és a dicsőség méltóságát, akkor bizonynyal a miénk megérdemli hűsége, állhatatossága és alkalmatossága okán. Ti jól ismeritek járásaitok természetét, szükségleteit és szokásait, látjátok a korszellemet és meg tudjátok ítélni, hogy mi felel meg a törvényeknek. Legyetek figyelemmel teljes egészében arra, hogy miközben az egyiket sikerül elérnetek, azonközben a másikat el ne veszejtsétek. Jól jegyezzétek meg, hogy ma a népnek leginkább értelmének felvilágosítására van szüksége, hogy tudja, mi volt, s ítélni tudjon afelől,

hogy mit szabad neki és a körülményekre tekintettel mit nem szabad, és hogy minden dicső tettben, nem pedig tévelygésben mérje magát más népekhez és merje őket túlszárnyalni. Hűséggel és vérrel kivívott alkalmatosságokat egy emberként erősítsétek meg, így lobbantva lángra a haza büszkeségét és szeretetét. A hazát tehát ti is példamutatóan szeressétek és őseink alkotmányához hűségesek legyetek, mert e szent és fényes szeretet nélkül sem haza, sem pedig hazafi nincsen. A természeti erkölcs parancsolata ez, mert hálára kötelez bennünket őseink példája, akiknek életünket és létünket köszönhetjük. Ellenkező esetben az önzés bűnébe esünk, mely a legkártékonyabb bűn a közösségi létben, s a hűséggel sem egyeztethető össze. Az önző ember sem a királynak, sem a hazának önös jótétemény reménye nélkül áldozatot nem hoz; szent kötelessége pedig minden hazafinak, hogy a haza és a király mint az ország feje számára, kinek kezében összefut közösségünk összes fonala, a szükségben áldozza fel minden erejét, vagyonát, sőt, életét is. Hogyha a nép körében megszilárdulna ez jellem s a nép felismerné erejét és erőit, törvényeit is elődei világos tetteire alapozná és munkálkodására ügyelne, akkor azonnal lángra lobbanna a szeretet tüze és feléledne a nemzeti büszkeség. Áldás lennél akkor csak a nép számára, dicsőség a nép felett álló királyodnak! E szent és felettebb szükséges érzéseket megfelelő tudással lehet életre kelteni, mely most hiányzik: számotokra, ma élők számára, mily nagy szükség volna e tűz lángra lobbantására!

Mielőtt azonban az értekezésünk tárgyául szolgáló eme megjegyzéseinket kibontanánk, emlékeztetni szeretnélek titeket népeink történelmére. Az események emlékezete oly hangulatot ébreszt bennetek, amely szükséges az emberi és okos döntések meghozatalához; a nép elmúlt tetteinek ismerete útbaigazít bennünket eljövendő ítéleteinkben.

Az ősi magyarok, idővel békésebb természetet nyervén, elhagyták a közelebbi vidékek kirablását és csatlakoztak az emberi és letelepült népek koszorújához. Aztán egyszer csak megalkották alapvető törvényeiket is. Ebben az időben azt is észrevették, hogy egészen kies síkot uralva vidékeik nincsenek megerősítve. Eszükbe ötlött rögtön, hogy a görög császárság azon királyságait, melyeket ma Dalmáciának, Horvátországnak és Szlavóniának nevezünk, ismét meg kellene hódítani, tehát megvalósítani ezt a tervet, s hogy megszerezzék a tengert és az azon való kereskedelmet, mindehhez azt a sok folyót, melyek arra folynak és amelyek egyszerre abban az időben hadi akadályt jelentettek, eldöntötték, hogy e hozzájuk közeli déli országokat meghódítják.

A Horvát és a Szlavón Királyságot éppen abban az időben különféleképpen és két gyenge uralkodó irányította. Aztán a magyaroknak nem esett nehezükre

egyik királyságot a másik után legyőzni. Ámde észrevették ebben a háborúban, hogy meghódítani és megtartani ezeket a tartományokat csak nagy nehézségek árán és ennek a népnek a hősie ellenállását leküzdvé lehet, és hogy katonáik nagy áldozata nélkül semmiképp sem vehetik át a hatalmat. Minekutána mindez nekik halálos veszedelemnek tűnt, ügyesen úgy döntöttek, hogy e tartományok vezetőivel szerződést kötnek, és e királyságokat szövetségbe szólítják és egyetértésben törvényeik alá fogadják.

E királyságok vezetői ezt a kegyet szívesen elfogadták, mivel békét akartak erről az oldalról, és örültek annak, hogy a közeli ellenségből és erős szomszédból szövetséges válhat. Eme előnyök érdekében szívesen elfogadták az idegen királyt saját uralkodójukként, mivelhogy ígéretet kaptak, élhetnek saját szokásos törvényeik szerint, választhatnak maguknak saját bánt, kit a király helyetteseként állítottak, s mentesültek az adófizetés alól.

Kálmán és László királyok eme új jogait a későbbi királyok megerősítették, Dalmáciával egyetemben, mely később egyes részeivel társult ezekkel a királyságokkal, írásos, sokféle és más kegyesebb kiváltságlevelek is léteznek, melyekben e tartományok jelentős érdemei és a magyar koronának tett szolgálataik vannak feljegyezve. S valóban, nem volt hiábavaló így jutalmazni ezeket a népeket, hiszen a keresztény hit erkölcsében mindenféle társadalmi törekvésben régen a magyarok őseivel, hű barátságban velük az olaszok, görögök, tatárok és törökök elleni harcokban vérüket áldozták e szövetség oltárán.

Ezért a magyarok a tartományok és a népesség értékét napról napra egyre inkább felismerván még szorosabb szövetséggel szerették volna a vidékeket magukhoz láncolni. E mély gondolattól indítatva elkezdtek e népek nemzetségeinek előkelőit magyar földre költöztetni, feleségeket, tisztségeket és javakat adva ott nekik; hasonlóképpen pedig e királyságokba saját nemzetségeik előkelőit küldték, és ezeket itt megházasították, kiváltságokkal látták el és letelepítették. E gazdag magyarokat sok szolganép követte és bevezették a saját nyelvüket és megosztották gazdagságukat. Ez a bölcs és szelíd kormányzás hasznos és előnyös volt, mivelhogy már idővel odáig jutottak a dolgok, hogy bármely sérelem és panasz nélkül a magyar nyelv és szokások több mint fele részben be voltak vezetve: minden város és templom magyar nevet kapott. Bevezették a magyar zenét és táncot. A magyar királyok udvaraiban horvátok, szlávónok és dalmaták viseltek tisztségeket. És hogyha ennek az elmenek még csak egy évszázadot kellett volna túrnia, e népek neve és nyelve minden fájdalom nélkül el lett volna törölve.

Mert a népek hatalmas és magasságos kormányosa más sorsra ítélte azokat a népeket és teremtményeket, melyek hajlandóságot mutattak a bölcs

magyarokkal egyezsége jutni. Idővel az történt, hogy a Habsburg-ház a magyar trónt és koronát örökösödési jog alapján megszerezte, és aztán államérdekből hasznosnak ítélte a népek eme egyezségét felbontani.

Az elkövetkező időkben eme uralkodóház trónra lépő királyai gondoskodtak arról, hogy e népek privilégiumait megkülönböztessék. Tehát mindenhová, ahol csak módjukban állt, visszaengedték a haza ősi nemzetségeit, engedélyezték a tartományok nyelvét és e királyságoknak új kiváltságokat osztogattak, majd a régieket, melyek még a magyar királyok adományoztak, megerősítették. Mindez abban az időben nagy hasznára volt Ausztriának, mivel ezzel a 16. és 17. században folyó, sok kárt okozó trónviszályokban a horvátok a magyaroknak azon részével értettek egyet, amely az osztrákok felé hajlott. A hálás horvátok és a szlavónok is tartományaikat és határaikat védték a törökök ellen. És így rövid idő alatt szétrombolták azt, amit az évszázados magyar ész és igyekezet bevezetett. Nyelvünk ekkor borult virágba, amiről levéltárak kéziratái és a régi irodalom tanúskodik.

A magyar korona alá tartozó népek ezt a szétszóródást Károly császár koráig szenvedték el. Ő békét kötött a törökökkel és lecsendesítette a belviszályokat, majd hatalmának birtokában őt követően Mária Terézia kegyelemmel és keresztényi szeretettel, majd végül József erőszakkal vezette be és tette kötelezővé a német nyelvet és német szokásokat az összes előkelőbb házakban; mindezek és annyi udvari parancs ellenére a közjognak és a mi saját kérelmeinknek nem adtak helyt. Ettől kezdve a magyarok és a horvátok egyként tekintve az udvar méltóságára és kegyeire, elveszítették a saját hazájuk iránti jóindulatot és az egymás iránti gyűlöletet.

Ebben a politikai átalakulásban a sok baj között azt is bánhatjuk, hogy a magyarok nem emlékeznek korábbi évszázados szolgálatainkra és áldozatainkra; ettől az időtől fogva megfélekezvén kiváltságainkról a mai napon is számban és bőségben hatalmasabbak, mint mi, még a királyi trónt is megkörnyékezték, nekünk, népességünk számaránya ellenére, még csak a nálunk ítélkező magasabb bíróságaikban sem adnak tisztségeket, sőt, királyságainkban az egyházi és világi zsíros és előnyös tisztségeket mind az övéiknek juttatják, bár népeink a bármely szolgálathoz szükséges ész dolgában (miként azt az összes iskolában is láthatjuk) a magyarokkal minden további nélkül összevethetőek. Hatalmukkal kíméletlenül visszaélve népünk szívét mégsem tudták megnyerni, a lehetséges veszélyre még most sem gondolnak.

Ezek a magyarok József császár alatt, ki népeit áldott bőséggel akarta megajándékozni, már-már saját nyelvüket elfeledvén és a közjót önösen feláldozván az ő halála után mintegy újjászülettek.

Ők a törvényt és saját nyelvüket újratanulták, ugyanakkor a mi királyságaink és az ő királyságuk egyesítését tűzték célul. E szándékuk és a későbbi diéták határozatai, valamint a fent nevezett nehézségekből nyilvánvalóan következnek azok a sérelmek, melyek ellen mi mindnyájan felemeljük a szavunkat, s melyekről sorban ítélnünk és egymást segítve tanácskoznunk kell. Legelsősorban is le kell szögeznünk azon alapelveket, melyek vezérelni fognak bennünket.

Az első az, hogy mindig emlékezzünk, királyságainkat sohasem hódították és sohasem szerezték meg, hanem hogy mi a kezdetek kezdete óta önként fogadtuk el a magyar törvényeket e szövetséggel, hogy saját kiváltságaink és törvényeink külön is fennmaradjanak, tehát hogy mi szövetséges királyságok vagyunk, melyeknek a közös érdekében a magyarokkal mint testvéreinkkel tanácskozásainkat ülnünk, ezen kívül saját törvényünket védelmeznünk kell. Mindebből következik, hogy nekünk a magyar diétán saját törvényeinkből egy tapodtat sem szabad engednünk, s ők ezeket a tanácskozásba be sem vonhatják, tehát minden alkalommal el kell utasítanunk a szolgaságot.

A második az, hogy szilárdan hisszük, a magyar többség minden elvételre irányuló szándékával szemben van oltalmunk, mert igazságos és erőnyes urunk királyunk a mi jogos közös szükségleteinknek kedvezni fog. Gyakori, szent és törvényes szavai bizonyásgul szolgálnak az ő törvénytiszteletére és hitére. Ő istenfélőn és bölcsen akar uralkodni, és a minden alattvalón esett korábbi sérelmeket orvosolni.

Ugyanez okból reménykedjete tehát abban, hogy Dalmáciát majd egyszer, miként korábban volt, hozzánk csatolják, és akkor mi egy-két milliónyian egy-nemzetségű néppé válunk. Lehetséges ám ennél több is, hogyha idővel Bosznia, hol annyi nemzetségünk él, a mi segedelmünkkel visszatér kebelünkbe; minő reménység nemzetünk számára. S miként minden szív számára a reménykedés, minden nyelv számára a fohász meg van engedve, még abban is reménykednünk és imádkoznunk szabad, hogy tartományaink a mindenható irgalmából egyesülhetnek azzal a tartománnyal, amelyet most Illíriának neveznek, s amely nyelvünkhöz hasonló nyelven beszél. Kétségtelen, hogy ekkor a negyedfél millió lelket számláló Illír Királyság a névnek dicsőséget, a konstitúciónak erőt hozna, a koronát pedig örök hálára kötelezné és a mérleget hasznosan megbillentené.

Kedves barátaim, ne feledjétek, hogy őseitek a koronának és a királyoknak sok méltóságot szereztek, hogy ti magatok is nemrég az inszurrekcióban 1809-ben, azzal a tizenhétezerrel, és abban az utolsóban, amelyben a magyarok semmit sem segítettek, azzal a háromezer katonával e boldog békéhez és a mostani állapothoz hozzájárultatok; ezen kívül, hogy Krajna, mint ősi

testvéretek, neveteket viseli, és mindörökké a tiétek lesz; tehát rá gondolni kell, mely annyi királyunknak és nektek katonai dicsőséget hozott, a koronát pedig hálára kötelezte.

Ezek alapján lássátok be, hogy ti mindnyájan a mi urunk és az ő szeretett fia részéről (ki atyjával a törvény szerint egy lesz), az általatok és a ti őseitek által mindig kinyilvánított hűség okán oly számos kényes körülmény közepette, joggal reménykedhettek a hálában.

S hogyha mindezen reménység a várakozásban messze is volna, mind ezért a hős férfinak érdemes és méltó a haladásában erős hitben maradnia. Bármennyire is nemzetetek sorscsapását s a szárazföld tájait kémlelitek, az előttek fekvő lények mindenképpen kellemesnek kell hogy tűnjenek, hogyha pedig bölcsék lesztek és őseitek hősi szívét bírjátok, s ezen kívül a magyaroktól méltóságot tanultok, követeitek megfontolt tanácskozás révén kivívják a tiszteletet.

Visszatérve a magyarokkal való nézeteltéréseinkre, ismerjük el jóindulattal, hogy minden nemzetnek jogában áll nyelvét szabadon beszélnie, azon írnia és arra törekednie, hogy minden hazafi minden nyilvános helyzetben megértse és minden irodalom abban öltön testet. Annak a nemzetnek, amely ezt nem tudja bizonyítani, nincs igaz, azaz erkölcsös hazája, melynek lényege a nép és a tartományok összhangja. Minden ország lakosai kizárólag a cselekedeteikben, szavaikban és könyveikben megnyilvánuló erkölcsös törekvéseik mértéke szerint sorolhatók az emberi társadalomhoz tartozónak. S valóban voltak idők, midőn a magyarok e kötelességüknek dicső módon eleget is tettek.

Mindebből azonban nem következik, hogy ők a velük szövetségben lévő más népet, mely saját ősi nyelvét beszéli, a magyarhoz kényszeríthetik, amennyiben a szövetség törvénye ezt nem rendeli. Mi az imént bebizonyítottuk, hogy most már a mi ősi és kiteljesedett nyelvünk beolvasztását a magyar nyelvbe, miként korábban, nem lehet kivitelezni, mert ez azt jelentené, hogy ott kellene elkezdni és rögvest bevégezni akarni, hol sokkal okosabb és hatalmasabb őseik sok évszázados igyekezettel szelídséggel azt bevégezni akarták. Nem oly kort élünk, hogy egy másodfél millió bátor lelket számláló népet erővel maga alá hajthat bárki, és ezt tinektek és maguknak a magyaroknak is be kell látniuk.

Közös létünk eme körülményei alapján az évszázados tapasztalat azt sugalmazza, hogy azok a törvényszékek, melyek koronánk összes népének közös igénye szerint ítéleznek, deák azaz latin nyelven, miként ezidáig kell hogy vezettessenek. Ez mindazok számra ismert, kik az iskoláikat elvégzik és alkalmassá válnak az ügyek vitelére. Ily állapotok mellett a tudomány és a régi irodalom is fennmarad, melyek minden időben minden tudásnak a bölcsői.

A példákbl látjuk, hogy az angolok és a franciák egyaránt, kik a műveltségben és minden tudományban elődeink, ezt az ősi nyelvet éppen ezért tanulják. Hogyha tehát a főtvényszék, a királyi kancellária és a diétákban a felsőtábla megtartja e nyelvet, akkor a jószándék és a közjó észrevéttetik, mert ez a nyelv a más-más nyelveket beszélő tartományok ügyeinek intézése szempontjából egységbe kovácsol minket.

Kötelességünk tehát a magyarok jó példáját követni, s nekik ezen keresztül bizonyítani, hogy jó és bölcs cselekedeteiket miként értékeli elénkben. Éppen ezért mondjuk, hogy nekünk is van nemzeti nyelvünk, mely a kultúra művelésére képes és érdemes, és élünk nyelvünkkel ügyeink intézésben, és igyekezzünk őt hozzáigazítani a mindenkori hétköznapi és irodalmi igényekhez, miként teszik ezt a magyarok régtől fogva. És ezzel, higgyétek el, így válaszolunk a legjobban a magyarok velünk szembeni, a nyelvükkel kapcsolatos heves követeléseikre.

Következik a fent mondottakból, hogy mi a mi legfőbb politikai tanácskozó testületünket, azaz a királyi dikasztériumunkat, miként volt, a mi királyunktól határozottan kérjük és megalapításáról gondoskodjunk (dacára akár a befektetett tőkénknak a körülmények szerencsétlen alakulása miatti veszteségére is) és egységesen esküdjünk fel, hogy e tvényszék, miként vármegyénk ügyeinek intézése és a közöttünk lévő összes leendő társalgás anyanyelvünkön történik. Hogyha pedig mindebben áldozatra is szükség lesz, minden hazafinak, kinek kötelessége még életét is feláldoznia a haza javára, örömeire kell hogy szolgáljon, midőn végiggondolja, mindebből mily hasznot hagyunk örökül gyermekeinknek és a fiatalabb nemzedékeknek.

Attól félni nem kell, hogy a haza olyan hálátlan fiaikat nevelne, kik ezt az áldozatot az ő oltárán önként ne akarnák meghozni. S a mi leendő reményeink Dalmácia megszerzésére királyunk fenséges szavai után megalapozottak. Mindebből következően kérésünk könnyebben fogadtatásra talál.

Mi a mi szeretett királyunk mint atyánk kegyessége által reménykedhetünk meghallgattatásunkban, miként politikai okokból és az udvar megfontolásából óhajunk figyelembe vételében is teljességgel reménykedhetünk, amennyiben okosan könyörgünk és bizalommal kérünk, s tudunk bölcsen kívárni.

Az éber szülők világos elméje, miként éles eszű gyermekeik, figyelnek arra a megjegyzésre, hogy szükség lesz a magyar és a német nyelvre: az elsőre a magyarokkal való szövetség miatt, a másokra pedig azon szeretet miatt, melyet uralkodónk iránt kebelünkben táplálunk. Mindehhez garanciát jelent nemzetünk elméje, hogy mi e szándéknak képesek vagyunk utat engedni. E berendezkedés révén módunkban áll dicső követeinket a magyar diétára küldeni, és minden helyzetben a mi császárunkhoz az ő anyanyelvén szólni.

Tehát ily észjárással, továbbá ily feltételekkel tudunk a magyarok nyelvi követeléseinek megfelelni. Úgy illik, hogy a kisebb szövetséges nemzet a nagyobbikat meghallgassa és elméjében kövesse. Hasonlóképpen szükséges az is, hogy a kisebbik nemzet félelem nélkül mondja meg a másiknak az igazságot és minden hatalommal szemben hősiesen szembeszálljon.

Követelik továbbá a magyarok, hogy a mi képviselőtünket a diétán változtassuk meg, s miként ők a vármegyék részéről, mi is követeket arányosan delegáljuk; azaz az eddigi szokást hagyjuk. Mi tudniillik eddig egyet küldtünk a felsőtáblába és kettőt mesterünkkel az alsótáblába, ami nem tükrözi sem a nép, sem pedig a vármegyék számarányát, hanem egész királyságunkét, mivel népességünket tekintve kettőfél milliónyian vagyunk, így az összes követnek legalább ötödét kellene küldenünk. Mindebből következik, hogy jelenlétünk a diétán kizárólag az egész országot érintő közös törvényeink miatt rendezett, s tanácskozásainkat most mint két királyságból érkezőként kell felfogni. Ezen oknál fogva a mi követek nem ugyanott ülnek, ahol a magyar vármegyék követői, hanem az alsótáblán a személynöknél az emelkedettebb helyen.

Őseinktől örökölt és soha inkább, mint mostani viszonyainkhoz alkalmas, s mindféle hirtelenkedéstől minket megóvó eme rendünket híven megőriznünk és minden erőnkkel oltalmaznunk kell, és ettől soha le nem mondhatunk. Ez egyedüli módja nem csupán személyes jogaink megőrzésének, hanem közös szabadságunk bástyája, melyet egyik királyság a másik szövetségesei nélkül alapjaiban nem változtathat meg. Ha mi lemondanánk saját védelmünkéről, akkor a magyarok, kik természetüknél fogva bár barátságosak, ám ugyanakkor igen változékonyak is, heveségükkel és számosságukkal minket mint vármegyei követeket a tanácskozásokon nem csupán legyűrnének, hanem a saját és mi lényegünket a sikamlós sorsnak szolgáltatnák ki.

Ide tartozhat az a magyar kérdés is, hogy mi mondjunk le arról a kiváltságról, melyet egykor a reformáció korában őseink kaptak, hogy tudniillik semmiféle új vallás nem jöhet, és nem verhet gyökeret. Én pontosan tudom, ennek oka semmi más, mint politika és óhaj, hogy megőrizzük az egységet, mert tudni kell, hogy a horvátok jóval a magyarok előtt ismerték Krisztus hitének bölcsőbb felét, így más keresztyén vallással szemben oly türelmetlenek nem volnának más okból. Látjuk mi nap mint nap a magyar vármegyékben, hogy a valláskülönbségek mennyi bajt és vizsálty okoznak. Ez a csapás már a vármegyék kormányzásában is nagy kárt okozva gyökeret ver. S mi éppen ezen okból ebből addig nem engedünk, amíg a magyarok járásaik ügyeinek vitelében az egység szebb példáját fel nem mutatják. S hogyha később bármely magasabb ok miatt döntésünket megváltoztatnánk, azt bizony nem a diétán, hanem a mi saját szaborunkban

kell eldönteni, tekintettel arra, hogy kiváltságaink oly hasznosak, hogy mi a saját száborunkban a saját közigazgatásunkat érintő határozatokat megalkothatjuk, és királyi szentesítésre benyújthatjuk, melyek aztán onnan szentesítve visszaküldetnek, ezek joghatálya nálunk olyan, akár a diétai határozatoké, melyek alkotmányos királyunk szentesítése nélkül nem érvényesek.

Az iménti panaszkodásunk mellé felsorakozik a Fiume város járását érintő is. E járás nyilvánvalóan Mária Terézia királynőnk és császárnőnk révén ajándékozott a koronának és a horvát királysághoz csatoltatott. Ezt igazolják az ajándéklevelek. És vajon ő miért ne okosan oldotta volna meg bőkezűségében? Egyébként máshogy nem is történhetett volna. Hazánk e járással határos, a nép ott nyelvünket beszéli, Magyarország pedig innen harminc-négy mérföldre van. A továbbiakban adott volt, hogy a király kegyéből a város helytartójának helye volt a mi száborunkban, ki ezzel élt is, amiről mi is tanúszkodhatunk. Ám később, mióta a magyarok e járás megszerzése iránti igényüket bejelentették, a kormányzó többé (visszaélve helyzetével, magyar származású lévén) nem mert közénk jönni, bár a bán hívta, s bár királyságaink számos ügye a fiumei érdekekkel összefonódott, s bár Szádrév (Bakar) és Portore (Kraljevica), mostan Fiume fennhatósága alatt, ősidők óta horvát tulajdonban vannak.

Ez a csalárd kisajátítás azzal a szándékkal történt, hogy a magyarok oda más vallást telepíthessenek, s ott minden magyarnak vallási felekezetre való tekintet nélkül szállása lehessen és szabadon kereskedhessen. Bizonytal biztosabb és bölcsőbb lett volna a fiumei kikötőben a más hitűek betelepülésének tilalma, tekintettel arra, hogy a kikötők mentek sok mindentől, még a kereskedelemben is külföldként vannak kezelve.

Mi a magyarokkal való kereskedésben jó földjeik és a mi kinkeserves szárazföldünk miatt mindig veszítünk, tekintettel arra, hogy ők termékeiket olcsóbban adják, és ezáltal a mi árainkat lerontják. De ez minket nem sért, társadalmi szeretetből mi is a javukat akarjuk, gondoljanak ők is egyszer a kötelező és viszonzott figyelmes szövetséges testvériségre. Ebben adjatok nekik tanácsot és bizonygassátok, hogyha mi bármikor is jóindulatúak nem akarunk lenni irányukban, a járásainkon át haladó áruiknak és kereskedelmüknek kárt okozhatunk.

Tanítsátok meg a magyaroknak, barátaim, hogy ők ezt a járást, bárkiénak is nevezetik, mint saját kedves hozzátartozójukat, kedvesebben cirógassák, tekintve, hogy bőségük számára ez az egyedüli kijárat. Óvják tehát hasznosabban. Bárcsak eljönne az idő, hogy ott tőkével rendelkező kereskedelmi társaság alakuljon, amely a magyar és a horvát termékeket, különösen azokat, amelyek

a német területek felé irányulnak, a tenger felé irányítsák. Gyapjú, bor, dohány, kender és élelmiszer, mindezt, ha volna társaság, a leghasznosabban a tenger felé szállíthatná. A kezdet nehéz és az egyes ember számára kudarcos lehet, ámde a társaság a megpróbáltatásokat jobban tűri és a kisebb károkat fel sem veszi. Eleddig a külföldi önző kereskedők, kik csak a hasznot hajszolták, mind-mind időszakosan és alkalomadtán kereskedve népeink kárára dolgoztak. Ezért fordul elő nap mint nap, hogy moszkvai és egyiptomi élelmiszert értékesítenek ott és a hajókat orosz kenderrel rakják meg, a mi termékünket pedig otthon olcsón értékesítik. Bizonygassátok, hogy sokkal fontosabb mindez, mint az a viszály, hogy kié legyen Fiume, midőn az mindnyájunk számára egyformán nyitott. S ez az az ok, mely miatt mi a magyaroknak, kik nálunk gazdagabbak és inkább tudnak segíteni, kijelentésük miatt csak akkor bocsáthatunk meg nekik, hogyha a fiumei kikötőt fejlesztik és a kereskedelmet arra irányítják.

Ám sokféle magyar követelés van a járásaink adója miatt, melyet ők saját járásaikhoz akarják mérni. A horvátok és a szlavónok a legkorábbi időktől sokkal kedvezőbb helyzetben voltak a közös adók fizetése tekintetében. László király uralkodása alatt pedig törvénybe foglaltatott, hogy tartományaink az adott adónak csak a felét fizessék.

E kiváltság abból a haszonból következik, melyet e tartományok régtől fogva azzal hajtottak, hogy a magyarok számára a török előbástya voltak. A törökök háborúik során mindig először a horvát és a szlavón hadakkal csaptak össze, mert e királyságokban régtől fogva mindenki, aki fegyvert tudott viselni, a török veszély első híre hallatán felkelt és hadba gyűlt. A törököknek sem korábban, sem most sincs államrendje vagy rendre ügyelő szerve, a keresztényeket pedig pogányoknak tartván semmiféle bűnnek nem számított őket kifosztani. S gyakran fordult elő, hogy a legnagyobb béke közepette náluk csapatok gyűltek össze és a közel eső tartományokat kifosztották, a falvakat felgyújtották, s ha tehették, mindkét nembeli gyermekeket elhurcoltak. A horvátok az ilyen portyázó csapatokat szétverték és megakadályozták, hogy Magyarországra betörhessenek. A horvátok és a szlavónok a magyaroknak békében és háborúban hasznukra voltak, és szerepük volt abban, hogy tartományaik áldott bőségben élhettek, mi addig életünket veszedelemnek tettük ki, és állandó nyugtalanságban éltünk. Vajon ez az egyetlen ok önmagában is nem elegendő-e erre a kiváltságra? Ezen kívül közismert tény, hogy tartományaink sovány földekkel rendelkeznek, melyek a magyarok terméshozamaival nem vetekedhetnek. Továbbá a török közelsége, ahonnan más nem jut, csak háború, keleti pestis, és szegénység, ám e hősi szívek egykor kivívták ezt a kiváltságot, s éppen ezért égbekiáltó bűn, hogyha a magyarok e jogtól adózó népünket megfosztják.

A múlt században történt, hogy Szlavóniában egy idegen tisztviselő a diétán, merő egyéni sérelemből, a horvátok ellen fordult, vármegyéje nevében, a horvátok szégyenére, a magyaroknak felajánlotta, hogy egész Szlavónia, hol neki semmije sem volt, fizessen annyi adót, amennyit a magyarok is fizetnek. A horvát követek tiltakoztak, ám a magyar többség elfogadta ezt a felajánlást és nem kérdezte a nemzetet, s nem is hallgatta meg a törvényes követek ellenkezését, s ennek az árulónak hűtlenségét sem szégyellték. S így fordult elő, hogy legfőbb kiváltságaink ellenére a szlavón nép 60 év óta magyar adót fizet. Különösen a két diétai követ eme adója miatt minden szlavóniai vármegyének tartania és fizetnie, terheit viselnie kell a mai napig, melyeket a Horvát Királyságnak törvényesen nem kellene viselnie. Ezt a sérelmet tehát határozottan róják fel a magyaroknak, s oktassátok ki őket, hogy ezt rögvest orvosolják, hogyha nem akarják az igazságosztó Nemezis istennő jogos büntetését magukra vonni.

A mi utolsó panaszunk a sorban a mi bánunkat illeti. A Horvát-Szlavónország és Dalmát Királyság bánja régóta a magyar korona harmadik méltósága és közülünk került ki. Ez a bán az őt illető hatalom nagysága miatt máshol nem tartózkodhatna, s mint az egész ország harmadik feje a diétán, ha nála magasabb nincs, a trónt kellene kormányoznia. Ám a magyarok sem az elsőt, sem pedig a másodikat nem tartják.

Igazítsátok el tehát a magyarokat, kik a koronához közelebb vannak, tanácsolják a mi kegyes urunknak, hogy ezt a méltóságot az őt megillető hatalom szerint tartsák nyilván, mert minden időben, különösen pedig napjainkban, e méltóság valóban nagy, és a Krajinát bátran védő, több mint fele részben felfegyverzett népeknek parancsol, mely eddig hűségét gyakran vérrel bizonyította, továbbá, melyet a keleti és a nyugati koronák ellensége vizslat. E népet a vallás és a nyelv hasonlósága, múltja és katonai szövetsége köti össze. Mindebből következik, mennyire fontos, hogy a bán legyen kedves népének, bizalmát megnyerje és megőrizze. Ti pedig, kedves jó uraim, követeink ebben a társaságban, a mi kegyes atyánknak és királyunknak bizonyítsátok be, milyen hajnalcsillag ez a méltóság, s hogy mi tőle, az ő javára, ebben a formában a jussunkat kérjük, midőn könyörgünk, hogy eme régi szokást és ősi fényességet megőrizze. A szegény, ám a haláltól annál kevésbé féltő nép majd szerető bizodalommal lesz, hosszú ideig kegyes marad és a köz javára lehet őt megnyerni. Minderre bizonyság a régi bánok annyi fényes tette, akik vagy saját hazájukban egész nemzedékeikkel tartományait hatalmas hadseregek pusztításától megóvták, vagy pedig több alkalommal messze eltávolodván maroknyi katonáikkal a legnagyobb seregeket vagy leküzdtek, vagy legalább megállították.

Mindezekhez a sérelmekhez, melyeket kénytelenek vagytok eltűrni, kiváltóságaink, ősi történelmünk és tartományaink nem ismerete vezetett. Arra van tehát szükség, hogy közös tárgyalások során, hol a tudatlanság beismerése nem szégyen, őket minden bennünket érintő fontos ügyben, melyekről eddig nem volt tudomásuk, felvilágosítsátok. A magyarok szándéka egykor jó és hasznos volt, ámde a viszonyok és az elmúlt három évszázad mindent megváltoztatott, és ezt már utol sem lehet érni, az elszalasztott lehetőséget pedig nem lehet visszahozni. Ma minden bölcsebb országban arra jutottak és tapasztalok útján igazolták, hogy az egy korona alatt szövetségben élő tartományok és nemzettek, különösen az eltérő nyelveket beszélők, mindig igazságos szövetségben alapítják meg erős államukat, különösen pedig minden egyes tartományuk számára engedélyezik a saját viszonyaikhoz igazított törvényeket. Ezt diktálja korunk bölcs politikája, mely erősebb, mint földünk összes puskája, mert idővel még ezeket is legyőzi. S ez a rendszer már a régmúltban is így volt, s éppen a magyar alkotmányban; így lett Erdély, Galícia, Bosznia és a magyarokkal társult mi királyságaink is. E rendszerrel az eltérő nemzetek szeretete fennmarad és a sértődés lehetősége elvész. E tanács szerint képviseljétek ezt a magyarok és királyunk irányában. E rendszer, hogyha egyöntetűen létrejön nálunk, ismét szeretetet és kellemes szövetséget teremthet, két istenáldását, melyek nélkül nyugalmas élet nincs járásainkban a mai időkben. A mi kegyes királyunk és császáruk tetteivel minden áldott nap azt mutatja, hogy szíve ilyen szeretetteljes uralkodást kíván. Tanácsoljátok tehát a magyaroknak, hogy ők is egyezzenek bele ebbe a rendszerbe, s áldott bőség és általános egység lesz mindenütt, s törvényes királyunkkal mint középpontunkkal szembeni hitünk mellett és szövetséges testvéreink mellett oltalmazva a koronát és hősi erőnkkel a mi alkotmányunkat, a legerősebbek leszünk Európában. Ellenkező esetben pedig ezzel ellentétes fejlemények következhetnek be.

Hogyha ezzel szemben a magyarok számosságuk okán és előítéletektől vezéreltetve az üldözésről nem mondanának le, gondolataim és tanácsaim pedig nektek nem tetszenének, és ti a fent igazolt tényekkel és terhekkel kapcsolatban nem volnátok képesek kezességet vállalni, akkor pedig őseitek nevére és hálájára érdemtelenekké válva önként vessétek magatokat alá a magyarok sokaságának, ha lemondotok a nemzet bölcsességéről és saját eszeteokről való bizodalomról, biztosak lehettek szolgásgotokban, ugyanúgy, mint a görögök, kiket a rómaiak hódítottak meg, őket tudásukkal szárnyalták túl. Hasonlóképpen ti is, hogyha kitaróak lesztek, a magyarokat tudással megszállhatjátok. De akkor az ég szerelmére, legalább a jajveszékelést hagyjátok abba és a panaszkodást fejezzétek be, mert nincs semmirevalóbb, mint a síró nemzet, mely teszi ezt

akkor, mielőtt még saját védelme érdekében legnagyobb igyekezet és áldozat árán meg nem tett volna mindent. A sírás a gyenge női nem fegyvere, a rab-szolgák és koldusok segedelme, s nincs is szegyéntelenebb cselekedet a hős számára, mint a keserves panaszkodás. Inkább akarjatok egy napon mind dicsőségsben meghalni, mint bejutván a túlvilági mennyekbe és dicső őseitek elé állva megszégyenítve és megalázva lenni.

Mindazon észrevételeink, melyekről eleddig szólottunk, szívbeli fájdalomunkat érintő személyes indítékokból voltak, melyeket a magyarok szavai és tettei váltottak ki. Mindezen megérett ítéletek és megbékélési szándékok a magyarok felől könnyen álságossá válhatnak. Tekintsenek előre és mérjék föl, hogy mily kevés reményük van, hogyha ti állhatatosak lesztek, és mily sokféle egység létezik a mai világban.

Az egész országot érintő egyéb megjegyzéseim pedig általánosságban a következők. Számos sorscsapásszerű ellentét oka és gyökere a korábbi országos vezetők tudatlanságában és hibáiban leledzik, melyeket kijavítani és a nagyobb bajt elhárítani a ti kötelességetek. Általános igazság, hogy a gyarlóságoknak veszniük kell, de nincs ember hiba nélkül, s a legnagyobb bölcsességgel megalkotott rendelkezés is ma jól szolgál, de holnap oly körülmények alakulnak ki, melyek folytán érvényét veszti. Így a művelt és bölcs nép időről időre rendeleteit meg kell hogy változtassa, ámde egyszer sem az egészet egyszerre, és sohasem nyilvánvaló és általános szükség nélkül. A törvényeket pedig, melyek kultúránk és szükségleteink összhangját jelentik, s melyeket híven kell megőriznünk, korlátlan és általános érvényesség nélkül, csakis a nemzeti óhaj jóvoltából és megfontoltan szabad. Ellenkező esetben rövid életű és a nemzet számára kellemtelen lesz, a kor törvényhozóit pedig csúfság tárgyává teszi.

Tekintsetek az angolok példájára, kik a felvilágosult nemzetek között a törvényhozásban is a legvilágosabbak. Ők tudják, hogy régebbi törvényeik a mai időkre sok tekintetben nem alkalmazhatók, ám mindazokat, amelyek alkalmasak erre, egységesen megőrzik és azok korrigálásában nagyon körülményesen és megfontoltan járnak el, alkotmányukat szeretik és hosszú ideig fenn fog maradni; ezzel szemben a franciák, bölcsőbb törvényeik megőrzésében állhatatosak nem lévén, természetes hevességükkel és a szépségnek hódolván, az egyik tévelygésből a másikba esnek és fél évszázad alatt alkotmányukat annyiszor változtatják meg, ahányszor oly bölcsőbb elme találta ki közöttük, ki önös érdekből a változtatást akarja. Mindebből következik, miként kell ítélnetek birodalmunk tagjainak azon változtatásokra irányuló szándékai felől, melyeket a legutóbbi diéta napirendjére tűzni rendelt és módosításukkal kapcsolatban döntést hozott.

Ezekben a rendelkezésekben számos veszély rejtezik Magyarország szabadságára nézve. Az írástudó népet mindennek még csak egy ezredével sem szembesítették, hogy gondolkozzon felőle és írjon róla. S hogy ezek felől a rendelkezések felől érett tanácskozással lehessen ítélni és a követek személyes ellentétes véleményei meghallgattassanak, legkevesebb tíz esztendő telne el ebben a munkában, és még csak a felével sem végeznének. Tekintve, hogy a magyar törvényeknek a fele sem marad változatlan, mi lesz, hogyha most ismét sok törvényben úgy lesz változtatás, hogy nem hallgattatnak meg sokan. A kár, mely innen veszélyként leselkedik ránk s melytől félek, az, hogy a következően keresztül csillapíthatatlan viszály költözik a király, a vallási felekezetek és az ország összes rendje közé, hogyha az összes napirendre tűzött részről tárgyalni fognak, félek, hogy a ki nem érlelttség miatt rossz és unalomnak kitett határozatokat ha elfogadják, azok aláássák a közösség szabadságát.

Ebben a nehéz helyzetben azt tanácsolnám, a király, a politikai vezetők és az összes törvényhozó szilárdan és őszintén esküdjön fel, hogy azokat a törvényeket, amelyekkel már rendelkezünk, és amelyeket eddig el nem vetettünk, híven megőrizzük és rendezzük, hogy bármely lakost, ki a jövőben a legkisebb vétket is elkövetni merésznél, kegyelem nélkül törvényesen büntessük meg, mert a legnagyobb véték a hanyagság, mely egyenesen a széthulláshoz vezet.

Nekünk oly sok értékünk rejtezik a két törvénykönyvünkben, hogy az áldásos bőség el nem maradhat, hogyha a társadalmi erkölcs eme tükrét híven megőrizzük. Hogyha ezután ily magasabb döntés dacára lenne alkalma mintegy tíz esztendő múltán megérnie, akkor tudna csak igazán bölcsen ítélni az, ki még életben maradna, hogy a közért mit lehet és kell még éppen kijavítani és hozzáadni. Most van éppen a legnehezebb korszak az uralkodók és népek számára. Várjuk meg és vészeljük át egységben és belső békében! Más szép országok példával szolgálhatnak számunkra, mit majd később kellő érettséggel élvezhetünk. Most úgy tűnik nekem, hogy egyfelől a meghatódottság és vágy, másfelől pedig az önző nyereségvágy fog sokakat irányítani a tanácskozáson. Ebből semmi jó nem fog kisülni.

Van néhány dolog, melyet valóban korunkhoz kellene igazítani, s melyre az összes hazafi mindegyikének egyaránt szüksége volna, lévén kisszámú, tehát ezeket röviden felsorolom és ítéleteknek vetem alá.

Általános a vélekedés, mely szerint az általános jogok kultúrája és a bírósági pereskedések környékén sokat kellene javítani. Hogyha a legfőbb hatalom szorgosan óvja a bírakat, ők pedig a feleket határozottabban nógatják kötelességeik teljesítésére, s a zaklatók megfékezése és a bűnösök megbüntetése általánossá válik, akkor hasonlóképpen és kétségtelenül sok minden önmagától megoldódik,

ami ma szemmel láthatólag vésszesen hanyatlik. Egy dolog hiányzik még, jelesül, létre kell hozni a váltóbíróságokat, melyek az adósságokkal kapcsolatban hoznának kemény és gyors ítéleteket arra nézvést, amire az alperes az adósság során kötelezte magát. Ebben az esetben a bizalom rögtön helyreállna. A kereskedők és mindenki, kinek hasznos ügyletei működéséhez pénzre van szüksége, bárhol Európában azokat mindig megtalálná, ahol is most e bíróság hiányában egyetlen külföldi, de hazánkfia sem merészel a magyarnak vagy a horvátnak pénzt kölcsönözni. Inkább szeretik a pénzüket a kárörvendő páholyokba és a külföldi kereskedők ügyleteibe fektetni és meglehetősen körülményesen a haza nagy veszteségére kivenni, mint az igazságszolgáltatás igyekezetével és költségén pénzüket behajtani. Ezek a páholyok kizárólag a spekulánsokat segítik, és azok markába juttatják a pénzt, akik azokat még a mi életünkben akarattunk ellenére máshová fektethetik be. A bizalom hiánya miatt tehát nemcsak a szükséges pénzben szenvedünk hiányt, hanem politikai kárunk is keletkezhet.

Mondják egyesek, hogy a váltóbíróságokon keresztül sok család veszélybe sodródhat, ők fiataljaikon keresztül uzsorások markába kerülhetnek, midőn kis dolgokért egész vagyonokat jegyeztetnek be, s ehhez bíróságot is találnak, mi a váltóbíróság előtt meg nem állana, feltételezve, kinek nincs meg a törvényességi kora, szerződést nem köthet. Kevés az olyan ország, hol a kiskorú tékozló elveszik. Sokkal többet ér a haszon, mely a kereskedelemből és a hitelből származik.

E jog bevezetése és a pénzforgalom könnyebbé tétele érdekében, valamint a szegénytelen uzsorások ellen hasznos volna országos magyar bankot alapítani, miként léteznek Poroszországban minden tartományban, hol a lakosok elfekvő javaik értékének mint harmadik félnek a terhére becsületes kamatok fejében pénzt kaphatnának. Ez dicsőség oltára volna a gazdag magyarok számára a haza felvirágoztatására, melyen igyekezetüket, tudásukat és vagyonuk egy részét áldozhatnák veszteség nélkül. Mily szépen lehetne innentől fogva gyárakat alapítani és hazájuknak áldott bőséget hozni, majd jövedelmező kereskedelmet létrehozni, melyben most hiányt szenvedünk, hogyha legalább az idegen városokban való tartózkodásukat csökkentenék és ott hazájuk kárára hiába ne költekeznének. Milyen szépen tudnánk hajózási társaságot alapítani, hogyne fejlődne hát Fiume és kereskedelmünk.

A bíróságok és a kereskedelmi társaságok befektetés lesznek. Ezért most arra kérlek benneteket, jól figyeljetek és jegyezzétek meg, korunkban a nép ítélőképességét edzeni kell, mert szüksége van rá, hogy megőrizze okos követit, bölcs tanárait, dicső tisztjeit, intelligens művészeit és megfelelő kézműves embereit, ha azt akarjátok, hogy legyen kereskedelmek és más nemzetekkel vetekedni tudjatok.

Korunkban a tudományok oly nagyot fejlődtek, hogy az ég és a föld titkai megszűntek létezni, a népeket egykor könnyű volt kormányozni, ma már nem – ma a világ tele van igaz és hamis eszmékkel! Miként lehetne veszély nélkül nagyobb gyakorlatra szert tenni? Miként lehet országunk bölcs vezetőit, hogy hiába ne pusztuljanak, veszély nélkül felvértetni azzal a tudással, mely a kormányzáshoz szükségeltetik. Mindehhez nálamnál kiválóbb tanárra volna szükség, őket pedig, hogy a pedagógusoknak önként átadják magukat, s a szükséges tudással és tartással felékesíttessenek és emberi módon felneveltessenek, jobban meg kell fizetni, és tőlük megkövetelni, hogy ne legyenek rest tanulmányaikban fejlődni.

Mi Európa közepén fekszünk, kelet és nyugat fenyeget bennünket, amaz sötéttségével, emez túl nagy műveltségével, amaz talpával, melytől egy évszázad előtt megszabadultunk, nem akarván többé a szellemi sötétség homályába zuhanni; emez ragyogásával, melynek nézésére népünknek még túlságosan gyenge a szeme. Itt tehát a nép középutas kormányzására tisztviselőinknek nagy bölcsességre és tapasztalatra lesz szüksége. Minden rossz elhárítása céljából pedig szükség lesz a jobb iskolázottságra és minden vallási felekezet papjainak tökéletesebb tudására.

Itt csak bölcs tanárok és több egyetem segíthet, hol a nagy ésszel megáldott, kormányzásra ítélt egyének a világ tudását tökéletesebben és az igaz erkölcsi magatartást tudnák elsajátítani, s a szerencse reményét csak komoly tanulással, a méltóságot szorgalommal tudnánk elérni, nemzetségre való tekintet nélkül, míg sokan mások az összes művészeti és kézműves tudományt, melyek állandó megélhetést biztosítanak, szabad akaratukból és kedvük szerint választhatnák, úgyhogy nem lenne előírva, hogy merre igyekezzék az ember elméje, tekintettel, hogy ész és hajlam különfélék. Ez azt jelentené, hogy nem várna mindenki közszolgálatra, sokan a megszerzett tudásuknak megfelelő állást keresnének, mások új könnyebbséget a szakmákban találnának vagy tennék próbára magukat, és kevesebb elhajló volna, kevesebb önös ember, mint korábban, kik a hazában élni tudnának. A hatalom ezután engedélyezze a kivített kereskedelembe és kézművességbe, és az állhatatosság példája legyen, miként a kisebbek számára a nagyobbak.

E kedvező berendezkedés bevezetését tárgyaljátok meg a magyarokkal, és közösen kérjétek a ti királyotokat – s bár országaink elegendő megkeresett pénzzel rendelkeznek, a kétkedőket segítsétek leszerelni saját pénztárcáikkal, hogyha másként nem megy. A tudományban és a nevelésben minden elszalasztott év nagy kárt tud okozni. Mert a világ és az idő napról napra előrébb halad, az ifjúság pedig, melynek nem engedtetik meg így a tanulás, tanulatlan marad, hogyha az idő folyásával nem akar haladni és az események természetéből és ismeretéből (melyekkel most Európa tele van) kultúráját összeszedni.

Erről az áldatlan állapotról már most is hallani lehet, lévén kevés a fiatal tisztviselő, kik tudnának és akarnának az okos emberek által bevezetett rend szerint önállóan dolgozni, ezért a király és a haza rövid időn belül hűséges és hazafias tisztviselők és közszolgák nélkül maradnak.

Az idő szava azt diktálja, hogy a nagy ész nagy tudománnyal párosulva és a nagy tapasztalat minden esetben diktálnak, mert a nép ítélete ma sokkal határozottabb, az alattvalói hűség pedig a méltóságtól függ, melyet az uralkodó kivívhat magának.

Egyedül a katonai rendnek van jó képzettsége, a maga sorai között mindent tud, mit tudnia kell. Hozzá hasonlóan a többi sokkal szükségesebb és számosabb lakosság miért ne tudna jó képzettségre szert tenni, ha volna rá módja?

E felbecsülhetetlen értékű felvetést a száborban meg kell vitatni. Bizonygassátok ott, hogy miként jutottunk idáig, s miként kell nagyon határozottan előrébb lépegetnünk, hogy a közeli nemzetek teljesen el ne tapossanak bennünket, kik a tudományban nálunk jóval előrébb vannak és mindenféle olyan tudással ékesebbek, melyet a társadalmi környezet elvár.

Még szükségesnek vélem, hogy figyelmeteket felhívjam a mi Krajinánkra. Horvátországban nekünk nyolc, Szlavóniában három regimentünk van és a Bánátban is van két regiment. De ezek más természetűek, más nemzetbeliek, róluk tehát mást nem is szólhatok, mint azt, hogy ezek ugyanúgy mentek közös törvényünk hatálya alól, mint Krajinánk, s ezek, mivel igen kedvező elbánásban van részük, sokkal könnyebben tartatnak a szolgálatban és a terhek viselésében. Krajinánk, illetve ez a tizenegy krajinai regiment egész országunk kincse, a korona javát és bástyáját jelentik. Ezt a majdnem 700 ezer lelket számláló hősi népességet a magyarok semennyire, közületek pedig sokan alig ismerik. Ezek a krajinák, a 16. és 17. századi szerencsétlen török háborúk folytán, az udvar rendeletei alapján szép sorban megállapodtak. A krajinaiak és stájerok nagyon félvén a töröktől, a katonai parancsnokok és a károlyvárosi és kaproncai várak fenntartására minden esztendőben bizonyos összeget fizettek az udvarnak, és ez volt az oka az állandó katonai elrendezésnek ezeken a területeken. Az ott élő lakosság, midőn az első krajinák létrejöttek, az ősi horvátok keverékéből állt, később boszniai és dalmáciai menekültekből, majd ismét horvátokból és néhány görögből, kik a keleti császárság felbomlása közepette egyre távolabb menekültek a török elől. Ezek mind és az ő földesuraik, kik ezekben a tartományokban éltek, sorjában katonai szolgálatra adták a fejüket, s idővel és a veszély nöttével egy néppé Kovácsolódtak, mely az összes, a magyar korona alatt lévő törzs és nemzetség között a legeszesebb és a legnagyobb méltóságra érdemes, és a legtöbbet fizeti és a legtöbbet szolgál. A mindennapos életveszély közepette, a pásztori és

hősi léthez legközelebbi életvitel e népet oly bátorrá tette és természetes józansággal vértette fel, hogy az, oly sok változást kénytelen eltűrven a hatalomtól, nem szűnik meg nap mint nap gyors észjárását és hűséges bátorságát megcsilantani. E nép soraiban sok nemes van, kik régtől fogva egyebet nem is kívánnak, mint legyőzni a törököket, kik őseiket leigázták és levágták. Ezek mind bíztak az első rendeletekben, melyek szerint semmi egyéb nem követeltetett tőlük, mint szükség esetén fegyvert ragadni a közös ellenség ellen. Ám később, midőn az atyák nemzetsége a harcokban elpusztult, gyermekeik az új rendeletnek kénytelenül alávetették magukat, nem tudván, hogy azok milyenek voltak korábban. Ennek a nemzetnek tehát kedvezőbb életfeltételeket kell biztosítani, mely már az elmúlt évszázadban a rengeteg közelebbi s távolabbi háború miatt hatszor újjászületett, ellenkező esetben végleg kipusztul. Ezt a pusztulást napról napra látjuk, mert még 50 esztendeje is Krajina nem pénzben, hanem marhában, juhokban, kecskékben és lovakban bővelkedett, önmagát felruházta és lábbelivel látta el. Most mindebből semmi sem maradt, a krajinai ember tudja magát ellátni az előírt és szükséges öltözkéssel, nem tud adót fizetni azokból a sovány földekből. A mi kegyes királyunknak nincs évi 12 fl. zsold fizetésére, és több alkalommal őket adóssággal jutalmazza meg. Mert az idegen uralkodók hatalma, mely sem a népet, sem hősiességét nem ismeri, s vele értekezni sem tud, azt teszi, hogy nem engedi Krajina, az egész ország oltalmazóinak, kik egykor semmiféle ajándékot, sem fizetséget nem vártak, hanem önként szolgáltak, hogy magukat felruházzák és saját tisztjeiket is segíteni tudják.

A franciák bejövetele előtt a Krajinák katonai dicsősége a mi császári hadseregünkben nem volt nagyra becsülve. A balsors úgy akarta, hogy az ellenség az ő és a horvát katonaságot magasztossá tegye, mivel Napóleon és parancsnokai a horvátokat saját katonáiknál is jobban dicsérték, lévén bennük ugyanolyan bátorságot és alkalmatosságot, s nagyobb kitartást, alázatosságot és egységet találtak. Hadseregünk dicsősége kezd megkopni, mert otthon éhínség, elégedetlen szolgálat, elégedetlen parasztság veszélye fenyeget, melynek szükséges ideje, marhája és jó földje sincs.

Könyörögjetelek tehát a mi kegyes királyunkhoz és tájékoztatások minderről a magyarokat. Mondjátok meg nekik, hogy e gyermekeket meg kell jutalmazniuk lelki békével, és bírjátok rá őket, hogy e kérésekbe egyezzenek bele. Hogyha a magyarok és ti a kegyes királynak mindezt könyörögve és világosan bejelentitek, reménykedhetünk abban, hogy ő szíve hajlandóságát és ítéletét követve a német törvényeket és gazdaságot elveti mint olyan dolgokat, melyek a maguk mivoltában sok pénzbe és írásba kerülnek és semmit sem használnak, hanem nagy kárt okoznak abban, hogy a nép számára utálatosak,

melyet szegénységbe döntenek. Kérjétek, hogy az ősi hazai igazgatást ismét engedélyezze, és Krajínát igazságos törvényünk alá hajtsa, amely, amíg létezett, Krajina összes, a horvát és a szlavón földek legfontosabb és nemes nemzetségének a katonaságban bölcsője volt, mely bölcsőből a sok jelentős vajda mellett a Subicsok, Draskovicsok, Erdődyk, Jelacsicsok, Knezsevicsek, Keglevicsek, Gvozdanovicsok, Rukavinák és Laudon és Vukaszovics nőttek ki.

Krajina pedig hálás lesz néktek, és akkor tőle nem kell félnetek. Ő mindig hűséges a királyhoz és a hazához, ezt legutóbb is bizonyította, midőn hadba szólították a franciák ellen az idős császár és a haza nevében, hátat fordított a franciáknak és Napóleonnak, mely felemelte, meghódította a hazát és átadta első uralkodójának. Most még van idő, ám e nemes cselekedet után léte még rosszabbra fordult. Még kezdetben, midőn a Krajínát kivétettek a törvényből, a szabórokban senki sem ellenkezett, de most, mikor még életben vannak, szól-ni kell érettük, különben a király és a császári tábornokok, de maga Krajina is azt gondolják, hogy róla teljesen megfeledkeztek.

Szavaim végén inteni szeretnék benneteket, hogy ne feledkezzetek meg ősi hitünk felebarátairól, kik különösen királyságainkban korábban római katolikusok voltak. Magyarországon is sokan vannak, kicsit kevesebben, mint a katolikusok. Ez a vallás csak 1790-ben vált törvényessé. Nagyon fontos volna rájuk is figyelni, mivel az óhitűekre kevés tisztség betöltését bízzák. Püspökeik jövedelme igen szerény, és természetes, hogy nem tudnak sokkal jobban élő római testvéreikre irigység nélkül tekinteni, s módjukban sem áll a fiatalabb papságot méltó módon kiképezni. Innen ered, hogy papjaik műveltség nélkül vannak, a gyenge jövedelmeik miatt pedig kezük munkájából élnek, s idejük, ha akarnák is, a tanulásra nincs. S ilyen bánás és tájékozottság következtében a nép erkölcsben és engedelmisségben elhagyott! Ezen és sok más kisebb sérelem miatt az összes kisebb és nagyobb sértett óhitű egyházi méltóság szívében régóta sebeket visel, mely sebekből természetes módon kell hogy feltámadjon a más uralom iránti vágy, melyben számukra megadatik a jobb élet iránti jog. Értekezzetek a magyarokkal erről a sok felvetésről és tanácsoljátok nekik, hogy e hit értelmes képviselőit hozzátok közelebb emeljék, hogy ne csupán jogot szolgáltatassanak nekik, hanem oltalomban is részesítsék őket, és ők majd az országot kegyessége által megszeretik, különben a nép, mely a hierarcha püspökök és papok eszköze, maholnap súlyos bosszút állhat előljáróiért, amennyiben a lehetséges politikai változások be nem következnek az általános felvilágosítást megelőzve.

Az egész keresztény nép oly mély tökéletesbedése nem vihető véghez sem egy, sem pedig több évtized alatt. Ehhez egy nemzedéknyi időre van szükség; ezért azonnal hozzá kell fogni, és pedig az elejétől, a nép körében le kell rombolni

azt az előítéletet, hogy a nemzetet a vallás teszi, mely előítéletet a papság már rég kínkeservesen hosszú időre nagy gonddal elhintett. Hogyha ennek vége szakad, és mindenkinek esze és tehetsége szerint, miként az a más vallásoknál vagyon, tisztséget és jogot adunk, és a papok tudományos előmeneteléhez segítséget adunk, akkor a nagy veszély elmúlik, és az idő a hatalom e szándékával a kisebb sebeket begyógyítja.

Mindez, amit az óhitűek vallásáról mondtam, sok tekintetben a mi adózó népünknek is szolgálatára lehet. Ti vagytok az atyái és a gondviselői. Méltatlan a mi korunkban a dacos gyermekeket vesszővel nevelni, különösen, amikor már nagyobbcskák. A népet szelídebben kell nevelni, és született ellenségeinket igaz gyermekekké, s ha jól megtanulnak mindent, barátokká kell tenni. Ő nálatok sokkal számosabb, nélküle sem táplálkozni, sem élni nem tudtok. Legyetek tehát a néppel szemben kellő mértékben nyájasak, hogy benneteket és az alkotmányt is szeretni tudja, hol ész találtatik, emeljétek fel, s minden ragyogó embert, ki esze és tette alapján kiemelkedik, ajánljátok a királynak a nemesi címre, és esküdjétek fel, hogy kiket gonoszított miatt ítélnék el, jogaikat elveszítik, hogy így teljesüljenek be Szent István szavai, melyek szerint: „Nemes pediglen csak az lehet, kit tettei tesznek nemessé.” A nyomdák bevezetésével a gyakorlás könnyebbé vált. Legyetek figyelemmel arra, hogy egyetlen világos elmét se mulasszatok el, mert hogyha ezek az okosabb személyek veletek tartanak, és elegendő okuk lesz, a haszon fáradozás nélkül is megjön, ellenkező esetben szemben állva veletek a súlyos időkben nektek kárt lesznek képesek okozni. Erről a javaslatról sokat kell és érdemes beszélni – őseink előítéleteitől mentesítsétek ítéleteiteket. Mi már nem úgy állunk, mint ők álltak. A vallás, a jog és az igazság más elbírálást kíván, mint a 17. században szokásban volt.

Így tehát, kedves barátaim, követeik, leendő törvényhozók, és ti mind tisztelt hazafiak, kik az én szavaimat fogjátok olvasni és érteni, vegyétek jó néven eme értekezésemet mint első művemet a mi nyelvünkön, és mint hitem zálogát. A szívem és az eszem diktálta, amennyire lehet, nektek ajándékozni e hosszú idő óta érlelt gondolatokat. A történelem és az elkövetkezendő idők fogják bebizonyítani, hogy jól láttak-e a szemeim. Ítéletemben tévedhettem, de ezt jóindulatotok megbocsáthatja, értelmetek kijavíthatja. Ám szándékom mindörökké a jócselekedet volt, és az én utolsó csepp véretem utolsó leheletemig a hazának, törvényes királyunknak és nektek, barátaim, mindig akaratommal és szándékommal egyezően feláldoztam.

Fordította: Lukács István

Ivan Derkos (1808-1834)

A rendkívül fiatalon elhunyt I. Derkos jogi tanulmányait Zágrábban végezte. Egyetlen, de annál jelentősebb, meglehetősen hosszú című művét (*Genius patriae super dormientibus suis filis, seu folium patrioticum, pro incolis regnorum Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae in excitandum excolendae linguae patriae studium*) latin nyelven jelentette meg önálló könyvecskében, elsősorban a művelt közönségnek szánva.

A haza szellemének szózata... szerzője egyértelművé teszi, a horvát államiság léte nem lehet kérdéses. Ennek alátámasztására történelmi kitekintést tesz. Határozottan kiáll az egységes nyelv és az egységes nemzet megteremtése mellett. Az igazi hazafiság az anyanyelvben nyilvánul meg – vallja. A magyar nyelvújítás példáját hozva fel, arra buzdít, hogy a horvátok elsősorban őseik nyelvét ápolják és ne az idegenekét: „Nemcsak hogy nem vagyunk kötelesek ápolni a magyar nyelvet, hanem épp ellenkezőleg, saját anyanyelvünk ápolása és tökéletesítése ugyanakkor kifejezett jogunk.” I. Derkosnál, de a többi illírnél is, az anyanyelv védelmével és a magyar nyelvnek a horvátok számára történő hivatalossá tételével kapcsolatosan rendre a történelmi érvrendszer kerül előtérbe. Minden bizonnyal úgy vélték, hogy a magyar nyelv hivatalossá tétele érdekében egyre fokozódó magyar nyomásra csakis a horvát-magyar államközösség jogtörténeti szempontú értelmezésével lehet válaszolni, amellyel kapcsolatban egyértelműen leszögezhető, hogy olyan szövetségről van szó, amelyben egyenrangú felek vesznek részt. Ebből következően egyik fél sem diktálhat a másiknak, különösen nem nyelvi ügyekben.

A haza szellemének szózata alvó fiaihoz

1832

*O patria salve lingua! quam suam fecit
Nec humilis unquam, nec superba libertas;
Quam non subactis dedit civibus victor
Nec adulteravit inquilina contages;
Sed casta, sed pudica, sed sui juris
Germana priscæ fortitudinis proles.*

Hugo Grotius

A modern időkben, ami a tudományt illeti, az emberek a hazafiasságról mint nagy jelentőségű dologról meglehetősen sokfélét összefecsegetnek. Európa minden szegletében annyi van mindebből, hogy minden mértéken túlmutat; ha csak kinyitják a szájukat, minden második szavuk a hazafiasságról szól. És ami még furcsább, ezek az emberek akár arra is képesek, hogy egy olyan darab idegen földért ontsák magukból a hazafias szólamok tömkelegét, ahol alig néhányszor látták felvirradni a napot, de – hála az égnek – ezek legtöbbször csak üres szó. És mennyi határozottság, elszántság és erő van annak szavában, aki azzal, ahová zsenge ifjúkorában kötötte a természet, nem törődik, de az idegenért lelkesedik, még ha mégoly kevés haszon is kecsegteti? Vannak, kik saját hazájukat és nemzetiségüket letagadják, mintha szegyéllenék, de az idegennek teljes szívvel pártját fogják (legalábbis látszólag).

Semmi kétségünk nem lehet affelől, hogy az ilyenek és hasonlók ellen minden további nélkül élhetünk a toll fegyverével. Mégsem azért ragadtam tollat, hogy ezekről vagy ezek ellen szóljak, hanem általában a hazafiasságról, és ezen belül egy bizonyos tárgyról kívánok értekezni.

Az, hogy ehelyütt J. J. Rousseau szavaira – „Az új nyelvekből a 'haza' és a 'honpolgár' elnevezést egyaránt ki kell törölnünk” – építenénk, semmiképpen sem képzelhető el; no, nem azért, mert így a tárgy, amiről szólni kívánok, menten szertefoszlana, hanem azért, mert mindezek nagyon is vannak: van haza is, és van honpolgár is. A művelt világban tapasztaltak szöges ellentétben állnak Rousseau szavaival. Hogy mégse essék a többség hibájába, akik csak rendszertelenül vetnek oda ezt-azt a hazafiasságról, nem tehetek mást,

minthogy kijelölöm a kiindulási pontot, értekezésem alapját, vagyis hogy felderítsem, mi is a haza, s mi a hazafiasság.

Általában azt mondják, hogy a haza az a föld, ahol az ember megszületik és felnő; mások azt is fontosnak tartják, hogy ott is tartózkodjék; megint mások pedig más jellemzők mellett kardoskodnak. Az én véleményem az, hogy különbséget kell tennünk a hagyományos, a természetjogi és a jogi pozitivista értelemben vett haza, továbbá a genealógiai értelemben vett haza között.

Az emberek nagy többsége úgy tartja, hogy a haza a szó hagyományos értelmében véve az a föld, ahol szabad akaratunkból, az elköltözés szándéka nélkül, évekig tartózkodunk. Hiszen az a föld, ahol csupán megszületünk és felnövünk, de nem ott éljük le az életünket, még senkinek sem lesz hazájává. Mit tennél te, példának okáért, ha egy tengelicét négy esztendőre kalickába zárnál, ellátnál minden földi jóval, s mikor megkérdezed, azt felelné – mindeme nagylelkűségedet hálátlansággal viszonzva –, hogy nem ez a börtön a hazája, hanem a fészek, amely ennél fogva sokkal kedvesebb a számára? Hát nem zúznád szét menten a koponyáját? – Ez a meghatározás azonban kétértelműséget támaszt; vajon csupán a falu, kisváros vagy város a hazád, amire a meghatározás szűkebb értelemben igaz? A királyság avagy császárság (amelyik elnevezés kedvesebb), ahol a település található, talán nem?

A szó másik, természetjogi értelmében véve a haza az a földdarab, amelynek részévé ama alapszerződések értelmében leszel, amelyeken az államok jogi értelemben alapulhatnak. Az első szerződésben arra tesz el ígéretet, hogy a többiekkel, akik döntési joggal rendelkeznek, polgári szövetségre lépsz, s míg a szövetség tart, a jog és az igazság szellemében vállalod, hogy a jogbiztonságot és az állampolgárok boldogságát, egyszóval az állam jóllétét, a többiekkel vállvetve minden lehetséges módon megóvod. A második és a harmadik szerződésben az állam formáját, valamint a legfelsőbb uralkodót vagy abszolutista uralkodót fogadod el. Ez tehát ebben az értelemben a haza, amelynek polgárává a fenti három szerződés nyílt vagy hallgatólagos elfogadása esetén válsz.

A harmadik, vagyis jogi pozitivista értelemben a haza fogalma megegyezik az imént leírtakkal, azzal a különbséggel, hogy ez esetben az állam elismerésének, valamint a születés utáni ott-tartózkodás feltételeit a pozitív törvények határozzák meg. Végül, genealógiai értelemben azt a nemzetet és azt a földdarabot nevezem hazának, melynek öléből ifjúként kisarjadtam, s amellyel közös eredettel rendelkezem.

Mit jelent tehát a hazafiasság? Erre, hogy eleget tegyek a fentebb kitűzött céloknak, a következőket válaszolom:

Természetjogi értekezése II. cikkelyének 187. paragrafusában a tanult Szibenliszt így ír: „a hazafiasság a haza haladása felett érzett örömet jelent. Nehéz lenne vitatni, hogy e meghatározás minden tekintetben kiállja a filozófiai kritika próbáját. A polgároknak bizony a kiművelt világban is hazafiasnak kell lenniük.” Mit jelentenek e szavak? Én a következőképp értelmezem őket: hogyha minden erőddel a haza üdvén munkálkods, az kellemetességet s vigaszt ébreszt benned. Elegendő-e, ha csupán örvendsz a haza üdvé fölött, ám ahhoz a saját munkáddal nem járulsz hozzá? Nos, az a honpolgár, aki ily egyoldalúan végzi kötelességét, nem jó polgár, és nem hazafi.

A hazafiasság tehát a haza iránti jogi és erkölcsi kötelezettségek önkéntes végrehajtásában, valamint a haza jólléte feletti örömben áll.

A régi oklevelekből világosan kitetszik, hogy mikor Könyves Kálmán alatt Magyarországgal egyesült, Horvátország a mai Szlavón Királyságnak a nagy részét is magában foglalta, lévén, hogy akkor még Horvátország és Szlavónia egy ország voltak. A királyság többi, a Száva és a Dráva torkolata közé eső része abban az időben még nem tartozott ide; ez a terület a mai Szlavóniához való csatoláskor vált a királyság által élvezett municipális jogok birtokosává. Avégett, hogy világosan láthassuk a hazafiasság harmadik típusának alapját, bemutatom, miként jött létre Horvátország és Magyarország szövetsége. A Horvát és a Magyar Királyság szövetsége Könyves Kálmán alatt, 1102-ben kötöttet. Ekkor fogadtattak el ama alapvető feltételek, amelyekhez Magyarország tartotta magát, a horvátok pedig azt a feltételt támasztották, hogy „mindenki békében és nyugalomban megőrizhesse, ami az övé”.¹ Hiszen már Prokopiosz is így írt harmadik könyvében: „A szláv népek ősidők óta szabad közösségekben élnek, és minden gondot, vagy éppen praktikus kérdést a közös tanács elé terjesztenek.”

Azt a tényt, hogy a közös intézmény a horvátoknál korábban is létezett, mindenekelőtt Trpimir horvát fejedelem 838-ban kiadott kiváltságlevele tanúsítja, amelyben olyan kitételek szerepelnek, mint „a közös tanács alapján”, „valamennyi ispánnal együtt” stb. stb.

Az, hogy ez az intézmény már Zvonimir alatt is létezett, Zvonimir egy 1078-ban kelt kiváltságlevelének eme részletéből világosan kiderül: „Zvonimir vagy Dimitar, aki az egész Horvátország és egyben Dalmácia királya, tanácsot tartott Gergely horvát püspökkel, nádorával, Dominikkal, helyetteseivel és más nemesekkel stb.”

¹ Tamás spliti archidiakónus *A salonai egyház krónikájában* részletesebben is leírja a szövetség megkötését.

Arról, hogy az intézmény a Könyves Kálmánnal kötött szövetség után is fennmaradt, a rabi egyháznak szóló, 1111-ben kibocsátott kiváltságlevél tanúskodik, amellyel a hozzá tartozó plébániákat ismerte el: „...mindkét királyság (tehát Horvátország és Dalmácia, erről ld. alább) közös országgyűlése által.

A horvátok tehát a szövetség után is megőrizték alkotmányukat, és megmaradtak azok az eszközök is, amelyekkel megóvhatják, s általa elérhetik valódi céljukat, vagyis megőrizték azt az alapot, amelyen a jogaik nyugszanak – a szövetségig élvezett jogokat, valamint a municipális jogokat egyaránt. Fontos tehát, hogy teret adjunk a jelenlegi alkotmány megőrzésére irányuló érdekeknek; s ha ez az érdek a hazafiasság, érintetlenül kell hagyni.” Nemcsak a korábbi két királyságban, de a jelenlegi háromban is.

De nem szabad olybá vennünk, hogy ebből a Dalmát Királyság ki van zárva, mert a fent említett szövetségbe a dalmátok is beletartoznak. A Trogiri Lucius által a II. könyv 8. fejezetében idézett oklevelek szerint Dalmácia már Petar Krešimir óta a horvát vezérek uralma alá tartozott, 1052-től fogva pedig Dalmácia vitathatatlanul a horvátság jussa. Ezt különösképpen a fent említett oklevél igazolja, amelyben az áll, hogy Zvonimir egész Horvátország, és egyben Dalmácia királya. Könyves Kálmán, akit Tengerfehérvárott koronáztak meg, és kapta meg a „Horvátország és Dalmácia királya” címet, megesküdött a dalmátoknak, hogy nem fogja elvenni tőlük ősi jussukat. Ezen túl, megtartván az ünnepélyes országgyűlést, amelyen valamennyi királyság követe képviseltette magát, „mindkét királyság egyesült tanácsával egyetemben”, kiadja a fent említett okleveleket a rabi egyháznak.

A horvát-magyar egyesülés után Könyves Kálmán fegyverrel tépte ki Dalmáciát Velence kezéből – ősi jussuktól azonban ekkor sem fosztotta meg őket, hanem megengedte nekik, hogy korábbi jogukat gyakorolják. Amikor a dalmátok fölött ugyanaz a király uralkodott, mint a horvátok fölött, ugyanazok voltak a jogaik, mint a horvátoknak. Az alkotmányuk tehát, akárcsak a horvátoké, az egyesülés után is sértetlen maradt.

Ez tehát, kedves olvasó, a legszebb virág, amelyet különös gonddal kell ápolnod. Zárd mélyen a szívedbe, hogy se a fagy, se a rossz szél, se a miazmával teli felhő ne árthasson neki. Ez a virág különböztet meg téged a hiú, könnyelmű és gyáva honpolgártól, ez az, ami a világ minden részén menedéket nyújt neked. Minden, ami él, tiszteli és védelmezi – még ha nem is egyformán lelkiismeretesen teszi –, s arra törekszik, hogy szüntelenül az üdvére legyen. Ezt a virágot senki sem dobhatja el magától, még a bagoly sem, amely ellenállhatatlan ösztönének engedelmeskedve keresi azt a fészket, ahol először pillantotta meg a napvilágot. Tedd hát te is azt, az értelem szavára hallgatva,

amit a bagoly ösztöneitől vezérelten cselekszik – s tekintsd szent és sérthetetlen kötelességednek.

S most rátérek arra, amely véleményem szerint a hazafiasság egyik legfontosabb tárgya; jelesül az anyanyelvre, annak ápolására és tökéletesítésére, bemutatván egyszersmind e törekvés hasznát és eszközeit.

A magyarok nyelvújítási törekvései mellett, amelyek a tudomány által előírt rendszerességet szinte teljes mértékben nélkülözik, kevesen tagadhatnák, hogy nekünk is jogunk van a saját hazai dialektusunk tökéletesítésére; hiszen a végső cél az állam jóléte, amire nemcsak a szűkebb értelemben vett Magyarországnak, de eme három királyságnak is joga van. Sokan amellett érvelnek, hogy a magyar nyelvre kell áttérnünk, mert az napjaink legfontosabb nyelveinek egyike. Bizonyos vagyok benne, hogy az ilyen és ehhez hasonló érveket bárki megcáfolhatja. Ezért nem fogok szólni sem e nyelv (ti. a magyar nyelv) hiányosságairól (azon szavak cáfolatára, hogy „a magyar nyelvre kell áttérnünk, mert az napjaink legfontosabb nyelveinek egyike”), amelyeket egy magyarországi születésű ember a *Néhány szó a magyar nyelvről* című műben már bemutatott, mert ez kívül esik értekezésem tárgykörén. Ezzel kapcsolatban csupán ennyit említenénk:

1. Nemcsak hogy nem vagyunk kötelesek ápolni a magyar nyelvet, hanem épp ellenkezőleg.
2. Saját anyanyelvünk ápolása és tökéletesítése ugyanakkor kifejezett jogunk.

Ez már a Horvátország és Magyarország egyesülésekor köttetett, 1102-ben kelt szerződésből is kitűnik – abból, amelyben a már említett „mindenki békében és nyugalomban megőrizhesse, ami az övé” kikötés is szerepel. A horvátok hivatalos nyelve már ekkor is a latin volt; erről tanúskodnak a Lucius és mások által idézett iratok, kiváltságlevelek és más állami dokumentumok. A latin nyelv használata tehát a horvátok jussa volt. Találunk-e a régi dokumentumokban akár csak egyetlen utalást arra, hogy horvátok valaha is olyasmire kötelezték volna magukat, hogy bármilyen nyelvet tesznek is a magyarok hivatalossá, ők mindig átveszik azt?

Vajon a „mindenki békében és nyugalomban megőrizhesse, ami az övé” kikötés mellett megfér-e bármi, ami ennek az elvnek ellentmond? Később egyetlen olyan törvény sem született, amely efféle jármot tett volna a nyakunkba; ellenkezőleg, minden egyes olyan támadást, amelyet 1790 óta a horvátoknak e tárgykörben el kellett szenvedniük, következetesen visszavertek. 1805-ben a horvát, szlavón és dalmát királyság rendjei statútumot adtak ki arról, hogy államügyekben a latinon kívül nem használható más nyelv (ily módon örökre

kizárva a magyar nyelvet), ezáltal a jövőbeni hasonló támadások méregfogát is kihúzza. – Eme statútumot az 1715. évi 120. cikkely értelmében Ő királyi fensége elé terjesztették, majd az 1806. február 6-án kelt határozat révén jog-erőre emelkedett.

A második tételt, miszerint Horvátország, Szlavónia és Dalmácia lakosainak joga van arra, hogy valamennyi ügyüket hazai nyelven intézzék, s ebből következően arra is, hogy ezt a nyelvet tökéletesítsék, az 1791. törvény 58. cikkelye igazolja, amely elismeri a Horvát, Szlavón és Dalmát Királyság rendjeinek jogát arra, hogy municipális ügyeiket közös gyűléseken vitassák meg, amely már önmagában is nyilvánvaló, és – részint a legrégibb szokásjog által, részint a Szlavón Királyság 1492-as és 1538-as alkotmánya által, amelyek rendelkezései a törvénykönyvekbe és a királyságok irataiba is bekerültek – számos alkalommal megerősítettett. Ki tagadná, hogy a hazai nyelv kérdése a municipális ügyekre is kihat? Lévéen, hogy ezen királyságok rendjei a municipális ügyekről a köz javát szem előtt tartva döntenek, és a hazai nyelv ápolása e törekvéseket nagymértékben előmozdítja, nyilvánvaló, hogy napjaink nyelvápolási törekvései is megalapozottak, s a jövőben várható hasonló törekvések hasonlóképpen megalapozottak lesznek.

Ebből nyilvánvalóan következik az, hogy fel kell deríteni az egyéb motívumokat, és azokat nemzettársaink elé kell tární, hogy többé ne próbálják lerázni ezt az édes jármot, és ezt a cseppet sem könnyű terhet.

A tanult emberek egyhangúlag azt mondják, hogy a nyelv tökéletesítése kéz a kézben jár magának a nemzetnek a kiművelésével. – S ez korántsem alap nélkül való. A művelődés alapvető feltétele, hogy világos és érthető fogalmunk legyen azokról a létezőkről, amelyek között élünk², jóllehet a fogalmakat az irodalmi és a népnyelvben más-más módon használják. Lévéen, hogy a közlés csupán külső jelek – szavak és terminusok (kifejezések) – segítségével valósulhat meg, nyilvánvaló, hogy ugyanolyan gonddal kell a kifejezéseket a szavakhoz igazítani, mint amekkora gondot gondolataink kimunkálására és megtisztítására fordítunk.

Tekintve, hogy nem mindegyikünk rendelkezik olyan filozofikus elmével, amely el tudja választani a fogalmat annak kifejezésétől, s össze tudja vetni őket egymással, s nagyon sokan vélik úgy, hogy a kifejezés azonos magával a fogalommal, mert képtelenek a kettőt különválasztani egymástól; így ha a kifejezést átalakítjuk, átrendezzük, akkor maga a fogalom is átalakul. Ezért a nemzet nagy részénél a kifejezés tökéletesítésének szükségessége kéz a kézben jár a fogalmak csiszolásával. Erre a munkára mind a szellem, mind az akarat csiszolása

² Az ítéletek és a következtetések alapja a fogalmak világossága és áttetszősége.

érdekében szükség van; így a kifejezés és a nyelv tökéletesítése egyaránt fontos. Tán számodra a nemzedet művelése cseppet sem fontos kérdés?

Csak nem akarod azt javasolni, hogy tanuljunk meg inkább egy már kiművelt nyelvet, mert így a tökéletesítésre sem kell annyi időt fordítanunk? El is fogadnám, de ez esetben nem várhatod tőlem, hogy elhallgassam az ebből származó kellemetlenségeket.

Először is, ha már kiművelt nyelvet szeretnél újra elsajátítani, több időt és munkát kell befektetned, mintha az anyanyelvedet tökéletesítenéd. Mert egyszerűbb és olcsóbb kijavítani a meglévő épületet, mint az alapoktól kezdve felépíteni egy újat. Nyilván most olyan példákkal fogsz előállni, amelyek ennek az ellenkezőjéről tanúskodnak. De csak abban az esetben győzhetsz, ha azt veszed alapul, hogy az anyanyelvét mindenkinek saját magának kell tökéletesítenie. Na de ki beszél itt ilyesmiről? Én azt mondom, hogy össze kell fognunk, és egyesült erővel kell megvalósítanunk ezt a célt.

A másik nehézség, hogy az idegen nyelv esetén az olyan lényegi sajátságokat, mint a harmónia, a szép hangzás és a kifinomultság, pusztán a nyelv eszközeivel nemigen tudod megteremteni; ha mégis, sokkal több idő és fáradság árán, mint ami a nyelv pusztá elsajátításához szükségeltetik. Ezek a sajátságok az anyanyelved esetében természetből fogva adóttak. Az az érv sem fog meggyőzni az ellenkezőjéről, hogy jelenleg hazánkban gyakorlatilag lehetetlen boldogulni úgy, ha az ember nem tanul meg németül. Egyébként is meg kell tanulnunk németül – tanuljuk hát még szorgosabban, hiszen így könnyebben tehetünk szert műveltségre, mint az anyanyelvünkön. Hiszen semmi olyan horvát nyelvű műről nem tudunk, ami hozzájárulhatna műveltségünk gyarapításához.

Ah, te hálátlan, gyáva alak! Hát azért nevelt, azért táplált a hazád egészen mostanáig, hogy most, a halálos ágyán fekvé, még egyszülött fiai is az életére törjenek? Hát nem hat meg téged Cimon története, aki, mikor a lakedaimóniak ellenséges fegyverrel rontottak hazájára, megfeledkezve az igazságtalanságról, ami a cserépszavazás miatt érte, 5 év után hazatért, feláldozta magát a hazájáért, és megmentette azt³?

Mit ártott néked a hazád, hogy nem áttalssz kivont karddal rontani rá? Az rendjén van, hogy a másét szereted, de a sajátodat se nézd le! – Drákón sem rendelt el büntetést az apagyilkosságért, így én sem vesztegetnék erre több szót.

Nincs más hátra, mint hogy magyarul tanuljunk – tehát a magyar nyelvet kell tanulnunk, és nem az anyanyelvünket.

³ Cornelius Nepos: Cimonról

Ki tiltja meg neked, hogy magyarul tanulj? Tanulhatsz akár lappal is!

De attól még, hogy magyarul tanulsz, miért kellene elhanyagolnod az anyanyelvedet? Miféle hazafi az, aki azt állítja, hogy a magyar nyelvért érdemes törnünk magunkat, de a saját anyanyelvünkért nem?!

Hogy meggyőzzelek anyanyelved ápolásának fontosságáról, nem is én fogok érvelni ellene – halld inkább annak a szavait, akit az egész világ figyelmesen hallgat. Krug logikájában így ír: minél alaposabban és pontosabban ismerünk egy nyelvet, annál jobban értjük azokat, akik általa közlik gondolataikat, s annál érthetőbben kommunikálunk egymással. – Mivel az eszmecserék során az anyanyelvünket használjuk a legtöbbet, nagyobb gondot kell fordítanunk rá, mint az összes többire – mégis ezt hanyagoljuk el a leginkább, mert mindenki azt hiszi, hogy már természetből fogva ismeri.

Másutt azt írja, hogy „a nyelvben mintha visszatükröződne gondolkodásunk szabályrendszere”.

Minél tökéletesebben kívánod alkalmazni a gondolkodás törvényeit, annál alaposabban kell ismerned magát a nyelvet. Tehát semmiképp sem szeretnél az anyanyelveden gondolkozni? Ezt még saját magamnak sem hinném el... tehát tökéletesen el kell sajátítanod az anyanyelvedet. Lévé, hogy a tudásod önmagától még nem ilyen tökéletes, hozzá kell járulnod ahhoz, hogy tökéletessé váljon – vagy tán azt akarod mondani, hogy e sorok írója hazudik? Ugyanő mondja ezt is: „A nyelv alapos elsajátítása a szellemet is kiműveli, hogy az ne ragadjon meg a felszínen, hanem képes legyen a dolgok mélyére hatolni.”

Miért akarnád megakadályozni, hogy a szellemed a dolgok mélyére hatoljon? Miért választanál egy idegen nyelvet, amelyet előbb el kell sajátítanod – ha nem is az alapoktól, de a fő pilléreit tekintve?

Hát nem egyszerűbb lehántani a héjat az anyanyelvről, és örömet lelni tökéletességében – a magad dicsőségére és vigaszára, s unokáid háromszoros hasznára?

Valóban nagy áldozatot fogok javasolni, amelyet a legtöbb hazafi csak igen nehezen fog megbocsátani nekem – közülük is csupán azok, akik érettebb elmével szemlélik a szláv nyelv jelenlegi állapotját, dialektusunk különféle szükségleteit, s a szláv irodalom egyéb körülményeit.

Javaslom, hogy egyesítsük e három királyságot – a nyelvjárások tekintetében. Mintha villám sújtana le ajkaimról! Hányan lesznek majd, akik

elszörnyülködnek e kicsiny szavak felett – nekik Rousseau-val felelek⁴: „A szó öl, de a szellem feléleszt: zabolázzátok meg gondolataitokat, hogy uralkodhassatok felettük”.

Máris kifejtem – bár pontosan tudom, hogy sokan ellenem fognak fordulni. Én azonban az imént olvasott szavakkal vigasztalódom:

„Ha nem tiszteled az ember igazságkereső ösztönét, mi marad benne, amit tiszteltetreméltó?”

Az egyesítés alatt a három királyságban beszélt háromféle nyelvjárás egy nyelvvé történő összevonását értem – nem népnyelvvé, hanem kiművelt irodalmi nyelvvé, amelyen a tanult emberek írhatnak és olvashatnak tudós könyveket és irodalmat, újságokat és rapszódákat. De ez az egyesítés nem pusztán ábránd, hanem a célom az, hogy a gyakorlatba is átültessem; ezért a következőkben ismertetem ennek lehetőségét, hasznát és szükségességét.

A haszon, amely a királyságok nyelvi egyesítéséből származik, ugyancsak sokoldalú.

1. Zászlónkra Schötzler mottóját, *Vires unitae agunt* (Együtt erősebbek vagyunk) írjuk majd; ezáltal könnyebben áttörhetünk az akadályokon, hiszen így több ember fog adakozni, s több adományt gyűjthetünk össze általános irodalmi célokra, ami nélkül pedig egyetlen lépést sem lehet tenni. Mint anynyi más nemzet példája is mutatja, e téren csak akkor juthatunk előbbre, ha maguk az uralkodók is segítő kezet nyújtanak.

2. Több mint bizonyos, hogy mindennek köszönhetően azoknak a száma is megnő, akik kisebb-nagyobb irodalmi művek írására, vagy akár újságírásra adnák a fejüket – részint azért, mert így emberek millióit érhetjük el, részint pedig azért, mert a versengésnek köszönhetően, amely köztük bizonyosan feltámad, a létrehozott művek sem a hazafiaknak, sem a többi szláv nemzet nagyjainak nem fognak csalódást okozni.

3. Így még a legnagyobb számban nyomtatott műveket is könnyebb lesz terjeszteni, és több lesz a vásárló is, akik között a nagyobb költségek is jobban megoszlanak – így az írók könnyebben el tudnak jutni könyveik kinyomtatásáig, az olvasók pedig olcsóbban tudják megvásárolni azokat.

4. Ezen új keretek között dalaink még dúsabban fognak teremni, még szebben fognak zengeni, és még gyönyörűbb virágokat bontanak majd. Sőt, ezáltal másutt is lelkes tanítványokat gyűjthetünk; csatlakozhatnak hozzánk a Magyarországon szétszórva élő szerbek, és idővel a török uralom alatt lévő Szerbia sem fogja elutasítani segítő kezünket; hiszen az ő nyelvjárásuk, miként

⁴ Rousseau: A nevelésről. Fordította Heusinger.

már korábban is említettem, nem fog annyira eltérni a három királyság közös irodalmi nyelvétől, hogy ne értenék meg a könyveinket.

Ennek érdekében az alábbi kisebb és nagyobb bizonyítékokkal fogom alátámasztani, hogy a három királyság egyesítésére szükség van.

Az, hogy a népnyelv kiművelése jelenleg igen fontos, részint az európai irodalmi helyzetből, részben a közeljövő eseményeiből következik, amelyeket most újfent fel kell idéznünk.

Nem nehéz belátni, hogy az elszigeteltség és a részekre szakítottság mennyire ártalmas, és mennyi nyomorúságot okoz. Mire is mehetne ez a sok kis elszigetelt régió külön-külön? Gyenge erőikkel alig valamit, vagy épp semmit sem tudnak elérni.

Ha nem áldozzuk föl kölcsönösen mindazt, ami éket ver közénk, ebben a harcban egész századok fogják életüket veszíteni, legerősebb katonáinkkal egyetemben, a mégoly kétséges győzelem pusztá reményéért. Vajon ez többet ér, mint az a dicsőség, hála és köszönet, amellyel a többi európai nemzet önként fog elárasztani bennünket? S biztosan többet ér-e ez, mint szláv testvéreink elismerése? Néhány dolgot fel kell áldoznunk ugyan, de cserébe sokat nyerhetünk. S mi van akkor, ha azt válaszolja: „erre semmi szükség”? Maradj hát abban a pocsolýában, amely még a 13. és a 14. században keletkezett, s amelyet a későbbi századok sem szárítottak fel, maradj csak meg a vaksötétben, míg egész Európa gyors és könnyű léptekkel halad előre.

De vajon ki fogja olvasni régi könyveinket, ha egynémely betűt és magát a nyelvjárást is megváltoztatjuk? Ez a legnagyobb hálátlanság őseinkkel szemben!

Istenemre, hatalmas, felbecsülhetetlen kárt fogsz szenvedni! E néhány kedvéért ennyi mindentől fosztanád meg magad? S vajon várhatnak-e tőled és minden örökösüktől ekkora áldozatot? Ah, Németország, mily hálátlan és utálatos vagy, hogy hűtlenné váltál bárdjaid emlékéhez! Ah, ti többi hálátlanak!

Ha hozzáláttál a munkához, légy türelemmel. A sikerhez évtizedek kellenek. Ne gondold, hogy bármit átvehetsz, és át is kell vened a szlavón vagy a dalmát nyelvből; ellenkezőleg, nekik is számos engedményt kell tenniük nekünk, hisz az ő dialektusuk sem tökéletes; ellenkezőleg, akad benne sok minden, ami silányabb a miénknél. Ezért hangsúlyozom, hogy lassan kell haladni, hisz a homokszemből sem válik azonnal gyöngyszem.

Itt tehát, amint látni való, bemutattam kultúránk felemelésének legfontosabb eszközét – vagyis a dialektusaink egyesítését! Arra nem fogok kitérni, hogy

ezt miképpen képzelem el; részint azért, mert akadnak olyanok is, amiket más nemzetek is használtak, másrészben pedig azért, mert esetleg olyasmit találnék javasolni, ami netán korai, vagy nem helyénvaló.*

(Latin eredetiből horvátra fordította dr Stjepan Ortner, Zágráb, 1897.)

Fordította: Kálec-Simon Orsolya

Ljudevit Gaj (1809-1872)

Az apai és anyai ágon is német felmenőkkel rendelkező Lj. Gaj filozófiai és jogi tanulmányait Bécsben és Grazban kezdte meg, a jogot Pesten fejezte be, majd Lipcsében doktorált. Az illír mozgalom központi alakja, a XIX. század elejének meghatározó horvát gondolkodója. A horvát nemzeti megújulás távlatos európai politikai célkitűzéseinek megalkotója, aki ha kellett, a napi gyakorlat szintjén is képes volt korszakos jelentőségű döntéseket hozni, intézményeket alapítani, szövetségeket kötni a horvát társadalom legfelső köreitől kezdve az alsóbb rétegek ambíciózus képviselőiig, aki bejáratos volt a bécsi udvarba, s aki elszántan és megszállottan képviselte a horvát nemzet és a szláv összefogás ügyét.

Már bécsi és grazi diákévei alatt kapcsolatba került az illír mozgalom meghatározó személyiségeivel, Pesten pedig a pánszláv összefogás legnagyobb hatású gondolkodójával, Ján Kollárral. A horvát helyesírás új elveit is Pesten fektetette le, ebben Kollárnak is jelentős szerepe van. Korszakos jelentőségű *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja* (A horvát-szláv helyesírás rövid foglalatja, Buda, 1830) című műve ennek foglalatja. Az új horvát helyesírás az első lépés volt a különféle párhuzamos, több évszázad óta létező normák (magyar, olasz) felszámolására, s a latin betűs írást használó horvát-ság teljes összefogására. Ezek az elvek a század harmincas éveinek közepétől kezdenek hódítani.

Egyetemi tanulmányai befejezése után 1831-ben Zágrábban maga köré gyűjti nemzedéktársait, s hozzáfog dédelgetett politikai és kulturális tervei megvalósításához, elsősorban is egy horvát nyelvű újság megindításához. Hosszas huzavona és a magyar, illetve az osztrák politikai körök gyanakvása és ellenállása után az uralkodó végül 1834. július 9-én engedélyezi a lap kiadását. A lap indításához saját személyes vagyonát is mozgósította. Az újság első számai *Novine horvatske* címmel jelennek meg, de hamarosan *Ilirske narodne novine* címre változtatja. A névváltoztatás mögött koncepcióváltogatás is rejlik, hiszen az „illír” jelző a politikai szétszórtságban élő, eltérő nyelvi változatokon beszélő horvát-ság teljes szellemi összefogását hivatott célozni. Ettől kezdve tudatosan használja az illír nyelv kifejezést, amely valójában a što-horvátot jelöli. Az alább közölt felhívása sorrendben a második volt. Az újság heti rendszerességgel

szépirodalmi melléklettel is jelentkezett *Danica* címmel, amelyben a horvát romantika meghatározó szerzői közölték a műveiket.

Fontos előrelépésnek számított, hogy 1838-tól úgyszintén magánvagyonából nyomdát alapított, amely gazdasági és kulturális pozícióit volt hivatott erősíteni, ám az évek során számos pénzügyi válsággal is szemben kellett néznie emiatt. Az Illír Olvasókör (1838), majd később az Illír Matica (1842) életre hívásával a nemzeti nyelv és művelődés ügye erősödik. Lj. Gaj fáradhatatlan szellemének mindezek létrehozásában elévülhetetlen érdemei voltak. Titkos politikai kapcsolatait Oroszország irányában is építette, 1840-es orosz útvjáról pénzügyi támogatással tért vissza.

Az illír mozgalom kibontakozásában az 1843-as esztendő fordulópontot jelentett. A déli szláv összefogástól megrettent bécsi udvar betiltotta az illír név használatát és az ifjúság gyülekezését. Ez a mozgalmon belül Lj. Gaj pozíciójának gyengüléséhez vezetett, számosan szembefordultak vele. 1848 viharos hónapjaiban fontos politikai szerephez jutott, képviselőnek választották a horvát száborba. A forradalmi eseményeket követően, az abszolutizmus éveiben egykor nemzetinek, horvátnak, illírnek mondott lapja hivatalos újsággá vált, amiért régi elvbarátai elfordultak tőle. Később az osztrák hatóságok lázadással vádolták, meghurcolták, de tisztázza magát. Szegényen, elhagyatottan halt meg. Igazi nagyságát csak az utókor ismerte fel.

Novine horvatske

Felhívás

(részlet)

(1835)

Európát egy ülő leány hasonlatosságára képzelhetjük el, ki kezében háromszögletű *lírát* tart, melyet játék közben mellkasához szorít. Valaha a *lira* természetes, gyönyörű hangján zengett, mikor a szépen összehangolt húrok között könnyű szellőcskék lengedeztek. – Egyszer azonban délről s nyugatról rettenetes vihar kerekedett, északon s keleten pedig szörnyű bórá támadt – a húrok elpattantak, az édes hangoknak s a harmóniának vége pedig szakadt.

Európa *lírája* valójában *Illíria*, a líra három sarka pedig *Skadar* (Skutari), *Várna* és *Bělak* (Villah). Kilazult, elhangolódott húrjai pedig: *Karintia*, *Gorica*, *Isztria*, *Krajna*, *Stájerország*, *Horvátország*, *Szlavónia*, *Dalmácia*, *Dubrovnik*, *Bosznia*, *Montenegró*, *Szerbia*, *Bulgária* és *Alsó-Magyarország*. – Mi is lehetne a célunk most, amikor mindenki az összefogásra áhít, minthogy a nagy Európa *lírájának* elhangolódott húrjait ismét összehangoljuk, s e varázslatos hangok édességével ünnepeljük az ülő leány örök ifjúságát? S elérhetjük-e valaha is ezt a nagy célt – hogy mindenik húr egy tőle idegen harmóniához igazodjék? – Ne csak a saját húrunkat nyúzzuk, hanem hangoljuk össze *líránk* húrjait – hisz összetartoznak, jóllehet többé-kevésbé mind eltávolodtak eredeti, természetes hangjuktól. – Nyissuk ki nemzetünk ősi könyvét, amelybe a szláv szellem *líránk* valamikori édes hangjait lejegyezte, s állítsuk vissza ismét Európa drága *lírája*, *Illíria* harmóniáját. – Ki e hasonlat értelmét s igazságát átlátja, könnyűszerrel beláthatja azt is, miért van szüksége egész *Illíriának* közös kultúrára és irodalomra. – Ennek szellemében az illír újságírók arra töreksenek, hogy az illírek szellemi erőit, amennyire csak tőlük telik, egyetlen célra irányítsák, s egyetlen közös nemzeti ügyben egyesítsék. – Legkegyelmesebb császárunk és királyunk, I. Ferdinánd, akárcsak megboldogult atyja, valamennyi hű nemzetét *egyformán szereti*, s éjt nappallá téve azon munkálkodik, hogy boldoggá tegye őket, így megboldogult atyja valamennyi döntését s rendeletét helyben hagyja. Mi, illírek tehát a legmagasabb hatalom védnöksége alatt tesszük a dolgunkat, s az Ő Királyi Fensége által a legkegyesebb módon engedélyezett eszközök által, szeretetben és egyetértésben munkálkodunk a nemzet kiművelésének hatalmas ügyén.

Így tehát az új esztendőben napvilágot lát a *Novine* és a *Danica* új évfolyama. Mivel nemzeti lapunk a fent vázolt hasonlat szellemében minden illír testvért meg kíván szólítani, ezért úgy döntöttünk, hogy a címünkben szereplő különös, avagy egyoldalú, s az igazi hazaszeretettel és összefogással ellenkező neveket régi, nagymúltú, közös történelmi nevünkre cseréljük. Ezért az eljövendő, 1836-os évben lapunk, amelynek tartalma és jellege máskülönben nem fog változni, nem a *Novine Horvatske*, hanem egy általánosabb néven, amely valamennyi délszláv népet magában foglalja –

Ilirske narodne novine

néven fog megjelenni. – Az újság hetente kétszer, többnyire kedden és szombaton jelenik majd meg, fél árkusnyi terjedelemben, tartalma pedig ugyanaz lesz, mint eddig: a legfrissebb hazai és külföldi, azaz a határainkon s azon túl történt nevezetesebb eseményekről tudósítunk.

A *Danica ilirska*, a *Novine* hetente egyszer, szintén fél árkuson megjelenő melléklete sokféle és változatos, hol a könnyed szórakozást, hol a példaszerű felvilágosítást, hol az olvasók egyszerre kellemes és hasznos okulását szolgáló dolgokat fog tartalmazni – a szláv-illír szellemiség jegyében. Különösen fontos kiemelniünk a legnagyobb európai nemzetről, a szlávorságról szóló általános jellegű cikkeket, amelyek a történelemtől s régiségtől s nyelvig s irodalomig számos témát felölelnek; s amelyekből olvasóink megtudhatják mindazt, amit az illír testvériség tagjainak a többi szláv nép egykori és jelenlegi állapotjáról tudni érdemes. Legfontosabb célunk mindazonáltal, melynek különös gondot és figyelmet fogunk szentelni, egész Nagy-Ilíria történelmének avagy históriájának a leghitelesebb források alapján történő megírása. Először is egy általános szemszögből írott, rövid kronológiai áttekintést fogunk a hazafiak rendelkezésére bocsájtani, majd az illír történelem különböző aspektusait külön-külön is bemutatjuk. Olvasóink megismerhetik az illíreket, vagyis a délszlávokat: a szerbek, a horvátok és a szlovének őseinek életét és tetteit, ispánjaikat, kenézeiket, bánjaikat, királyaikat, vitézeit, s más tanult és nevezetes személyeket, valamint az illír államok és vidékek múltját, olvashatnak őseink örömeiről és bánatairól, régi városainkról, nevezetes helyeinkről és ősi törzseinkről – továbbá az illír államok földrajzi (geográfiai) és állami (statisztikai) leírásáról. Lévéen, hogy a nemzet nyelvének és szellemének kiművelését a változatos, nemzeti és hazafias témákról szóló versek segítik elő a leginkább, ezért a *Danica*, miképpen eddig is, a jövőben is a költészet válogatott virágjaival lesz díszítve s ékesítve.

Ismételten felhívunk valamennyi tanult hazafit, hogy osszák meg velünk a fent felsorolt témákban született kiváló írásműveiket s egyéb alkotásaikat (bármily

nyelven vagy nyelvjárásban születtek is), a célnak megfelelő kéziratokat pedig a haza jobbításának támogatása érdekében küldjék el (saját költségükön) Zágrábba, a Császári és Királyi Illír Újságkiadó részére.

A hazafias közlemény vége előtt azonban vessünk egy pillantást arra, miként ítélnék újságunkról a jó s a rossz emberek. Az értelmes, jó lelkű emberek azt mondják: „Ugyan a Novine még gyermekcipőben jár, de miként a magvak elültetésénél is tudnunk kell, hogy miféle növény fog belőle kisarjadni, úgy az Illír Újságkiadó Társaság is világosan elmondta, hogy miféle magot ültetett, s minek kell abból kisarjadnia. A mag megeredt, a zsenge kis palánta pedig hatalmas hársfává fog terebélyesedni, melynek virágain szorgos méhecskék ezrei lakmároznak majd, a legtisztább viasszal és mézzel töltve meg az illír méhkast, mely ugyanakkor a lusta herékre mérgező hatással lépzen. Ne hagyjuk tehát, hogy zsenge kis hársfánk elszáradjon – vigyázzunk rá, hogy mennél magasabbra nőjön, hogy a hangos fülemüle és a szelíd gerle fészket rakjon rá. – Újságunk még valóban gyermekcipőben jár, de minden becsületes embernek el kell ismernie, hogy ez az újság a világ szemében épphogy hazafiasságunk, szeretetünk s összefogásunk mércéje.

Mások viszont imígyen beszélnek: „Miért nincs még meg a *Danicában* mindaz, amit szeretnénk?” E kérdésre Vitezovičtyal felelünk: „Az a gyümölcs, mely gyorsan megérik, gyorsan meg is rothad”. Nem írhatunk meg mindent a könyv első fejezetében, amit az egész könyvnek kell szép sorjában elbeszélnie! Mi fontolva haladunk – ígéreteinket pedig lépésről lépésre, pontosan és megfontoltan váltjuk valóra. – Más emberek azonban egyfelől azt mondják: „Ennek az újságnak az a célja, hogy vlahokká tegyen bennünket”, másfelől pedig azt: „Ez az újság mindenkit kaj-horváltá akar tenni”, harmadrészt pedig: „Itt minden össze-vissza keveredik, ezek csak megrontják a nyelvünket”. Mi ellenben azt kérdezzük: vajon lenne-e a németeknek irodalmi nyelve, ha az osztrákok vagy a bajorok annak idején azt mondták volna: „Ezek az írók szászokká vagy hannoveriekké akarnak tenni bennünket”, avagy: „Ezeket a könyveket ne olvassuk, mert nem a mi falunk nyelvén írták, hanem minden össze-vissza keveredik bennük; túlnyomórészt szász és hannoveri, aztán bajor, sváb, egy kis osztrák stb.” Vajon, kérdem én, akkor is ilyen jelentős és boldog nemzetté váltak volna a németek, ha mindenki csupán annak a maroknyi embernek írna, akinek a nyelvét beszéli? Félre hát az előítéletekkel, s ne csak a saját malmunkra hajtsuk a vizet, mint a rossz szomszédok, s ne gondoljuk, hogy csakis a *szerb*, csakis a *dalmát*, csakis a *horvát*, vagy csakis a *krajnai* az egyetlen igazi illír nyelv. Hagyjuk meg ezeket az előítéleteket az önző embereknek, kikből a hazafiasság

szikrája is hiányzik. Illíriában csupán egyetlen nyelv lehet irodalmi nyelv, s ezt nem egyetlen helyen, vagy egyetlen országban, hanem egész Nagy-Illíriában kell keresnünk. A németek is a teljes Germánia összes nyelvjárása alapján alkották meg irodalmi nyelvüket, s az olaszok is egész Itália nyelvjárásaiból szőtték édes szavukat. E hatalmas kertben mindenütt gyönyörű virágok nőnek; fonjuk hát a legszebbeket egyetlen koszorúba! Nemzetünk koszorúja sohasem hervad el, hanem még szebben, még bőségesebben fog virágozni.

Mondjanak csak az árulók, amit akarnak, e kezdeményezés valódi célját és szándékát minden igaz hazafi ismeri, s pontosan tudja, hogy e hazafias törekvés sorsával nemzetünk dicsősége szorosan, a világ szemében már-már elválaszthatatlanul összefonódik, és pedig azért, mert ami itt épül, az utókor számára felmérhetetlenül fontos, s aki nemzetét és hazáját igazán szereti, az mind-mind támogatni fogja. Félre tehát az egyoldalúsággal, tekintsünk a világra a szlávok nyílt tekintetével, s őrizzük a szívünkben *Európa líráját: Illíriát*.

Fordította: Kálcz-Simon Orsolya

Helyesírás 1835 (bevezető)

Valamennyi jó hazafinak egyetlenegy célja van, mégpedig az, hogy az óillír államokban élő szlávokat egyetlen irodalmi nyelvben egyesítse. Arról azonban, hogy ezt az egyesítést miképpen lehetne kivitelezni, igen sokféle elképzelés van forgalomban. Egyesek úgy vélik, hogy egy bizonyos nyelvjárást kellene felemelni, s ezt kellene mindenki másnak is átvennie; ezek közül pedig szinte mindenki a saját falujának beszédjét részesíti előnyben. Mások ellenben azon a nézeten vannak, hogy a jelenleg létező s bevett nyelvjárásokat kellene sebtiben egyetlen irodalmi nyelvvé összekovácsolni. Az első társaságnak azt feleljük: az irodalmat nem lehet özönvízként rászabadítani az emberekre, a másodikonak pedig azt, hogy az irodalom nem holmi kovácsmesterség; ehelyett azt kell szem előtt tartanunk, hogy úgy az élő, mint az írott szó a természet dolgainak körébe tartozik, így természete szerint kell kidolgozni s igazgatni.

Nyelvjárásaink kicsiny patakokhoz hasonlíthatók, amelyek, jóllehet a forrásuk közös, mind-mind más irányba haladnak. Medrüket a külső körülmények úgy alakították, hogy nemhogy nem találkoznak, de mindegyikük más-más tenger felé tart. Eme patakok külön-külön olyan kicsinyek és sekélyek, hogy még egy csónakot sem bírnak el, nemhogy egy hajót; míg ha valamennyien közös mederben folynának, a leghatalmasabb hajókat is elbírnák. A patakok, miként mondtuk, a nyelvjárások; medrüket pedig a különféle helyesírások szabják meg, melyeket, lévén, hogy nincs megfelelő alapjuk, helyesebb lenne tévesírásnak nevezni. E rövid hasonlat elég világosan megmutatja, hogy mit kell tennünk. Valamennyi patakunknak egyetlen medret kell vájnunk, s szépen lassan minden patakot ebbe a mederbe kell terelnünk. Imígyen egyesülve a legnagyobb, a szellem s a szív legkülönbözőbb portékáival megrakott hajókat is bizvást elvihetik a közös szláv tengerig, akárcsak a másik három nagy szláv folyam. Miként patakjainknak közös mederre, úgy nyelvjárásainknak közös helyesírára lenne a leginkább szükségük. A nagy kérdés azonban az, hogy melyik helyesírás lenne e célra a legalkalmasabb. E kérdésben is sokan akadnak olyanok, akik nem átalldják a saját malmukra hajtani a vizet. – Őseink a legrégebbi időkben glagolita és cirill betűket használtak, melyekről itt helyszűke okán

nem szólhatunk. Eztán áttértek a latin betűkre, amelyek, lévén, hogy az írásra mindenekelőtt alkalmasnak bizonyultak, immár több évszázada használatban vannak. De jaj, mit tettek nagyra becsült őseink a gyönyörű latin betűkkel... mikor ugyanis látták, hogy a deák avagy latin ábécében nincs elegendő betű a szláv nyelv sokféle hangjának lejegyzésére, mindenki más és más módon, javarészt idegen népek példáját követve kezdett el írni. A krajnaiak, stájerok és karintiaiak a német nyelvet követve járták útjukat, a dalmátok a taljánt, mi pedig a régi magyar nyelvet vettük alapul, így a közeli testvérek írásaiban egyebek mellett az alábbi különbségek jelentek meg:

<i>Dalmát</i>	<i>Horvát</i>	<i>Krajnai</i>
d, dj, gj	d, dy, gy	d, j
l, lj, gl	l, ly	l, lj
n, nj, gn	n, ny	n, nj
c	cz	z
c, cs, ch	ch	zh
s	sz	s
sc	sh	sh
z	z	s
x	s	sh

Az utóbbi időkben egyesek ezt a kavarodást tovább növelték – különféle újsütetű kampókat s más egyéb jeleket vezettek be ahelyett, hogy felkutatnák a régi íróink által alkotott ábécéket, s azokat, a latin ábécé sajátosságait megtartván, a jelenlegi helyesírások felváltására s egyesítésére alkalmas új ábécévé alakítanák át. Őexcellenciája, a zágrábi püspök úr nevezetes könyvtárában olyan iratok is fellelhetők, amelyek világosan bizonyítják, hogy őseink között egyesek, elsősorban leghíresebb s legműveltebb hazai írónk, Pavao Vitežović alispán és királyi tanácsos, igen jó, s a célnak igen megfelelő helyesírást alkotott meg, melynek általánossá tételét azonban az akkori kedvezőtlen körülmények nem tették lehetővé. Nekünk pedig semmi mást nem kell tennünk, minthogy ezt a régi helyesírást leporoljuk, megújítsuk s kijavítsuk.

A régi horvát helyesírás legeredetibb sajátossága abban áll, hogy a kettős betűk használata helyett valamennyi hangot egyetlen betűvel jelöl, s ehhez csupán olyan jeleket hív segítségül, melyek önmagukban semmit nem jelentenek. –

Tekintve, hogy illír testvéreinknél annak, hogy röviden vagy hosszan ejtik-e a magánhangzókat, különösebb jelentősége nincsen, ezért őket ehelyütt, az *e* és az *i* kivételével, nem tárgyaljuk. Sok szót, melyet mi, horvátok,

e magánhangzóval írunk, más illírek kiejtésüktől függően *i* vagy *ie* betűvel írnak, pl.: svet, svit, sviet (világ); ded, did, died (nagyapa); krepst, kripst, kriepst (erény); lepi, lipi, liepi (szép) stb. E különbözőségek miatt vezették be bölcs elődeink a *ě* betűt, melyet mindenki ennen szokásai szerint ejthetett. Pl.: *lěta* (repül), *město* (hely), *dělo* (tett), *tělo* (test) stb.

A horvát nyelvjárásban az *y* betű, akárcsak a spanyoloknál, kötőszóként (*et*, *und*) avagy a lágy hangok (*dy*, *gy*, *ly*, *ny*) írása során használatos. Ezzel a fölösleges betűvel Petar Petretić terhelte meg nyelvünket, aki 1651-ben napvilágot látott evangéliumos könyvecskéjének 303. oldalán vallja meg, hogy ezt a testvér s testvér közé éket verő, nyomorult *y* betűt, számos más, a magyar tévesírásból átvett, s a szláv szellemmel merőben ellentétes hibás gyakorlattal egyetemben, Pázmány Péter esztergomi érsek nyomdokait követve kezdte el a hagyományos horvát *i* és *j* helyett alkalmazni.

Elődeink a *c* mássalhangzót az abc-ben található hang jelölésére használták, éspedig mindennemű kíséret nélkül – eltérően tőlünk, kik a *c* betűt magyar módra, *z* betűvel kísérve írjuk.

Az *s* mássalhangzót a régi horvátok, miként a többi európai eredetű nemzet is, a latin ábécében szereplő hang jelölésére használták, s bizonyára sosem hitték volna, hogy dédunokáik az európai *s*-t (*esz*) a *zsé* (*x*) avagy *es* szájpadhang lejegyzésére fogják használni. A latin ábécé szerinti hang lejegyzésekor viszont az *s* betű magyar módra a *z* betűvel egészítették ki, sőt, a tiszta *s* helyett egyenesen *z* íratik. Így az európai gyökerű „*stati*” szót, amely ugyanarról a töről fakad, mint a latin és olasz *stare*, vagy a német *stehen*, manapság úgy írjuk: *ztati*. Quam absurdum! A *žena* (nő), *žuna* (fakopáncs), *želim* (kívánom), *žaba* (béka) szavakat ma minden valódi európai így olvasná: *szena*, *szuna*, *szelim*, *szaba* stb. Így a latin *s* nálunk hol *zsé* (*x*), hol *es*, de semmi esetre sem az, mint amit alapjában véve jelölnie kellene. Nem lehetséges, hogy vissza kellene térnünk a régi, általánosan használt jelöléshez? Éspedig azért, hogy ennek az értelmetlen kavarodásnak egyszer s mindenkorra végét vessünk.

Fordította: Kálcz-Simon Orsolya

Nemzetünk

1835

Európa egyik felén egy hatalmas óriás terpeszkedik. Feje búbja az *Adriai-tenger* habjaiban fürdik, roppant lába, áttörve Észak jegén és haván, a *kínai nagy fal-nak* feszül; erős jobbja, mely a török császárság szívébe hatol, a *Fekete-tengert* hordozza; baljával pedig, mely a németek földjén nyúlik keresztül, a *Baltikumot* tartja. A feje *Közép-Illíria*, melyet a meleg dél virágai ékesítenek; roppant melle *Magyarország*; mellkasát a horvát hegyek (a Kárpátok) képezik; szíve a Magas-Tátra alatt fekszik; gyomra a lengyel alföld, hasát és lábát pedig a végtelenbe nyúló orosz síkság alkotja. – Ez az óriás a mi nemzetünk – Európa legnagyobb nemzete –, a szláv nemzet; a roppant test húsa s csontjai nem mások, mint szláv testvéreink, az óriási testet elevenítő vér pedig Szláva (Dicsőség) anyánk egyetlen vére, vagyis a szláv nemzetiség.

Igaz, hogy a vér nem jár át minden testrészt egyformán, a keringés a német nemzetest esetében ugyanúgy megszakad. Mégis, a németek valamennyi testvérüket a német test természetes részeinek tartják; senkinek sem jut eszébe tagadni azt, ami éppen így van, és nem másképp, s megváltoztatni, ami az ember hatalmán kívül áll. Hőn szeretett Császáruk alattvalói, az osztrákok ama test tagjaihoz, amelyhez a bajorok, szászok, poroszok és más németek is tartoznak, természetből fogva, és törvényeik okán is ragaszkodnak, s minden igyekezetük egyetlen célja: a német nemzet – amely nemcsak több népből, de több birodalom fennhatósága alatt is áll – kiművelése és felemelése. Így nekünk, szlávoknak is egyetlen, isteni és állami törvények szerint való célunk lehet csupán, jelesül az, hogy nemzetünket, jöllehet annak részeit több államhatár is elválasztja egymástól, alaposan kiműveljük. Éppen ezért fontos, hogy nemzetestünk valamennyi tagját, vagyis a szláv altörzsek jelenlegi állapotát – úgy földrajzi helyük, mint rokonsági viszonyaik tekintetében – alaposan megismerjük.

Az egyes szláv népek számának és sokféleségének megállapításához nem elegendő a földrajzi helyzetet tekintetbe vennünk, hanem sokkal inkább a kö-zöttük fennálló rokonsági viszonyokból kell kiindulnunk. Az a tény, hogy két nép szomszédos egymással, nem jelent egyszersmind rokonságot is, mert egyes népek, amelyek valaha egymás szomszédai voltak, mára már messzire sodródtak egymástól; de közvetlenül a szájhagyományból vagy a történelemből

sem indulhatunk ki, hiszen a szájhagyomány igen sokszor téved, a történelem pedig többnyire túl kevés támpontot nyújt. A nemzetek és népek közötti rokonság megállapításának egyetlen csálhatatlan módja a nyelvészet, azaz a szavak tövének bölcs és józan feltárása, s a szavak eme tövekre való visszavezetése, valamint végződéseik és ragozásuk összevetése. Egyedül ezen a módon lehetséges a szláv családfa tagjainak felderítése, elkülönítése, s egymáshoz képesti helyük feltárása. Egyedül ezen a módon állapíthatjuk meg továbbá a szláv nyelv fő nyelvjárásait.

A fent ismertetett módszerrel megtudhatjuk tehát, hogy az összes szláv, vagyis Nagy-Illíria, azaz Horvátország, Szlavónia, Dalmácia, Alsó-Magyarország, Alsó-Stájerország, Krajna, Karintia, Isztria, Bosznia, Montenegró, Hercegovina, Dubrovnik, Szerbia, Bulgária stb., Nagy-Lengyelország, vagyis Galícia és Északnyugat-Lengyelország, Nagy-Csehország, vagyis Bohémia, Morvaország és Felső-Magyarország, valamint Nagy-Oroszország lakosainak száma mintegy 80 milliót számlál, s Európa felét, valamint Ázsia egyharmadát elfoglalják. A szláv nemzetségek, amelyeket az imént rokonság szerint csoportosítottunk, bizonyos jelek alapján két fő rendre oszthatók, melyeket *Adelung* önkényes, kétértelmű megnevezésekkel *antoknak* és *szlovéneknek*¹ keresztelt el. Szerencsésebb *Dobrovsky* és *Kopitar* terminológiája, akik a szlávokat egy *délkeleti* s egy *északnyugati* rendre osztják. Mi ehelyütt a szlávokat *illír-orosz* és *cseh-lengyel* rendre osztjuk. Az első rendbe tartoznak az illírek s az oroszok, a másodikba pedig a csehek s a lengyelek.

A. AZ ILLÍR-OROSZ REND ÁGAI

I. Illír törzs

1. A szlovének (vendek) Alsó-Stájerországban, Krajnában, Karintiában, az Isztriai-félsziget egyik felén, Laško és Gorica környékén, továbbá Nyugat-Magyarországon, azaz Vas megyében, a Mura és a Rába környékén élnek. Lélekszámuk összesen 1 240 000, s néhány protestáns leszámítva valamennyien római katolikus vallásúak.

2. A horvátok a szűkebb Horvátországban, Krajnában, a Tengeremelléken, az Isztriai-félsziget egyik felén, Magyarországon pedig a Bánátban, Baranyában, Sümegben, Somogyban, Zala, Vas, Sopron és Pozsony vármegyében, valamint az Ausztriai Főhercegségben, és Boszniában, a Banja Lukai Szandzsákban élnek. Lélekszámuk összesen 1 620 000, és az 194 000 óhitűt leszámítva valamennyien

¹ Valójában szklavéneknek – a fordító megjegyzése.

római katolikus vallásúak. A horvát nyelvjárás tiszteletre méltó, ódon illír hídként köti össze a szlovénokat és a szerbeket.

3. A szlavónok Szlavóniában, a Szlavón Határőrvidéken és a Szerémségben élnek. Számuk megközelítőleg 500 000-et tesz ki; közülük vagy 247 000 görög, 253 000 pedig római katolikus vallású.

4. A dalmátok Dalmáciában, az Adriai-tenger partján, valamint a szigeteken és Dubrovnikban élnek, s csaknem 400 000 lelket számlálnak; ehhez még azokat is hozzá kell venni, akik Hercegovinában, a török uralom alatt sýnylődnék. Így együttesen 480 000 lelket tesznek ki, kik közül 410 000 a római, a többi 70 000 pedig a görög egyházhoz tartozik.

5. A bosnyákok a Drina, a Verbász, a Száva, Dalmácia és a Hem folyó határolta területen élnek; számuk 450 000-re rúg, s vegyesen iszlám, azaz török, valamint római és görög katolikus vallásúak.

6. A montenegróiak az Antivari tengerpartja és Bosznia között elterülő Montenegróban élnek. Sohasem voltak török uralom alatt, s mind a mai napig szabadok és függetlenek. A montenegrói püspök és metropolita uralma alatt állnak. Számuk a 100 000-et is meghaladja, az ellenséggel szemben pedig akár 20 000 katonát is ki tudnak állítani. Valamennyien görög katolikus vallásúak.

7. A szerbek eredetileg a Szerb Királyságban (a mai Török Kenézségben *Szerf Vilajet*), a Morava két partján, a Timok, a Drina, a Hem, a Száva és a Duna folyó által határolt területen éltek; később néhányan Osztrák-Szlavóniába és Dél-Magyarországra vándoroltak, ahol le is telepedtek. Az idegenek tévesen rácnak nevezik őket, mert a szerbek egy része a Rasca² folyó környékén élt, amely valaha Szerbia és Rascia határfolyója volt. Nálunk az egyszerű nép tévesen vlahoknak nevezi őket, mivel valamennyien a görög katolikus egyházhoz tartoznak. A Szerb Kenézségben (az egykori Szerb Királyságban) és Magyarországon összesen 1 730 000 szerb él; valamennyien görög katolikus vallásúak.

8. A bolgárok az egykori Bolgár Királyságban, ma pedig a *Szofia Vilajet* nevű török tartományban élnek, a Duna, a Fekete-tenger, a Balkán-hegység és Szerbia határolta területen. A bolgárok körülbelül 550 000-en vannak; közülük 480 000 a görög, a többi pedig a római egyházhoz tartozik.

² Raška – a fordító megjegyzése.

II. Orosz törzs

1. Az oroszok alkotják Nagy-Oroszország lakosságának magvát; elsősorban Közép-Oroszországban, az Ilmen és a Fehér-tó között, a Dina, a Volga, a Moszkva, és az Oka folyó mentén, valamint a Doni Kormányzóságban élnek. Ezen kívül elszórtan, más nemzetekkel keveredve az egész cárságban, valamint Orosz-Ázsia nagy részén is megtalálhatók. Azt, hogy ez a hatalmas törzs, amely a 70 000 000 orosz alattvaló közül 48 000 000 főt tesz ki, számos kisebb altörzsre oszlik, nem nehéz belátni; ezt a történelem is igazolja, hiszen meglehetősen nehéz lenne valamennyi altörzs eredetét külön-külön felderíteni. Így például a kisorosz kormányzóságokban, a Bug, a Dnyeper déli része és a Don környékén, a Fekete- és az Azovi-tenger stb. körül élő kozákok, akik több mint egymillió fegyveres legényt tudnak kiállítani, részint a régi oroszok, részint az eredeti nyelvüket és vallásukat vesztett cserkeszek és tatárok leszármazottai. A Kurzemében és Litvániában, valamint a Vilnában, Grodnóban és Białystokban élő lettek nem sorolhatók a szlávok közé, mert ők a kevert finn-szkiták nemzet sarjai. Akadnak olyan szerb telepések is, amelyek teljesen eloroszosodtak. – Általában véve valamennyi orosz görög katolikus vallású.

2. A ruszinok (rutének) Kis-Oroszországban, Lengyelországban, Galíciában, Bukovinában és Északkelet-Magyarországon élnek. Lélekszámuk összesen 3 000 000, s nagyrészt görög katolikus vallásúak.

B. A CSEH-LENGYEL REND ÁGAI

Cseh törzs

1. A csehek a Cseh Királyságban élnek, lélekszámuk 3 500 000 körül van, és néhány ezer protestánszt leszámlítva nagyrészt a római katolikus egyházhoz tartoznak.

2. A morvák a Morva Örgörfságban élnek, lélekszámuk 1 430 000, s túlnyomórészt római katolikus vallásúak.

3. A szlovákok Észak-Magyarországban élnek, nagyrészt Pozsony, Nyitra, Trencsén, Turóc, Bars, Árva, Liptó, Zólyom, Hont, Nógrád, Gömör, Szepes, Sáros, Abaújház, Zemplén stb. vármegyékben.

Számuk összesen több mint 3 000 000-ra rúg; egyharmaduk protestáns, a többiek pedig római katolikus vallásúak.

4. Szorbok. Ezek a vendek, ahogyan a németek nevezik őket, a szászországi Alsó- és Felső-Lauzitzban élnek, s valójában a szerbek és más szláv altörzsek

leszármazottjai. Szászországban, Poroszországban és Brandenburgban elsórtan is élnek, számuk pedig eléri a 540 000-et. Nagyrészt protestáns hitűek.

II. Lengyel törzs

1. A lengyelek az 1814-ben alapított Lengyel Királyságban, valamint azokban a járásokban élnek, amelyeket 1772-ben, 1793-ban és 1795-ben Oroszországhoz csatoltak; emellett Poroszországban, a Poznaíi és a Sziléziai Hercegségben, az osztrák koronához tartozó Galíciában, és a krakkói városállamban élnek. A lengyelek közé tartoznak a szilézek és a kasubok is. Az összesen 15 000 000 főt számláló törzs nagyrészt római hitű, a néhány protestánt leszámitva.

Az itt elősorolt szláv törzseken kívül a német államokban és másutt is akadnak még szláv szórványnépek; ilyenek pl. a Lineburgban élő polábok, továbbá az itáliai Milánóban, Erdélyben, Moldáviában, Valachiában, Törökországban, Görögországban, sőt, Ázsiában élő szlávok. A számuk talán kicsiny s jelentéktelen, s törzseik nem is határozhatók meg egykönnyen; ami pedig nemzetségeiket s azok rokonsági viszonyait illeti, e tárgyról más alkalommal fogunk szólni.

Fordította: Kálec-Simon Orsolya

Ljudevit Vukotinić (1813-1893)

Eredeti családi neve Farkas volt, amelyet az illír mozgalomhoz való csatlakozás után horvátosított. Gimnáziumi tanulmányait Nagykanizsán fejezte be, filozófiát Szombathelyen, jogot pedig Zágrábban és Pozsonyban tanult. Korán bekapcsolódott a horvát politikai életbe, 1832-ben fiatal jurátusként dolgozhatott gróf Janko Drašković mellett a pozsonyi országgyűlésben. A harmincas évek közepén csatlakozott Gajhoz, s mindvégig az illír mozgalom szűkebb csapatába tartozott. Fontos pozíciókat töltött be a horvát jogigazgatásban.

Általános tekintélynek örvendett a horvát közéletben, 1847-ben követ lett a horvát száborban. 1848 után a horvát nyelv melletti kiállása miatt állását veszti. Az ötvenes évek végétől már csak gazdasági kérdésekkel foglalkozott. A politikai konszolidáció kezdetétől, a hatvanas években ismét politikai szerepet vállalt az unionisták oldalán, szembefordulva korábbi nézeteivel is, abban bízva, hogy ebből a pozícióból rendezhető a viszony a magyarokkal.

Lj. Vukotinić sokoldalú személyiség és termékeny szerzője volt az illír korszaknak: írt drámákat, verseket, novellákat, politikai és tudományos cikkeket. A negyvenes évek elején többen, így Lj. Vukotinić is eltávolodnak a Lj. Gaj képviselte utilitarista irodalomszemlélettől, s 1842-ben megalapítják a Kolo című folyóiratot, amely meghonosítja az igazi irodalomkritikát. Az *Illírizmus és kroatizmus* című írása is a *Kolóban* jelent meg. A mozgalmat sorozatos támadások érték az osztrák és a magyar hatóságok részéről, de belülről is. A negyvenes évek elején világossá vált mindenki számára, hogy az illír mozgalom nem csupán kulturális és nyelvi mozgalom, hanem elsősorban politikai irányvonal. Lj. Gaj taktikai küzdelmet folytatott annak érdekében, hogy a külső erők elől elrejtse az igazi szándékokat. Lj. Vukotinić írása is ebben a törekvésbe illeszthető bele, hiszen világossá akarja tenni, hogy az illírizmus nem egyéb irodalmi programnál, amely a déli szláv népek kulturális és nyelvi egységét hivatott elérni, a horvátok politikai törekvései pedig a kroatizmusban öltenek testet. A bécsi udvar átlátott a tényleges szándékokon, hiszen 1842-től behatóan is foglalkozott az illírizmus eszméinek veszélyes terjedésével, s a császár 1843. január 11-én személyesen is betiltotta az illír név használatát. Ez súlyos csapás volt a mozgalom fejlődése szempontjából.

Illírizmus és kroatizmus

1842

Én mint az alkotmányos társadalom tagja, azzal a céllal állok polgártársaim elé, hogy a címben szereplő két szót – e két oly fontos szót, amelyek napjainkban még fontosabbá váltak – legelőször is politikai értelemben végiggondoljam, értelmét világossá tegyem, s a nagyérdemű olvasóinknak is bemutassam. E szavakkal ugyanis olyan eszmék kapcsolódnak össze, melyeket sokan *értelhetetlennek, sötétnek, homályosnak, értelmetlennek, igazságtalannak, alkotmányellenesnek, veszélyesnek és fantasztikusnak* látnak. Ezennel pert indítok: íme a *levata*, a *forum* pedig légyen valamennyi *valódi, hűséges és tiszta lelkű hazafi*. Írassék hát le minden, *pro et contra*, hogy mindkét oldal álláspontja világos legyen.

Egyesek (csupán néhány emberről van szó, kik... számukat tekintve nem jelentősek) úgy vélik, hogy az illírizmus alá fogja ásni hazánkat, mert törekvései az alkotmány összeűzésére irányulnak. Mi illírek tehát *in causam vocati* vagyunk... avagy *incatti*... Pártunk nevében nyilvánosan is ki merem jelenteni, hogy politikai illírizmust egyetlen illír sem ismer... **politikai értelemben tehát az illírizmus semmit sem jelent**¹. Merő kitaláció, pusztán rém, amelyet csupán a nemzettől elidegenedett erők eszeltek ki, akik csupán bújócskáznak, s hol nemzetellenes, hol *horvát* arcukat veszik elő, s akik sem a szláv, sem a magyar nemzet iránt nem viseltetnek őszinte érzelmekkel. Az ő szemük előtt nem lebeg, s nem is lebeghet olyan *ideál* (példakép), mint az, amiért mi lángolunk, s amelyet nap mint nap látunk és hallunk: a *haza* ideálja. Bennünk a *fantasia* s a *poesia* munkál: úgy imádjuk hazánkat, mint egy leányt, mint a szeretőnket – lángolunk érte, s készek volnánk érte az életünket adni... S mi marad ellenségeinknek? Mi az ő ideáljuk? Miért lángolnak ők? Miféle idea hozza őket lázba... az, hogy egy olyan nemzetért dolgoznak, amely nem az övék, amelyet alig ismernek, amelynek nyelve idegen a számukra, s amely azzal a nemzettel, amelybe beleszülettek, semmiféle rokonságban nem áll... Mi, illírek azonban genealógiai értelemben olvasunk, tanulunk gondolkodunk, s szigorúan tartjuk

¹ Még ha azt is mondanám, hogy létezik politikai értelemben vett illírizmus, akkor sem tévednék nagyot, hiszen a földrajztudósok Illyricumot Illyricum Turcicumra és Illyricum Germanicumra osztják; aki nem hiszi, vegye a kezébe Bél könyvét, és olvassa. Arról azonban, hogy mi használhatjuk-e politikai értelemben, és hogy ez a használat törvényes-e, kicsit később fogok szólni.

magunkat ahhoz az elvhez, *hogy a nemzet csupán akkor érhet el valódi, tartós boldogságot, ha felébred benne önmaga megismerésének igénye, s ha hazafias indíttatásból önmaga kiművelésére törekszik.* E célért dolgoztunk mindezig: erre buzdítanak verseink, ezt tanúsítják hírlapjaink, melyeknek politikai súlyunkat is köszönhetjük, erről tanúskodnak intézeteink, valamint politikai és irodalmi életünk, amelyek az általunk felébresztett nemzet kezdeményezésére jöttek létre... Hogy is lehetnénk oly esztelenek, hogy az alkotmány ellen dolgozzunk, amely oly sok téren segíti elő nemzeti létünk fejlődését... Genealógiai értelemben a nagy szláv fa egyik, illírnek nevezett ága vagyunk. Ezen kívül más semmi... Nincs olyan ember a világon, aki be tudná bizonyítani, hogy az illírizmus név alatt bármiféle tiltott eszmeáramlat bújna meg. Van ilyen ember? ... Álljon fel, ha mer! ...

Másfelől azonban a kroatizmus politikai létünk alapja. A kroatizmus jelenti a védelmet, melynek oltalma alatt dolgozunk. Alkotmányos értelemben horvátok vagyunk. Mindig is azok voltunk, és azok is leszünk. *Ezért azt mondjuk: Isten éltesse a magyar és a horvát alkotmányt – s az illír nemzetet!* Hát nem azt tanúsítja minden tettünk, hogy hívek vagyunk a királyhoz? Hát nem azt mondtuk és írtuk mindig is, hogy az alkotmányunk pártján állunk? Hát nem védjük-e mindig is municipális jogainkat? Ki tudja mindezt cáfolni? Ezért mindenkit, aki *horvátnak* vallja magát, igaz és kedves testvérünknek tekintünk, s mint ilyet üdvözljük. Beszéljen csak horvátul, amennyit csak neki tetszik, genetikai értelemben akkor is illír marad, hisz a horvát nyelv az illír nyelv alnyelvjárása. Az ilyen emberrel csak egyetérteni lehet. Ami minket illet, amikor a megyegyűlésen vagy királyságaink száborában vagyunk, horvátok vagyunk, jóllehet mindannyian ugyanannak a törzsnek vagyunk a tagjai, mint a bosnyákok, határőrvidékiek, hercegovinaiak, szerbek stb., s amelyet közös néven illírnek nevezünk. Tán a szászok vagy a württembergiek nem németek? Alkotmányos értelemben württembergiek és szászok, genealógiai értelemben pedig németek. Így mi a szó első értelmében *horvátok*, második értelmében pedig *illírek* vagyunk. Világos, mint a nap. S akinek ez ellen bármi ellenvetése van, az vagy *rosszindulatú*, vagy *obszúrás*. Ellenségeink gyengeségüket már azáltal elárulták, hogy korábban *russzizmussal* vádoltak minket, ma pedig hol azt vetik a szemünkre, hogy azt az Illyriumot akarjuk visszaállítani, melyet még Napóleon alapított a Száva túlsó partján, hol pediglen azt, hogy az osztrák Illyriumhoz akarunk csatlakozni. Mit jelent tehát mindez? ... Miféle *consequentia* származik ebből?... Ezzel csupán azt árulják el, hogy semmit sem tudnak, csak a zavarosban akarnak halászni. Hát azért teremtette Isten északot és délt, hogy egyetértsenek? Nem, soha! Az észak észak, délen pedig

mi vagyunk. Az európai politika jelen állását tekintve senki sem kételkedhet abban, hogy az orosz jogar hatalma idáig sohasem fog elérni. A szláv szellem felébredt, s azt várja, hogy a szlávok is felébredjenek; hogy teljesítsék Isten által rájuk rótt kötelezettségeiket, hogy, miként minden más ország sarjai, lássanak hozzá nemzetük kiműveléséhez, s munkálkodjanak a saját és más nemzetek javára. Ennek nem feltétele az, hogy mindnyájan egyetlen uralkodó alá kerüljünk, hisz ez lehetetlen, de nem is szükséges: valamennyi birodalom megengedi a nemzetiség ápolását és kiművelését, hisz ezáltal is ereje s dicsősége növekszik. Ez mindenképp hasznára válik, ártani semmiképp sem árthat. S ami minket illet – talán nincs bennünk annyi becsvágy, annyi önértzet, hogy ne akarnánk függetlenek lenni, mentesen minden *ruszizmustól*?... hogy olyanok lennénk, mint a gyermekek? vagy mint a borostyán, amely magában nem tud megállni, s ezért más fák törzsére kapaszkodik? – Valamennyi szláv a vértestvérünk, így az oroszok is. S azonképpen, ahogyan az oroszok magukban állnak, s büszkeségüket, dicsőségüket arra alapítják, hogy erősek és függetlenek, úgy lélekben nekünk is erősnek és függetlennek kell lennünk a magyar alkotmány alatt, éppúgy, ahogy eddig is azok voltunk.

Ami *Napóleon Illyriumát* illeti, csupán annyit mondanék, hogy Napóleon, aki rendkívüli *geniusszal* megáldott ember, s kora *phaenomenonja* volt, pontosan tudta, hogy mi a legmegfelelőbb név e területek számára, s erre a névre is keresztelte el. *Napóleont* valamennyi história nagy emberként dicsőíti... Ami pedig a *német Illyriumot* illeti, az pediglen *chimera*, melyen sokan lovagolnak. Az osztrák császárság még egyetlen nemzet nemzetiségét sem vette el, s a miénket sem fogja. A Határőrvidék az övék – miért kellene nekik több ennél? Az övé minden, ami a miénk... hisz az osztrák császár egyben a magyarok, a horvátok és más nővéreik királya. Odaadásunkkal már régen kiérdemeltük a hű horvátok nevét... mit is akarhatnának többet? Méltóságteljes uralmunkat alkotmányunk őrzi, s alkalmat nyújt ahhoz is, hogy megjavítsuk. Miért akarna minket a birodalom megakadályozni mindebben, amikor Ausztria kormányzása alatt a sok, különféle alkotmányok alatt élő nemzetiség mindig is békében, boldogságban élt? Fogalmam sincs, mi haszna lenne a császárnak abból, ha németekké válnánk... Tán az adó miatt? Az adó, amit beszédnek tölünk, nemigen lenne nagyobb, mint a sok katonatiszt és különféle méltóságok bére... mert akkor tízszer ennyire lenne szükség, mint most. Most azonban a tisztek úgy kapják a fizetésüket, hogy arról a birodalom mit sem tud... De nem, nem erről van szó... tán Ausztria a gyárainkra, gyarmatainkra, gőzhajóinkra áhítozik... Kereskedelmünk kárt okoz neki, bankjaink pedig felzabálják a pénzét... úgy, úgy, ez lehet az ok... Efféle *combinatiók* vezették diplomatáinkat eme éles

elméjű következtetésekre. Ha bel- és külügyek igazgatására alkalmas embereket keresnek, én kitűnő főket tudnék nekik javasolni... Ah! ez oly nevetséges kitaláció, hogy szóra sem érdemes... Századunk arra tanított bennünket, hogy a politikai változások nem egyik napról a másikra történnek... Ez semmi több, mint a vizsály magva, amelyet a *hamis próféták* hintenek, hogy a saját vagy más gonosz emberek malmára hajtsák a vizet... A hamis prófétákra nem szabad hallgatni, hanem a nemzetért kell élni, s annak az oldalnak a pártjára állni, mely a nemzetért dolgozik, s melynek szándéka munkája gyümölcseről ismerszik meg.

Az imént (legalábbis én úgy ítélem) bebizonyítottam a világnak, helyesebben szólva ellenségeimnek, hogy *politikai* értelemben vett *illírizmus* nem létezik – ellenkezőleg, politikai szándékaink foglalatá pediglen a *kroatizmusban* áll. Most rátérek arra a fajta *illírizmusra*, amely valóban létezik – ez pedig a *genealógiai* és *irodalmi* (literaturai) értelemben vett illírizmus. Genealógiai értelemben véve az illírizmus valamennyi délszláv közös neve. Az illír név e területek ősi neve. Illyrium már a régi rómaiak idejében is létezett; az illír államokban pedig szlávok éltek. A horvátokat, szlavónokat és dalmátokat későbbi históriáink is illíreknak nevezték. Aki már olvasta Istvánffy, Ráttkay, Katančić, Pray, Swandtner stb. műveit, az maga is találkozhatott a *Procures Illyrici*, *Praefectus Illyrici*, *Banus Illyrici* stb. elnevezésekkel. Ebben tehát nincsen semmi új. Dicső név ez, mely népünk történelmi jelentőségét bizonyítja. Vezetéknevünk, az „illír”, közös, a keresztneveink ellenben különbözők: horvát, dalmát, szlavón, montenegrói, bosnyák, szerb stb. Jelen cikk célja azonban nem az, hogy történelmi eredetünket bizonyítsa, s nem is akar effélébe bonyolódni. Célunk, hogy élvezhessük e dicsőséget, s aki el akarja venni tőlünk, bizonyítsa be, hogy nem érdemljük meg. Aki alaposabban szemügyre kívánja venni ezt a területet, fogja a *vastag fóliánsokat*, mélyedjen el bennük, gondolja végig alaposan az olvasottakat, s csak eztán ítéljen... Az *irodalmi illírizmus szellemi életünk programja*. Célja nem más, mint irodalmunk felemelése. Ehhez természetesen egy szép, cizellált, kiművelésre alkalmas nyelv, és nagy olvasóközönség szükséges. Olyan nyelvet nem érdemes alapul venni, amely nem elég gazdag, amely nem elég szép, s amelyet nem lehet kiművelni anélkül, hogy új szavakat ne alkotnánk, vagy más dialektusokat ne hívnánk segítségül.

Olyan nyelven is felesleges könyvet írni, amelyet túl kevés ember beszél. Az irodalom felemeléséhez rengeteg munka, író, könyv, újság, nyomda, priviligium stb. szükséges, ez pedig igen sok pénzt kóstál. A horvát nyelvet csak az illírek kisebbségi része használja. De maguk a horvátok sem mind a *provinciális horvát* nyelvet beszélik. Ki lenne képes ekkora áldozatra pusztán azért, hogy

irodalmunkat életben tartsa? A szlavónok, dalmátok és más jugoszlávok pedig nem akarnak provinciális horvát nyelven írott könyveket olvasni, mert ez a nyelvjárás kevésbé elterjedt. Jóval többen vannak azok, akik *illírül* beszélnek. Ezt már a múltban is megtanulhattuk. Mire jutott *Mikloušić*, e máskülönben érdemes férfiú, híveivel egyetemben? Ki olvasta könyveiket, mit tudnak róluk a szlavónok, dalmátok, szerbek stb.? ... Semmit. Olyan fába ojtották hajtásukat, amelynek nem volt valódi gyökere. Minden elveszett, nemzetünk pedig az irodalom terén éppoly jelentéktelen maradt, mint amilyen annak előtte volt. Vagy talán a *Százesztendősz kalendárium*, a *Suszer*, az *imakönyvek*, a *Diogenész* vagy a *Száva-parti kunyhó* lenne nemzeti irodalmunk?... Ez lenne fél évszázad munkájának gyümölcse? Illik-e ez egy olyan nemzethez, amely oly szép és nevezetes elementumokat (életet) foglal magában...? Ha ez minden, amire képesek vagyunk, minden nyomda betűit kiforgatnám, hogy mindent össze-vissza nyomtassanak, és senki se láthassa – gyengeségünket.

Az a nyelv, amelyet a fenti okokból kifolyólag irodalmi nyelvként fogadtunk el, *egyetlen* nevet kellett, hogy kapjon. Végül az *illír* nevet kapta, egyfelől azért, mert genealógiai értelemben valamennyien illírek vagyunk, másfelől pedig azért, mert ha a horvát, a szlovén vagy a szerb nevet kapta volna, a többi nemzet mind azt mondta volna, hogy „nem engedem, hogy elvegyék tőlem a nevemet”. Az *illír* névvel azonban senki semmit nem veszít, mert nem akad olyan nemzet, amely illírnek nevezné magát. Az *illír* gyűjtőnév csupán az irodalmi nyelvet jelöli; azt, amelyet mindnyájan használni fogunk. Emellett az illír nyelv szép, gazdag és kiművelt. E nyelven már oly sok remek dubrovnikai, dalmát, szerb és szlavón mű látott napvilágot... vétek lenne, ha ezek a feledés homályába merülnének. Örökségül (*haereditas*) kapott irodalmunk bizvást nevezhető klasszikusnak. Oly dolgokra bukkanhat benne az ember (elsősorban a költői alkotásokban), melyek azonnal csodálatot váltanak ki; oly kifejezések, képek, eredetiség és zeneiség, egyszerűen költői szépség foglaltatik bennük, melyről a horvát íróknak fogalma (*idea, conceptus*) sem lehetett. Hogy helyesen jártunk el, mikor az illír nyelvet tettük meg irodalmi nyelvnek, ama haladás is bizonyítja, amelyet Isten segedelmével tettünk. Senki se higgye, hogy ez az egyre növekvő *oppositia* reánk nézve veszélyes lehet; ellenkezőleg, éppen azért terjed és növekszik, mert a nemzeti *elementum* ingerli, amely sebes léptekkel nő, és – hasonlatosan az egészséges testhez, amely a beteg, bomló nedveket kiveti magából – minden ellenségét a maga oldalára állítja, vagy határozott lépteivel szétzúzza... Mindaz, amit nagytudományú ellenfeleink a szemünkre hánynak, nem más, mint amit németül „*Faule Fische*”²-nek szokás nevezni –

² Gyenge kifogások – a fordító megjegyzése.

ők pedig „faule Köpfe”³, hiszen nem tesznek az ügy érdekében semmit. Ezen sem az *illírismus*, sem a *magyarizmus*, és a világon semmiféle *izmus* nem tud segíteni, a *módiszmust* leszámítva; hiszen javarészt *bontonistákról* van szó, kik csupán azért politizálnak, mert épp a *politizálás* van divatban. Arról, hogy miért nem tesznek semmit sem, később fogunk beszélni. A fenti elvek tekintetében ugyanúgy fogunk eljárni, mint korábban. Az utat, melyre léptünk, még sokáig kell követnünk; s nem vagyunk gyerekek, hogy úgy váltogassuk elveinket (*principia*), mint holmi játékokat. Jellemünk a tartásban s a következetességben áll. Mi pedig azt szeretnénk, hogy azt mondják rólunk: *jellemes emberek vagyunk*.

Míg *politikai eszméink foglalatja a kroatizmusban áll*, addig irodalmi értelemben a *kroatizmus nem jelent semmit, s nem is jelenthet mást, mint a semmit*. Néhány, az egyszerű népek szánt imakönyvet leszámítva provinciális horvát nyelven egyetlen mű sem született, *ami egy kicsit is nevezetes volna*.⁴ Ezt a leghívebben eredményeik tanúsítják. Az, hogy a horvát irodalom megfeneklett, arra utal, hogy a provinciális horvát irodalom zsákutca, és hogy ama horvátok, kik magukat a „*gute Croaten*” névvel illetik, semmit sem tesznek annak érdekében, hogy ez változzon. Miben áll tehát e horvátok jósága...? A politikai életben nemigen hallatják a hangjukat, az irodalmiban még kevésbé... Lehetséges, hogy titokban dolgoznak, s rejtegetik talentumuk gyümölcseit? Ha mi is ennyire lennénk *jó horvátok*, mint ők, talán még mindig ott tartanánk, ahol tíz éve sóhajtoztunk... a bölcsőben... Az illírek keze nyomán kisarjadt szép és nevezetes virágot megpillantván arra a következtetésre juthatunk (s minden indulat nélkül!), hogy míg ezek a *jó horvátok* semmit sem csinálnak, mi legalább teszünk valamit. A régi horvátok egykoron jó és tiszteletre méltó emberek voltak. Küzdöttek a szabadságukért, ideáljuk a „dicsőség koszorúja” volt, kezükben pedig kard villogott. Napjaink horvátjai leoldozták a kardot; nincs már rá szükségük. Mire van tehát szükségünk ma? Ma a harci dicsőség helyett a civilizáció dicsősége kell, hogy a szemünk előtt lebegjen. Ha erre pályázunk, magunk mögött kell hagynunk a *vaskos prózát*, amely ólomszárnyával a földre húz bennünket. Ezért választottuk ama költői kört, melynek magasán a gyönyörű *illír nyelvet* láthatjuk, s véle azt a hatalmat, amely nekünk is lelki erőt ad ahhoz, hogy kitűzőtt célunkat elérjük: hogy segíthessünk testvéreinknek, s más embereknek is hasznára válhassunk. A *kroatizmus* csupán egy kicsiny *camera obscura* ama kilátáshoz képest, melyet erről a csúcsról élvezhetünk! –

³ Szó szerint: „lusta fejek” – a fordító megjegyzés.

⁴ Az író a szűk körnek szánt kaj nyelvjárási irodalomra gondol – Jakša Ravlić megjegyzése.

Sok ellenfelünk azt a kérdést is nekünk szegezi, ezzel is megkísérelve befeketíteni bennünket, hogy „*mi köze a szurkának és a vörös sapkának az irodalomhoz?*” – mintha éles szemükkel valami végtelenül veszedelmeset vettek volna észre a vörös sapkán és a szurkán. Erre azonban a válaszom az, hogy a sapkával és a szurkával azt mutattuk meg a világnak, hogy horvátok vagyunk, s hogy a politikai kroatizmust nemcsak nyelvünkben hordozzuk, de szívünkön és ruhánkban is viseljük. Nemzetünk viseletét hordjuk; népünk számára a szurka ugyanaz, mint a magyaroknak az *atilla*; sőt, még inkább, mert az egyszerű magyar nem visel atillát, a mi parasztjaink viszont szurkát hordanak. És vörös sapkát. Mi kifogásokot van ellene? Tán a vörös nem nemzeti színünk? Nem hallott még a világ a „Rothmäntlerekről”? Miért félnek tőle az emberek? Mi nem vörös köpenyt hordtunk, hanem a köpenynél sokkal kisebb dolgot... csupán sapkát... Nagyot tévednek tehát azok a nagytudományú urak, akik úgy hiszik, hogy a szurkának valami köze van az irodalomhoz. Mikor horvát szurkánkat viseljük, alkotmányos horvátok vagyunk, akik nemzetségükre nézve illírek; mikor pedig len tollat veszünk a kezünkbe, horvátok vagyunk, akik illíriül írnak... mindenképpen *illírek* vagyunk tehát, hisz ehhez a családhoz tartozunk. Sokan azt kérdik: *mivégre ez az újdonság? Miért öltünk olyan ruhát, amit a parasztok hordanak?* Erre azt felelem, hogy az egész nemzeti dolog újdonság. Ha a nemzet újjászületik, valamennyi nemzeti jellege tekintetében újjá kell születnie. Az első a nyelv, a szokások és a viselet kell, hogy legyen. Legyünk akármilyen jó hazafiak is, ha idegen ruhát hordunk, senki sem fog felismerni bennünket, vagy legalábbis sokan azt hihetik, hogy félünk, vagy szégyelljük nemzetünk viseletét. Az pedig, hogy egyszerű ruhát hordunk, mint a parasztok, nagyon is okos dolog, *hisz ezzel a felesleges fényűzésnek vetünk gátat*. Nem is kell az embernek olyan sok pénzt költenie ruhára! Ezért ezúton is kérek minden hazafit, hogy mindenképpen maradjon az egyszerű szurkánál. Hagyjuk a cifrálkodást! Nem a cifra ruha teszi az embert.

Ebből a lisztből tehát nem lesz pogácsa. Hagyjuk meg a kroatizmust a politikának, az irodalom tekintetében pedig maradjunk az illírizmusnál. *Nota bene*, akinek úgy tartja kedve. Aki pedig nem akarja, küzdjön csak tovább a kor-szellemmel. De jól élezze meg a fegyverét, mert a kor szelleme szigorú, s az *osztobaságot* egyetlen legyintéssel elsöpri...

Elmondtam, amit gondolok. Kötelességem volt kiállni a saját pártom mellett. Beszéljen mindenki a saját nevében, de ha már így tesz, tegye alaposan. Én mindenre készen állok, tollam mindig tette kész.

Fordította: Kálcz-Simon Orsolya

Dragutin Rakovac (1813-1854)

Tanulmányait, szemben az illír mozgalom vezéregyéniségeinek többségével, hazájában, Horvátországban végezte. Zágrábban hallgatott filozófiát és jogot, majd a báni szék jurátusa lett, később ügyvédi irodában dolgozott.

Lj. Gaj újságjának megalapításában tevőlegesen is részt vett, s 1835-1841 között annak szerkesztője volt. Később eltávolodott Gajtól, s Stanko Vrazzal és Ljudevit Vukotinovičtyal közösen megalapították a *Kolo* (1842) című irodalmi és kritikai folyóiratot. Később különféle lapok szerkesztőjeként működött. A nagyon fiatalon elhunyt D. Rakovac sokoldalú személyisége volt a kornak.

Bár alkalmi költészettel kezdte szépirodalmi működését, de minden bizonynyal a dráma állhatott hozzá a legközelebb. Lelkes híve volt a horvát színház ügyének, ezért Kotzebue több művét is lefordította, s maga is írt drámákat.

Szorgos és lelkes szervezője volt a horvát kulturális életnek. Az illír mozgalom fejlődéstörténetében fordulatot jelentő 1842-es esztendőben született, alább közölt *Kis katekizmus*a... a mozgalom igazi programját hivatott magyarázni a korban szokásos, kissé didaktikus kérdés-felelet formában. Értelmezése szerint az illírizmus nem egyéb, mint a horvátok nemzeti érdekeinek a védelme a magyar törekvésekkel szemben. D. Rakovac nyíltan leplezi le a magyar célokat kiszolgáló belső, hazai erőket is. A politikai vádak, melyek szerint szándékaik a birodalom bomlasztására irányulnak, miként kortársai közül mindenki, egyértelműen visszautasítja. A didaktikusnak ható „párbeszédes” szöveg pontos foglalat a mozgalom legfontosabb törekvéseinek és szándékainak.

Kis katekizmus nagy embereknek

1842

Mi az oka a horvátok közti jelenlegi viszályoknak?

A horvátok egy – felettébb kicsiny – része, elsősorban nemesek, lemondván velük született nyelvükről és nemzetiségükről, az egész nemzetre a magyar nyelvet és nemzetiséget akarják rákényszeríteni. A horvátok másik, nagyobbik része azonban védi születéskor kapott nyelvét és nemzetét. Az előbbieket *álmagyaroknak* (pszeudomagyaroknak), az utóbbiakat pedig *illíreknek* nevezzük.

Miért nevezzük az előbbieket álmagyaroknak?

Azért, mert magyar szándékokkal bírnak. S mindenki, aki magyar szándékokkal bír, ám vérét s nemzetiségét tekintve nem magyarnak született, álmagyarnak neveztetik.

Miből látni, hogy ezek az emberek magyar szándékokkal bírnak?

A tetteikből. A zágrábi kaszinó alapításakor ezek az emberek nem találták méltónak, hogy alapszabályaikat (statutumaikat) a német mellett anyanyelvükön is közreadják. Pedig a Horvátországnak s a Magyarországnak szánt alapszabályok között egy lényeges különbség is akadt. A Magyarországnak szánt alapszabályok között akadt egy, a 3. paragrafus, melyet a Horvátországnak szánt alapszabályok közül kihagytak (s melyet viszont a magyar hírlapok megemléttettek, s örömmel üdvözöltek), melyben az intézet kötelezettséget vállal arra, hogy magyar nyelvtanárt fogad, s mindent megtesz annak érdekében, hogy hazánkban a magyar nyelvet mind szélesebb körben elterjessze. Mindeközben a horvát nyelvről egy szó sem esik. A vezetékevekből ítélve a tagok között felette sok horvát akad; sokan azonban a nevüket magyaros sorrendben, a magyar helyesírás szerint írják, habár a magyar s a horvát nyelv között semminemű rokonság nincsen. Ezek az emberek gyermekeiket magyar nyelven, magyar szellemben nevelik, így azok nyelvünket már a bölcsőben sem hallhatják. A nemzeti nyelvű színielőadásokon, hangversenyeken, s a nemzeti nyelvű dalok éneklésekor, szavalásakor ezek az emberek nem láthatók; s ha

mégis feltűnnek, csupán azért teszik, hogy édes anyanyelvüket mocskolhassák. Ezeket az embereket minden olyan döntéstől s javaslattól, mely a szláv nemzetiség javát szolgálja, a gutaütés kerületi. Ezek az emberek *ex principio* nem olvasnak semmit, amit az anyanyelvükön írtak. Ezek az emberek görbe szemmel néznek minden könyvre, melyet az anyanyelvükön adtak ki. Ezek az emberek magyar szolgálát fogadnak, magyarokat telepítenek be szép hazánkba, s azzal a céllal, hogy az egyszerű népet is elmagyarosítsák, a magyar hagyományok, szokások, viselet bevezetésén munkálkodnak. Ezek az emberek a magyarok institutumait ezekkel támogatják, de nemzeti institutumaink számára egyetlen krajcárjuk sem akad – vagy ha mégis, csupán olykor-olykor, szegényből vetnek nekik pár garasnyi alamizsnát. Ezek az emberek csakis olyan emberekkel közösködnék, akik nyelvünk s a szláv nemzet esküdt ellenségeiként ismertek. Ezek az emberek magyarokkal szövetekeznek, vagy akarnak szövetekezni mindenáron avégett, hogy megfosszanak bennünket municipális jogainktól. Ezek az emberek több ízben is kísérletet tettek municipális jogaink felszámolására, aláásására s tönkretételére, mivel azok régtől fogva szúrós szálka voltak a szemükben.

Mi az oka annak, hogy mindeme horvátoknak magyar szándékai vannak?

Az egyiknek magyar neve van, s úgy érzi, hogy pusztán emiatt köteles e szláv hazában magyarként élni, dacára annak, hogy egyetlen szót sem tud magyarul. Más viszont, akit magyar szellemben, vagy Magyarországon neveltek fel, tud magyarul, ám az anyanyelvét nem ismeri, s hogy eme hiányosságára mentséget találjon, magyarnak vallja magát. A harmadik tud magyarul is, és az anyanyelvén is; őt nemessége készíti arra, hogy magyarnak vallja magát. Nem tudja tán, hogy nemcsak a magyar, de a többi királyságnak is megvoltak a maguk nemesei? Vegye csak kézbe a nemesi okleveleket. A negyedik rövidlátó, s azt hiszi, minden arany, ami fénylik. Az ötödik magyar családokkal áll rokonságban, s az egyes emberekkel való rokonságot többre tartja, mint a nemzettel valótl. A hatodik csupán érdekből cselekszik így, mivel gazdag emberek támogatására pályázik. A hetediknek egyre megy, fekete-e vagy fehér, ő a barátait követi. A nyolcadik tudatlanságból tesz így: a tudatlanság mindenütt nagy úr. A kilencedik tévesen értett liberalizmusból, pedig, ésszel s józanon gondolkodván, horvátként is lehetne liberális. A tizedik csupán eszköz valaki más kezében stb. – Egy dolog közös csupán bennük: mindegyikből hiányzik az erkölcsi erő. – Ezek az emberek régi ismerőseink. Előbb lennének németek, olaszok, franciák vagy angolok, mint az, aminek természetétől fogva lenniük

kellene: szláv, horvát s nemzeti. Most, hogy felütötte fejét a magyarizmus, magyarok lettek. De ha a turcizmus lenne divatban, törökök lennének. Ez is azt mutatja, hogy ezekből az emberekből mind a nemzeti büszkeség, mind a tartás hiányzik.

Mi a magyarok szándéka?

A magyarok szándékát Zay gróf a lévai professzoroknak írott levelében e szavakkal fejezte ki: *magyarizmus, protestantizmus és szabadság* – azaz a magyarizmus a protestantizmus, a protestantizmus pedig a szabadság *conditio sine qua non*-ja. Más szóval: a magyar nemzetet a magyarok a többi magyarországi nemzetiség romjain kívánják a magasba emelni; ezt pediglen úgy akarják elérni, hogy a magyar nyelv, miként a fönixmadár, a többi magyarországi nemzetiség nyelveinek hamvaiból támadjon fel; ennek érdekében pedig a protestáns, jelesül a kálvinista vallást, melyet *per excellentiam* magyar vallásnak is neveznek, az összes többi magyarországi vallás sírján akarják felvirágoztatni.

Mely tartományokra szándékozzák a magyarok nemzetiségüket, nyelvüket és elveiket rákényszeríteni?

Egész Magyarországra, Erdélyre, Horvátországra és Szlavóniára, a Horvát és a Szlavón Határőrvidékre és Fiumére. Mindenütt megvannak a maguk apostolai, misszionáriusai, akik e szellemben munkálkodnak.

Mit szól ehhez az említett vidékeken lakozó többi nemzet?

Azok, akik teljesen el vannak nyomva, és csak kevésbé, avagy egyáltalán nincsenek kiművelve, hallgatnak – így tesznek például az *oláhok*. Mások pedig, mint Erdélyben a német, s Magyarországon, Horvátországban, Szlavóniában és Fiumében a szláv nemzet, dacolnak ezzel. A magyarosítással szemben három fő oppositio bontakozott ki: Erdélyben a szász, Magyarországon a szlovák, Horvátországban, Szlavóniában és Fiumében pedig az illír.

Van-e joga ezeknek a nemzeteknek arra, hogy tiltakozzanak?

Mindenkinek, kit embernek neveznek, joga van ahhoz, hogy kiművelje magát. Az örök szellem a parasztot, a polgárt és a nemest egyaránt halhatatlan lélekkel ajándékozta meg. Ami igaz az egyes emberre, az igaz a nemzetre is.

Vér s nyelv szerint ítélve szlávok, németek és oláhok vagyunk – éppolyan nemzet, mint a magyarok. Azt pedig, hogy a nemzeti nyelv és irodalom a nemzet kiművelésének legfontosabb, mi több, egyetlen eszköze, azt minden idők, s valamennyi kiművelt nemzet történelme bizonyítja.

Felvirágozhat-e Magyarország, és felhághat-e a tökéletesség legfelső fokára, hogy-ha határai között, miként mostanáig, több nyelv és irodalom is virágzik?

Igen. Ennek legjobb példája Ausztria. Az abszolutista Ausztria jogára alatt német, cseh, lengyel és olasz nép egyesül. Mindnyájan tiszteletben tartják egymás nemzetiségét, gondozzák nyelvüket, támogatják irodalmukat, mégis, egyikük sem kaparta ki a másik szemét, s az államtest politikai berendezkedését sem veszélyeztette. Miért ne lehetne ez ugyanígy, sőt, még teljesebb mértékben Magyarországon, az alkotmányos Magyarországon? Az alkotmányos Svájcban így van. Ebben az országban három nemzet él: a német, a francia és az olasz. Valamennyi nemzet a saját nyelvén intézi ügyes-bajos dolgait, mi több, a közös országgyűlésben a képviselőknek is joga van az anyanyelvüket használni. Ha valaki valamit netán nem értene, ott a tolmács. Ez az igazi szabadság, tolerancia, testvéri egyenlőség és igazságosság! Láthatjuk, hol tart Ausztria és Svájc – s hol tartanak a magyarok?

Vajon a nemzetiség s a nyelv minden nemzet számára szentség?

Filozófiai bizonyítások helyett tekintsük a jól ismert közmondást: *vox populi, vox Dei*. A nyelv s a nemzetiség mindeddig az összes nemzet számára szentség volt. A világ mindig is azokat a nemzeteket tartotta a legtöbbre, melyek nyelvüket, nemzetiségüket védelmezték. Így tettünk mi, s így tettek a magyarok is, akik síkra szálltak szent jussukért. Mikoron végre kijózanodtunk, s magunk is nyelvünk és nemzetiségünk védelmére keltünk, fordult a kocka. Most már a magyarok azt igyekeznek minden erejükkel bebizonyítani, hogy a nemzetiség és a nyelv semmi esetre sem tekinthető szent dolognak. Ha viszont a nemzetiség s a nyelv nem szentség, miért küzdenek a magyarok ezért a kincsért olyan elszántan, olyannyira, hogy azt mondják: a nemzetiség és a nyelv még a hitnél is fontosabb? Vagy talán csak az ő nemzetiségüknek és nyelvüknek van itt *praerogatívája*? Ha a nemzettudat és nyelv nem szentség, akkor miért nem teszi magáévá az összes osztrák jogar alatt élő nemzet a német nyelvet és nemzetiséget? Nem lenne ekkora láрма és ricsaj, ennyi küzdelem, hajsza és viszály, ennyi erőszak, perpatvar és széthúzás?

Feltétlenül szükséges az, hogy Magyarországon csupán egyetlen hivatalos nyelv legyen?

Egy alkotmányos államban ez nem feltétlenül szükséges. A közügyek intézését azonban lényegesen egyszerűbbé teszi. Eme szerepet mindeddig a latin nyelv töltötte be. A magyarok viszont eltörölték, s helyette bevezették a magyar nyelvet. Ha e kérdésről más magyarországi nemzetiségeket is megkérdeztek volna, bizonyos, hogy nem a magyar nyelv győzedelmeskedett volna, amelyet csupán az ország kisebbik része beszél, használata a magyar vármegyékre korlátozódik, s amely más európai nyelvekkel semmiféle rokonságban nem áll. Magyarországon azonban a törvényeket kizárólag a főnemesség hozza, az alsóbb nemességnek kisebb beleszólása van a törvényhozásba, a nemességgel nem bíró rétegek befolyása pedig egyenlő a nullával. A főnemesség teljességgel át van itatva a magyar szellemiséggel, így természetes, hogy a magyart akarják hivatalos nyelvként bevezetni. Ezzel akár meg is elégedhetnének. Hisz így a magyar nyelv Magyarország összes többi nyelvével szemben jelentős fölénybe került. Mindenkinek meg kell tanulnia magyarul, akinek a tisztsége, hivatása vagy az üzleti érdeke ezt kívánja meg. S mit tettek a magyarok? Ahelyett, hogy beérték volna ezzel a győzelemmel, a templomokat és az iskolákat magyar-nyelv-iskolákká változtatták, igyekezvén rábírní az egyszerű szláv, német és oláh népet arra, hogy magyarul tanuljon; üldöznék mindenkit, aki anyanyelve védelmére kel, vagy azon bármit is papírra vet; elvárják, hogy a magyar nyelvet valamennyi kis és nagy iskolában bevezessék, jöllehet a diákok fele nem is ért magyarul; követelik, hogy a horvát és a szlavón határőröknél s a többi magyarországi regimentnél a magyar legyen a parancsnyelv; megszabják, hogy mindenkinek, aki állampolgár akar lenni, tíz éven belül meg kell tanulnia magyarul; s mocskolnak olyan embert és nemzetet, amely, képtelen lévén elfogadni azt, dacol a magyarok rohamával. A szokatlan sietség okán, mellyel a túlbuzgó magyarok a magyar korona alá tartozó, s az Erdélyben élő nemzeteket el akarják magyarosítani, egyesekben akaratlanul is megfogant a gyanú, hogy a magyaroknak a magyar nyelv felemelése és nemzetiségük megőrzése mellett esetleg más szándékaik is vannak.

Miért nem akarják a horvátok és a szlavónok a magyar nyelvet hivatalos nyelvként bevezetni saját hazájukban?

Először is azért, mert már hétszáz éve is, sőt, azelőtt is latin nyelven vitték ügyeiket, s ez okból kifolyólag minden dokumentumuk, diplomájuk stb. is latin

nyelvű; másrészt pedig azért, mert ragaszkodnak municipális jogaikhoz, tudván tudva, hogyha akár csak egyet is feladnának közülük, a magyarok az összes többi kezdenék el lépésről lépésre háttérbe szorítani, s lassacskán teljesen felszámolnák őket. Harmadrészt azért, mert a horvátok biztosak abban, hogyha rá is állnának a magyar nyelv bevezetésére, a magyarok nem érnék be ennyivel, hanem igyekeznének nyelvüket minél szélesebb körben elterjeszteni, felülről lefelé elmagyarosítván az egész társadalmat; nekünk azonban eszünk ágában sincs elveszíteni nyelvünket és nemzetiségünket. Negyedrészt azért, mert ez halálos csapást mérne szárba szökkenő irodalmunkra. A holt latin ellenben nem veszélyeztetni nyelvünk és irodalmunk fejlődését. Ötödészt pedig azért, mert ha már úgy döntünk, hogy lemondunk a latin nyelvről, inkább a mindenki számára érthető illír nyelvet vezetnénk be, mint a nép gyermekei számára érthetetlen magyar nyelvet.

Miben állnak a municipális jogok?

A magyarok és más ellenségeink gyakorta vetik a szemünkre: annyit hivatkoztok, mutogattok azokra a municipális jogokra, ugyan mutassátok meg, hol vannak, hadd lássuk már végre! A municipális jogok forrása ugyanaz, mint a magyar *pacta conventu*; a hétszáz éves, megszakítás nélküli hagyomány. Magyarországon a hosszan tartó szokásjog is ugyanannyit ér, mint az írott törvény. Egyébiránt, ha a magyarok megmutatják nekünk a *pacta conventu* írott változatát, mi is megmutatjuk municipális jogaink eredetijét.

Miért nevezzük magunkat illíreknek, nem pedig horvátoknak?

Azért, mert nemzeti irodalmat szeretnénk, s jól tudjuk, hogy a három horvát vármegyére és a horvát Határőrvidékre irodalmat alapítani nem lehet. Irodalmunkat tehát a többi vér- és nyelvtestvérünkre is ki kell terjesztenünk: a szlavónokra, dalmátokra, szerbekre, szlovénekre, vagyis valamennyi délnyugati szlávra. Ezt a horvát név alatt nem lehet véghezvinni, mert mindnyájan joggal követelhetnék, hogy a közös nyelvet és irodalmat róluk nevezzük el. Olyan közös nevet kell választanunk, mely mindenkivel szemben igazságos, melynek használata eddig még sosem halt ki, melyet számos délnyugati szláv író használt, a legrégebbi időktől egészen napjainkig, melyet a délnyugati szláv nemzet valamennyi ága jól ismer, melyet a délnyugati szláv nemzetestről szólván az angolok, franciák, olaszok stb. is előszeretettel használnak reánk, s amelyet Jézus Krisztus születésétől kezdve egészen napjainkig senki sem vett el tőlünk – s ez az *illír* név.

Miért vennénk fel épp az illír nevet? Hisz az illírek nem is szlávok voltak!

Ezt eddig még senki sem bizonyította be, s mi is csak akkor fogjuk elhinni, ha csálthatatlan bizonytságot nyerünk arról, hogy a hajdani Illyricum lakóit, akik épp ott éltek, ahol ma a délnyugati szlávok lakoznak, elnyelte a föld. De *dato non concessio*, hogy az illírek nem szlávok voltak, miért is ne egyesülhetnénk épp e név alatt, ha már egyéb nem akad? Hiszen az északi szlávok is a germán eredetű Rusz név alatt egyesülnek...

Nem lenne jobb a „szláv” név alatt egyesülnünk, ha már egyébként is szlávok vagyunk?

Nem. A „szláv” az oroszok, a lengyelek, a csehek és a délnyugati szlávok közös neve. Aztán, össz-szláv nyelv, azaz olyan nyelv, amelyet kivétel nélkül minden szláv megértene, nem létezik: sem a könyvekben, sem a nép ajkán. Össz-szláv irodalom sem létezik, csak orosz irodalom, lengyel irodalom, cseh irodalom és délnyugati szláv irodalom, amelyet mi illír irodalomnak nevezünk. Ráadásul a szláv nyelv alatt *per excellentiam* az egyházi szláv nyelvet szokás érteni, jelesül azt a nyelvet, amelyet a keleti felekezethez tartozó szlávok, az úgynevezett pravoszlávok az istentiszteletek során használnak.

Nevezhetjük-e magunkat délszlávoknak?

Nem. Ez a meghatározás nem elég pontos, mert más délszlávok is léteznek rajtunk kívül.

Nevezzük hát magunkat délnyugati szlávoknak!

Sem ez a név, sem az előbbi nem történelmi név. Továbbá: a „délnyugati szlávok” megnevezés fölöttébb furcsán hangzana egy versben. Ez a filológiai megnevezés egy teljes verssort elfoglalna.

Nem lehetne kieszelni valami más megnevezést?

A nemzetek és nyelvek nevét nem lehet csak úgy kitalálni. Nyelvünk és irodalmunk általános megnevezésére *caeteris paribus* a legnagyobb joggal az alábbi nevek tarthatnának igényt: horvát, szerb, szlovén. Ez a három név Szlavia délnyugati részén genealógiai név: a délnyugati szláv nemzet három fő ágának

elnevezése. Tudjuk azonban, hogy testvér testvér uralmát nem tűri, s a tapasztalat arra tanít bennünket, hogy a horvát a szerb vagy a szlovén, a szerb a horvát vagy a szlovén, a szlovén vagy a horvát vagy a szerb nevet elfogadni sohasem fogja. De még ha el is fogadná, hát nem születne még a mostaninál is nagyobb kavarodás? A nyelvjárás neve egyszerre a nyelv nevének rangjára emelkedne. A németek sem tettek így, amikor a szász nyelvjárást az irodalmi nyelv rangjára emelték. – Ha tehát olyan nevet szeretnénk, melynek zászlaja alatt a nyelvben s az irodalomban valamennyi délnyugati szláv egyesülhet, nincs más hátra, mint hogy elfogadjuk az illír nevet, amelyet az újabb iskolához tartozó horvát írók kivétel nélkül mindnyájan használnak, számos kiváló szerb író elfogad, csaknem mindegyik szlovén író örömmel üdvözl, az oroszok, lengyelek és csehek pedig a legalkalmasabbként ismerik el, s az európai kultúrnépek is egytől egyig jóváhagyják. – Az illír név nélkül a délnyugati szláv nemzet egyetlen ágának történelmét sem tudták, de nem is lehetséges elbeszélni.

Milyen helyet foglal el az „illír” név Európában?

Európában a szláv törzs a rómaiakkal, germánokkal, görögökkel egyenrangú. Mind a négy név Európa négy legfontosabb törzsének megnevezése.

A *román* fa a következő ágakra bomlik: francia, spanyol, olasz, portugál stb.; – a *germán* fa: német, svéd, dán, angol stb., a *szláv* fa: orosz, cseh, lengyel, illír.

Az illír név tehát ugyanazon kategóriába tartozik, mint a német, angol, francia stb. nevek.

A horvát, szerb, szlovén stb. nevek csupán vékony gallyak az illír ágon, éppúgy, mint a sváb, szász stb. a német ágon.

Hát jó, hagyjuk meg az illír nevet a nyelv és az irodalom számára... de miért keveritek bele az illír nevet a politikába?

A politika világában az illír nevet csupán szűkebb értelemben használjuk, vagyis olyankor, ha a háromegy (dalmát-horvát-szlavón) nemzettestről beszélünk. Úgy láttuk, hogyha politikáról folyik a szó, többnyire a horvát nevet használják, a dalmát és a szlavón nevet pedig úgy elhanyagolják, mintha a világon sem lennének. Ennek az oka az lehet, hogy a Horvátország és Dalmácia közötti szövetség teljességgel megszakadt, a Horvátország és a Szlavónia közötti pedig meggyengült. Ha meg szeretnénk őrizni a szövetséget municipális testvéreinkkel, az egyszerűség kedvéért használjuk az illír nevet. S ez sem

önkényes. A *Corpus Iuris Hungarici* törvénykönyvben lépten-nyomon olyan kifejezésekkel találkozhatunk, mint a *Proceres Illyrici*, a *Prorex Illyrici* stb. Így tehát az illír név használata korántsem ellenkezik törvényeinkkel. Vegyük kézbe a magyarok által írt régi könyveket, és magunk is meggyőződhetünk róla, hogy Dalmáciáról, Horvátországról és Szlavóniáról együttesen szólván mindig az illír nevet használták. Nézzük meg többek között a „*Compendium Hungariae Geographicum*”-ot, amelyet a magyar Bél Mátyás írt, s 1779-ben adott ki Pozsonyban és Kassán (Kaschau). A „*Compendiolum Regnarum Slavoniae, Croatiae et Dalmatiae Geographicum*” című fejezetben a földrajztudós így ír: Ma Illíria, lévén, hogy különböző birodalmak fennhatósága alatt áll, magyar, velencei (jobban mondva német) és török részre oszlik. Magyar-Illíria alatt a Szlavón, a Horvát és a Dalmát Királyság értendő. Azt is hangsúlyozza, hogy az illír köznép szláv nyelvet beszél.

Igaz-e, hogy azért vezetjük be az illír nevet, hogy nemzetünket svábbbá tegyük?

Egyesek azzal vádolnak bennünket, hogy azért vezetjük be az illír nevet, hogy svábbbá tegyük nemzetünket, mivel szerintük a jelenlegi (politikai értelemben vett) Illíria német uralom alatt áll, s ott valamennyi nemes és nem nemes adót fizet. Ugyanez fog történni velünk is, ha felvesszük az illír nevet. Erre imígyen válaszolunk: az imént mutattuk meg, s bizonyítottuk be, hogy politikai értelemben Illíria három részre; német, török és magyarországi részre oszlik. Német- és Török-Illíriával nem kell foglalkoznunk; legyünk magyarországi illíre! Hiszen Lengyelország is három részből – orosz, porosz és osztrák részből – áll, és mégis mindhárom részt Lengyelországnak hívják. – Még hogy svábbbá tenni!!! A mi institutumainkban minden a nemzetről szól, minden a szlávságról szól. Nálunk olyan nyelvet hallhatsz, melyet a nép beszél, s protokollunk minden sorában oly gondolatra, javaslatra vagy következtetésre bukkanhatsz, amely – *a törvényekkel összhangban* – nemzetünk helyzetének jobbítását, újjászületésének elősegítését szolgálja. Ebben azonban nincs semmi újdonság. Hisz ellenségeink, s nemzetünk ellenségei már korábban is azt hangoztatták, hogy orosz, és ki tudja, még milyen érdekeket képviselünk. – Ami pedig az adót illeti, hogyha nagyobb figyelemmel olvasnátok az újságokat, ti is látnátok, hogy számos magyar vármegye is a nemesek megadóztatását javasolta; a mi megyegyűléseinken viszont még senki sem hallhatott ilyesmit. Ki van tehát az adó mellett, mi vagy a magyarok?

Miért viselnek a horvátok szurkát és vörös sapkát?

Ez teljesen nyilvánvaló. Minden nemzetnek megvan a saját viselete. A mi falvainkban is szurkát viselnek, azt leszámítva, hogy az egyszerű emberek szurkája durva darócból készült. Vörös sapkát pedig a dalmátok, a szerbek, a montenegróiak, a falusi horvátok és szlavónok, valamint a Határőrvidéken élők viselnek. A magyarok ünnepi alkalmakra más-más gúnyát öltenek: egyesek bekecset (mit újabban *atillának* neveztek), mások pedig rövid dolmányt és mentét hordanak, különféle színekben. Mi pedig szurkát hordunk. A szurka és a bekecs között nincs olyan nagy különbség, a szint leszámítva, melyet mi saját nemzetünk fiaitól vettünk át. A magyarok is sokféle kalpagot hordanak, egyebek mellett vörös színűt is; miért ne nyomhatnánk mi is a fejünkbe nemzeti színű sapkát, annál is inkább, mert a törvénykönyvekben semmiféle viselet nincsen előírva. A szurka és a vörös sapka viselésével tehát a horvátok nem vétnek sem a törvény, sem pedig nemzetük ellen; ellenkezőleg, ezzel természetes kötelességüket teljesítik, kifejezván hálájukat régi vitézeik iránt, akik hajdanában szurkában és vörös sapkában küzdöttek, s vívták ki népük jogait és szabadságát.

Miért szerepel a címerünkön újhöld és csillag?

1. Azért, mert az újhöld és a csillag ősidők óta Nagy-Illíria jelképe. Arról, hogy az illír nemzet eme égi jelképeket igen nagy becsben tartja, nemcsak az Augustus császár verette illíriai pénzérmék tanúszkodnak, hanem az is, hogy – az összes többi szláv néptől eltérően – a római és a görögkeleti hitű illírek egyaránt megünneplik az újhöldvasárnapot. Ez tehát nemzetünk számára szent dolog, s a hitünkkel is szorosan összefonódik.
2. Három királyságunk, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia Nagy-Illíria egyik, s egyben legfontosabb része; lakói tehát, az egykori illírek leszármazottaként, teljes joggal használhatják ősi címerüket.
3. A magyar király is külön – újhölddel és csillaggal ékes – pénzt veretett a szláv országok, azaz Dalmácia, Horvátország és Szlavónia számára. Ilyen a magyar királyok, nevezetesen a Kálmán, illetve III. és IV. Béla által veretett báni pénz, nevezetesen a *kunovina* is, amelyen a magyar kettős kereszt mellett az illír újhöld és hatágú csillag is szerepel.
4. A csillag és az újhöld hazánk számos más címerén, például Zágráb város címerén is feltűnik.

5. Számos nemesi család (familia) címerén is megtalálható, amiről bárki, aki akar, megbizonyosodhat.

Látnivaló tehát, hogy azáltal, hogy az újhódat és a csillagot felvettük címereinkre, nem alkottunk semmi újat, és semmi törvénytelen nem erőltettünk nemzetünkre; ellenkezőleg, visszaadtuk neki ősi, szent jelképét, amely az alkotmányban is szerepel, s amelyet elődeink tudatlanságuk s viszálykodásuk miatt feledtek el.

Melyek a délnyugati szlávok nyelvben és irodalomban történő egyesülésének régtől fogva fennálló akadályai?

A délnyugati szlávok nyelvben és irodalomban történő egyesülésének régtől fogva fennálló akadályai 1. a nevek különbözősége 2. a felekezetek különbözősége 3. az ábécék különbözősége.

1. **A nevek különbözősége.** A délnyugati vagy más néven adriai szlávoknak annyi neve van, mint égen a csillag. A sok különféle név miatt odáig jutottunk, hogy ma már népünk minden ága, genealógiai vagy földrajzi értelemben egyaránt, külön-külön nemzetnek véli magát. Eme körülmény már a kezdet kezdetén is erősen akadályozta a délnyugati szlávok nyelvi és irodalmi egyesülését. Minden vidéken megjelentek azok az írók, akik azt az alnyelvjárást, amelyen könyveiket írták, nyelvnek titulálták. Így lett külön-külön nyelv a horvát, a szerb, a szlovén, a krajnai, a stájer, a dalmát stb. Mindegyiknek megvolt a maga pünkösdi királysága. E törpeirodalmak azonban a délnyugati szláv nemzet fejlődéséhez nemigen járultak hozzá, a hazánkat rohamozó idegen nyelvek támadásait sem tudták visszaverni, s egyikük sem tudott az összes délnyugati szláv általános irodalmává emelkedni. Ugyanakkor részint a regionális irodalmak gyöngesége, részint az idegen nyelvek mind erősebb támadásai, részint a nemzet alaposabb kiművelésének igénye eredményeképp az utóbbi időkben formálódni kezdett egy, a mindeddig szétforgácsolt szellemi erők egyesítésére irányuló akarat, amely egy közös nyelv és irodalom megteremtésének, s egyszersmind egy közös név kigondolásának igényét is létre hívta. Így jött létre az illírizmus.

2. **A felekezetek különbözősége.** Ez csupán addig lehet a délnyugati szlávok szellemi egyesülésének akadály, amíg a nemzet felvilágosodása végbe nem megy. Ahol nincs felvilágosodás, ott a hit fanatizmussá torzul, s mindnyájan tudjuk, hogy a fanatizmus gyűlölködést és pusztítást szül.

3. **Az ábécék különbözősége.** A cirill és a latin ábécé mindeddig kínai falként választotta el egymástól az egyazon nyelvet beszélő testvéreket. Nemzetünk

latin betűket használó hányada azt hitte, hogy a szögletes cirill ábécé mögött Isten tudja, miféle idegen nyelv rejtezik. A cirill betűkkel írók pedig úgy vélték, bünt követnének el, ha latin betűkkel írnának vagy olvasnának könyvet az anyanyelvükön. Mi a latin ábécét éppúgy magunkénak valljuk, mint a cirill ábécét, hiszen a nemzetünk mindkettőt használja. Tudjuk azonban, hogy eredetileg egyik sem a miénk, hiszen a cirill ábécé a görög ábécéből ered, melyet Cirill csupán a szláv nyelv igényeihez igazított, éppen úgy, ahogy a latin betűket is a szláv nyelv igényeihez idomították. – Most már azonban a különböző ábécék sem lehetnek a déli (jobban mondva: délnyugati) szlávok nyelvi és irodalmi egyesülésének kerékkötői, hiszen már felnyílt a szemünk, s beláttuk, hogy a cirill és a latin ábécé is szláv, hisz mindkét nemzet szláv nyelvet beszél, s minden olyan szlávnak, aki nem szeretné, hogy műveltsége féloldalas maradjon, egyikkel is, másikkal is meg kell ismerkednie. Ifjaink már belátták ennek szükségességét.

Mindeme gondolatokat a délszlávok szellemi egyesülésének ellenzői mintha generációról generációra örökítenék át, miként az eredendő bünt.

Ezek azok a vékony húrok, amelyeken a délnyugati szlávok összefogásának külföldi és hazai ellenségei játszanak, hogy fenntartsák a két fél közötti gyűlölködést és ellenségeskedést.

Mit akarunk?

Azt akarjuk:

1. Hogy természetadta nemzeti nyelvünk megmaradjon. Tudjuk, hogy a nyelv halála esetén maga a nemzet is kihal.
2. Hogy legyen nemzeti irodalmunk, mert irodalom nélkül a nyelv bukásra ítéltetett.
3. Nemzetünk felvilágosodását, mely kizárólag a nemzeti nyelven lehetséges. Idegen nyelven csupán az írástudó emberek lehet felvilágosítani, az egész nemzetet soha.
4. Hogy municipális jogaink, lévén, hogy azok politikai lényünk alapját képezik, sértetlenül megmaradjanak.
5. Hogy mostantól, ahogyan eddig is, a magyarok testvérei lehessünk, a magyar alkotmány alatt.

Mit nem akarunk?

Nem akarjuk:

1. Hogy bármely más nemzet olyan alapanyagnak tekintsen bennünket, melyből saját népét bővítheti.

2. Hogy mások szidjanak, mocskoljanak bennünket, szavunkat pedig kétségbe vonhassák, úgy, hogy mi ez ellen egyetlen szót sem szólhatunk.

Mit gondolunk a jelenlegi körülményekről?

A következőt gondoljuk: Már az is sajnálatos, hogy még a tizenkilencedik században is arra kényszerülünk, hogy nyelvünkért és nemzetünkért harcoljunk; még sajnálatosabb, hogy nyelvünket és nemzetünket éppen alkotmánytársaink ellen kell védenünk, akiknek leghívebb barátainknak kellene lenniük; a leg-sajnálatosabb azonban az, hogy hazánk fiai is saját nyelvükre, s nemzetükre rontanak. Azért keltünk fel, hogy nyelvünket és nemzetiségünket megóvjuk a pusztulástól, nemzetünk másik fele azonban azzal támad ránk, hogy hazánk vesztét akarjuk. – Hát még a tizenkilencedik század sem tudta kipusztítani nemzetünk századok óta atyáról fiúra szálló örökségét (haereditatem), az irigységet és a rosszindulatot? Ez az irigység és rosszindulat, amely nemzetünk egyik legdicsőbb s legtanultabb tagját, *Pavao Vitezovićot* – kinek szeme előtt a miénkhez hasonlatos cél lebegett – minden tulajdonától megfosztotta, hazájából pedig elűzte, támad most reánk is, reánk, kiknek a legnagyobb bűne az volt, hogy nemzetünket és alkotmányos jogait meg akarjuk menteni a gúnytól és a végső bukástól. De eljön még Szent Vitus napja! Mi semmit sem csinálunk titokban, ítéljen felettünk Isten s az egész világ! S ha úgy ítéli, ügyünk nem szent, és nem igazságos, vesszünk hát el nyomtalanul! –

Fordította: Kálcz-Simon Orsolya

Bogoslav Šulek (1816-1895)

A Nyitra vármegyében született szlovák származású B. Šulek Pozsonyban végzett filozófiát és teológiát. 1838-ban meglátogatta a Slavonski Brod-ban hadiorvosként szolgáló testvérét, egy évvel később nyomdászként helyezkedett el Zágrábban, majd hamarosan az illír *Danica* című szépirodalmi folyóirat munkatársa és szerkesztője lett. A hatvanas évek végéig számos újság szerkesztőjeként és szerzőjeként működött. 1866-ban Rostockban szerzett filozófiai doktorátust, lett az ugyanebben az esztendőben létrejött Jugoszláv Tudományos és Művészeti Akadémia tagja, később haláláig titkára is.

Azon ritka sokoldalú illír szerzők közé tartozott, akik gazdag életművel dicsekedhetnek. Írt tudományos és nyelvészeti tárgyú cikkeket, de roppant jelentős a politikai publicisztikája is. Lj. Gaj leglelkesebb és feltétlen hívének számított, igazi demokrata és materialista volt. A nyelvi kérdés különösen foglalkoztatta, igazi nyelvújító volt, számos ma használatos horvát szót neki köszönhetünk. Fontos továbbá megemlíteni a szerb Vuk Karadžić-tyal folytatott polémiaját (*Srbi i Hrvati* - Szerbek és horvátok, 1856), amelyben egyértelművé tette, hogy a horvátság önálló nemzeti, nyelvi és kulturális identitása nem lehet kétséges (Karadžić ugyanis ezt vonta kétségbe, a horvátság jelentős részét szerbnek titulálva), s a békés együttélés csakis a kölcsönös tiszteleten alapulhat.

Alább közölt írása az illír név 1843-ben történt betiltását követően, 1844-ben jelent meg, amikor fokozódott a cenzúra nyomása, s szinte mindent elkoboztak, ami a horvátság elégedetlenségét tükrözte. A röpirat Horvátországon kívül, Belgrádban jelent meg, dátum és a hely megjelölése nélkül. A *Mi az illírek szándéka?* című politikai röpirat, miként D. Rakovac *Kis katekizmusa*... párbeszédes, didaktikus formában megírt szöveg, amelyben a horvát nyelv védelmével kapcsolatban az illír korban közkeletűnek számító gondolatokat találjuk. Annyiban talán újnak számít, hogy B. Šulek a nemzeti nyelv védelmében felsorakoztatott érveit a horvát-magyar viszonyok történelmi dimenziójában vizsgálja, beleszőve a két nép aktuális alkotmányjogi vitáinak előzményeit és jelenét is.

Mi az illírek szándéka?

1844

(Részletek)

Milyen volt a viszony a horvátok és a magyarok között eredetileg?

I. Lajos király idejéig mindkét nemzet a legnagyobb szeretetben és egyetértésben élt. A magyarok sosem sértették meg a horvátok jussát; a horvátok pedig őszinte rokonszenvvel segítették alkotmánytestvéreiket. – I. Lajos azonban Horvátországot teljességgel be akarta olvasztani Magyarországba, a horvátokat és a magyarokat pedig egyazon jogar alatt, egy államban akarta egyesíteni. Emellett sok horvát helység nevét erővel magyarra cserélte; mint pl. Nagy Gorica, Kis Gorica, Nagy Mlaka, Kis Tabor stb. – Nem csoda hát, hogy manapság egyes magyarok ezt a Lajost az egekig magasztalják. –

Mi következett ezután?

Lajos igazságtalan tettei a horvátokat súlyosan megsértették, kik haragjukban ellenállásra szánták el magukat; a történelemből olyan sok összetűzés és vita kerekedett, hogy Zsigmond (Sigismundo) király csak nagy ügyel-bajjal, és igen hosszú idő után tudta őket elsimítani.

Hogyan éltek ezután a horvátok és a magyarok?

Mindkét nemzet megtartotta azt, ami az övé: a horvátok hiánytalanul, akadályoztatás nélkül élvezhették municipális jogaikat, s mindazt, ami Magyarországnak kedvezett, hasznosnak, ami pedig Magyarországnak ártott, saját magukra nézve is veszedelmesnek ítélték. Hasonlóképpen, a magyarok is testvérként tekintettek a horvátokra, akiket ugyanazon jogok, s ugyanannyi szabadság illet, mint őket magukat. – Nem avatkoztak a horvátok belügyeibe, így nekik sem kellett a horvátok részéről ellenállással számolniuk. – Így álltak a dolgok egészen a legutóbbi időkig.

Mi zavarhatta meg ezt a testvéri egyetértést napjainkban?

Az elmúlt korok vad harcoktól és véres háborúktól voltak terhesek; valamennyi nemzet a háborútól várt dicsőséget, s azt tisztelték, aki bátor hősként tüntette ki magát. Aki nem tudott bánni a szablyával, lovagolni és fejeket vágni – akár milyen tanult és tisztességes is volt –, hírnévre sem tehetett szert. De változnak az idők, s velük a korszellem. – A nemzetek belátták, hogy a háborúban szerzett dicsőség üres és hiú, s hogy minden háború – hacsak nem a haza függetlenségéért vagy az emberiség általános jóllétéért folyik – tiszta vereség, hogy a háborúban csupán rablással és zsákmányszerzéssel lehet gazdagodni, míg a nemzet többsége szenved, az éhségtől s a kínoktól nyög és haldoklik; belátták, hogy a nemzet boldogságát sokkal inkább szolgálja az, ha szellemi erőit bontakoztatja ki, és fejleszti tökélyre: így a szablyát ekével, a kopját tollal, az ágyúkat pedig gépekkel és szerszámokkal cserélték fel; a fegyverkovács-műhelyek helyett gyárakat, az erődök helyett iskolákat emeltek, a várak helyett pedig vasutat (Eisenbahn) kezdtek el építeni. – Így a katonai dicsőség feledésbe merült; a nemzetek azonban ezzel mit sem veszítettek, ellenkezőleg, általános jóllétet, békét, és bőséget nyertek. – Mert amióta béke uralja a világot, békében műveli a földet a szántóvető, űzi mesterségét a kézműves, és kereskedik a kereskedő; a gyermekek iskolába járnak, a tanult emberek pedig könyveket írnak, melyekből bárki megtudhatja, miként jobbíthat helyzetén. – Így egyes kicsiny országok, például Belgium, Hollandia és mások, valóságos földi paradicsommá változtak, s nagyobb fontosságra és jelentőségre tettek szert, mint olyan nagy nemzetek, mint a spanyolok vagy az oroszok. – Az angolok, franciák, németek és amerikaiak pedig kiműveltségüknek köszönhetően szellemi uralmuk alá hajtották az egész világot. – Ezekben az országokban szinte minden paraszt, mesterember és kereskedő tud olvasni, sőt, saját könyvtára (bibliotékája) van, hiszen számos olyan nemzeti nyelven írott könyv áll a rendelkezésükre, melyek a gazdálkodásról, a kézművességről (gyárakról), kereskedelemről, földművelésről stb. szólnak. – Az ilyen könyvek olvasásától nem csupán ügyesebbé, hanem jobbat, erkölcsösebbé is válhatunk, s a szilárd erkölcsű ember jobban tud élni szabadságával, mint a nyers és a buta. Egyszóval, nyilvánvalóvá lett, hogy a kiművelt, vagyis az értelmesebb, tanultabb, ügyesebb és erkölcsösebb nemzetnek sokkal nagyobb boldogságban lehet része, mint annak, amely fegyverekkel alapozza meg jóllétét. – Belátták ezt a szomszédságunkban élő magyarok is, és, főként a legutóbbi időkben, minden erejüket latba vetették azért, hogy nekik is hasonló boldogság juthasson osztályrészül.

Mit tettek e cél érdekében?

Ápolni, gondozni és művelni kezdték nemzeti nyelvüket, mert a nemzetet csupán az anyanyelvén lehet kiművelni és felvilágosítani. – Ezt a következőkben be is bizonyítjuk. – Aki könyvet vesz a kezébe, vagy tanulásra adja a fejét, annak jól kell tudnia azt a nyelvet, amelyen a könyvet írták, vagy amelyen a tanító tanítja. – Ám a nemzet semmilyen más nyelvet nem ért meg a sajátján kívül, így tehát csakis ezen a nyelven képes tanulni s művelődni. Idegen nyelven csupán egyes emberek művelhetők ki, de nem az egész nemzet, mert a nemzet legnagyobb részének nincs alkalmja idegen nyelvet tanulni, s ha alkalmja akadna is, akkor időnek van híjával. – Kérhetjük-e a paraszttól, a mesterembertől stb., hogy dobja félre szerszámain, s idegen nyelvtant avagy grammatikát magoljon? – Az azonban nem elegendő, ha csak néhány ember műveli ki magát; a nemzet boldogsága érdekében az egész nép szellemét fel kell világosítanunk.

Mi akadályozta a magyarokat e cél elérésében?

A nemzet teljes kiműveléséhez sok embernek kell összefognia, s a közös cél felé törekednie. – Igaz, hogy a kis nemzetek is elég jól kiművelhetik magukat, úgy, ahogyan pl. a hollandok tették, de a németekkel és angolokkal, kik sokkal többen vannak, sohasem kelhetnek versenyre, mert a nagy mű létrehozásához sok ember szükségeltetik, s egy nagy nemzetben több erő, több okos ember akad, mint egy kis népben. A magyarok pedig mindösszesen négymillióan vannak, s e négymillió nem is egy tömbben él, hanem egész Magyarország és Erdély területén szétszórva – rokonaik pedig Európában nem is, csupán Ázsiában akadnak.

Hogyan akarták a magyarok eme akadályokat leküzdeni?

Elkezdték terjeszteni nyelvüket a szomszédos népek között, bízván abban, hogy a nyelv terjedésével nemzetük is megszorodik majd. – Evégett magyar teátrumot avagy színházat, magyar tudós társaságot és magyar múzeumot alapítottak, melyek árát a horvátoknak és szlavónoknak is meg kellett fizetniük. Ezután megszüntették a latin nyelv használatát, és helyette bevezették a magyar nyelvet, nem csupán a magyarok, hanem más nemzetek, nevezetesen a szlovákok, a németek és az oláhok körében; sőt, a magyar nyelvet Horvátországban és Szlavóniában is be akarták vezetni.

Beleegyeztek-e mindebbe a horvátok és a szlavónok?

Időközben azonban a horvátok és a szlavónok is felébredtek mély szellemi álmukból, s ők is a felvilágosodás napjára kezdtek áhítozni, amely más nemzetek felett már oly régóta ragyog. – A horvátok és a szlavónok felismerték, hogyha régi dicsőségüket meg akarják tartani, a véres háborúk után a szellem harcmezőin is meg kell magukat méretniük, s törni kezdték fejüket, hogy miként vehetnék művelésbe a parlagon hagyott földeket, lendíthetnék fel a kereskedelmet, tanulhatnának új mesterségeket, emelhetnének gyárakat és iskolákat; mindezek feltétele azonban az volt, hogy *a rendek maradéktalanul megérthessék egymást, ami csakis a nemzeti nyelv kiművelésével érhető el*, ezért ők is hozzáláttak nemzeti nyelvük kiműveléséhez.

Nem érnének könnyebben célt a horvátok és a szlavónok, ha átvennék a magyar nyelvet?

Ellenkezőleg, ezzel teljesen elvétenék a célt, éspedig a következők miatt. A nemzet csupán saját nyelvén művelhető ki. E szavak igazságát máris beláthatjuk, ha vetünk egy pillantást Horvátországra. Ím, itt rengeteg kiművelt emberfőt találhatunk, a magasabb és az alsóbb osztályok soraiban egyaránt, mégse mondhatnók, hogy a horvát nemzet kiművelt lenne. – Ahhoz, hogy a nemzet kiművelődjék, minden tagját, vagy legalábbis a többséget fel kell világosítani; Horvátországban azonban az alsóbb osztályok tagjai a felvilágosodottság igen alacsony fokán állnak, éspedig azért, mert a felsőbb osztályok mindeddig németül vagy latinul beszéltek, műveiket pedig idegen nyelveken írták, így az alsóbb és a felsőbb osztályok között nem lehetett szövetség. Ha az egyszerű ember az okosabbtól, tanultabbtól nem tanulhat, akkor mégis kitől tanuljon? – Ha viszont az urak a nemzet nyelvén beszélnének egymással, ha a horvát és a szlavón írástudók nemzeti nyelven írnának, akkor Horvátországban és Szlavóniában megnőne a tudomány és a művészet becsülete, a kereskedelem és a kézművesség felemelkedne, s az egész királyság felvirágozna. – A magyarok ezt pontosan tudták, azért is kezdték el ápolni a magyar nyelvet. Ezt kell tehát tenniük a horvátoknak és a szlavónoknak is; művelniük kell nyelvüket, be kell vezetniük a közügyekbe, azon kell írniuk – a magyar nyelvet pedig sosem szabad átvenniük! – Mert ha a nemzet a kultúrnyelvek sorába tartozó német és latin nyelven nem tudott kiművelődni, magyar nyelven, amely még nem tartozik a kultúrnyelvek közé, még annyira sem fog.

Ennek oka, hogy a magyar nyelv rendkívül szegényes. Egyes tanult emberek szerint a magyar nyelv csupán 4668 tőszót tartalmaz (ezek közül pedig mindössze 962 *saját* eredetű; 1898 szláv, 701 görög, 188 görög-szláv, 334 latin, 288 német, 268 olasz, 25 francia és 4 zsidó eredetű); a horvát-szlavón-szerb, azaz az illír nyelv azonban több mint 60 000, azaz hatvanezer valódi tőszót tartalmaz! – A magyarok a szó valódi értelmében mindössze 20 éve kezdtek el könyveket írni, a horvátoknak, szlavónoknak, dalmátoknak, szerbeknek stb. – egyszóval az illíreknek – viszont sok szép könyvük van, melyek közül nem egy vagy 300 évvel ezelőtt született. Igaz, hogy a magyarok az utóbbi időben több könyvet adtak ki, mint a horvátok és a szlavónok, de ne feledkezzünk meg arról, hogy a könyveket kiadó magyar társaság megalapításához a horvát és a szlavón királyság is rengeteg pénzzel járult hozzá, a horvát-szlavón, azaz az illír könyvek kiadására viszont Magyarország egy krajcárt sem adott. – Adjanak a horvátok és a szlavónok íróiknak egymillió forintot, s meglátják, az illír irodalom (literatura) néhány éven belül virágzásnak indul.

Ha a horvát vagy a szlavón nagy ügyel-bajjal meg is tanul magyarul, még Magyarországon sem fog vele boldogulni, mert akadnak olyan vármegyék, ahol egyetlen magyar sem lakik, s ahol, a tanult embereket leszámítva, nem is hallani magyar szót; a Magyar Királyságon kívül pedig senki sem beszél magyarul. – Ha azonban a horvát vagy a szlavón alaposan ismeri nemzetének nyelvét, a csehet, a lengyelt és az orosz is könnyűszerrel elsajátíthatja, hiszen e nyelvek ugyanazon töről fakadnak, mint az illír, mert valamennyi nemzet egyazon nemzetre, jelesül a szláv nemzet része. – A horvát és a szlavón tehát ama szép könyveket is haszonnal forgathatja, melyek a többi szláv nyelven ezrével születnek; ha pedig kereskedő, akkor minden idegen nyelv ismerete nélkül átkelhet fél Európán és Ázsián, s eljuthat egészen Amerikáig, hiszen mindenütt akadnak olyan emberek, akik az illírhez hasonló nyelvet beszélnek. – Ez mind nyilvánvalóan mutatja, hogy a horvátok és a szlavónok igen felelőtlenül járnának el, ha – saját nyelvüket eldobván – magyar nyelvre térnének át.

Rá tudják-e kényszeríteni a magyarok a horvátokat és a szlavónokat, hogy a saját hazájukban is a magyar nyelvet vezessék be?

Nem tudják: a horvátok és a szlavónok ugyanis nem a magyarok, hanem a magyar király alattvalói, aki egyszersmind a horvátok és szlavónok királya is. A király pedig arra esküdött fel, hogy mindenki jussát, tehát a horvát és a szlavón municipális jogokat is, megvédi és tiszteletben tartja; s felséges királyunk minden alkalommal bizonyosságot tesz arról, hogy valóban minden

alattvaló atyja, és hogy az az akarata, hogy minden alárendelt nemzet meg-
tarthassa ősi jussát.

Mik azok a municipális jogok?

Municipális jogoknak a horvátok és a szlavónok azon kedvezményeit nevezzük, amelyeket a horvát és a szlavón királyság alattvalóiként élveznek; eredetük még abba az időbe nyúlik vissza, amikor Horvátország és Szlavónia Magyarországgal szövetségre lépett; hisz fentebb láthattuk, hogy a horvátok és a szlavónok csak bizonyos feltételek mellett léptek be a szövetségbe. A municipális jogok tehát a Horvátország és a Szlavónia Királysága alapját képezik; ásd alá az alapot, s összeomlik az egész épület.

Melyek ezek a municipális jogok?

A főbb municipális jogok (lévén, hogy az összezt számba venni helyszűke miatt nem áll módunkban) a következők:

A horvátoknak és a szlavónoknak bánjuk van, amely a király engedélyével szabott (országgyűlés, Landtag) hívhat össze, amelyen a horvát és a szlavón képviselők tanácskozhatnak, s a haza javának előremozdítását szolgáló törvényeket hozhatnak. – Ez a legfontosabb előjogunk, lévén, hogy ez mutatja a legvilágosabban, hogy eme királyságok teljességgel függetlenek a magyarországi kormányzástól.

Horvátország csupán a Magyarországra kiszabott adó felét fizeti. Míg Magyarországon egy hold szántóföld után 30 koronát kell fizetni, a horvát ugyannyi szántóföld után mindössze 15 koronát fizet.

A horvátoknak nem kell szállást és ellátást biztosítaniuk a katonáknak. Aki tudni akarja, hogy mekkora teher is ez, nézze csak meg Magyarországot vagy Szlavóniát. – Ott a parasztoknak és a polgároknak évente akár többször is, vagy akár több évre is katonákat kell befogadniuk, olcsón kell nekik élelmezert, zabot, szénát stb. adniuk, s ha nincs ilyesmi a háznál, drága pénzért meg kell vásárolniuk, a föld alól is elő kell teremteniük, hogy aztán pár krajcárért eladhassák nekik; s mindeme káron felül még számtalan egyéb kellemetlenséget is el kell szenvedniük.

Horvátországnak és Szlavóniának, mint az imént mondtuk, saját szabója van; ezenkívül Horvátország, Szlavónia és Dalmácia a magyar országgyűlésbe is egy-egy küldöttet delegál, így a horvátok és szlavónok tudta és akarata nélkül e királyságokban egyetlen törvény sem vezethető be.

A horvát-szlavón municipális jogok között kiemelt helyet foglal el a tengeri só szabad vásárlásának és eladásának joga, amely sokkal olcsóbb, mint a kősó. Ezzel szemben Magyarországon mindenkinek a drágább kőst kell vásárolnia.

A horvátoknak és a szlavónoknak saját bírósága van, nevezetesen a báni szék; így nem kell peres ügyeik miatt (processus), jelentős költségbe verve magukat a távoli Pestre utazniuk.

A horvát és a szlavón királyságban nem telepedhet le egyetlen lutheránus és kálvinista sem. – Aki tudja, hogy más királyságokban mily véres háborúk folytak a vallások és törvények különbségei miatt, és mekkora gyűlöletben, szenvedésben, álnokságban, irigységben és viszálykodásban élnek egymás mellett a különböző hitű polgárok, teljes szívéből örvendenie kell afelett, hogy Magyar-Illíriában csupán egyetlen hit uralkodik. – Igen, bízvást mondhatjuk, hogy épp e törvény óvta meg Horvátországot az ellenség jármától, hiszen ha a török háborúk alatt a horvátok egymást ölték, gyűlölték és nyomorították volna, a török bizony hamar a tarisznyájába tette volna őket. –

Horvátország és Szlavónia belügyeit maguk a horvátok és szlavónok igazgatják, tehát a nyelvet, amelyen ezt végzik, s amelyen a törvényeket hozzák, a horvátok és szlavónok határozzák meg, a magyarok tehát semmi szín alatt sem kényszeríthetik rájuk nyelvüket.

Ide tartozik az is, hogy a horvátoknak és a szlavónoknak korábban saját királyi helytartótanácsuk (Consilium Locumtenentiale, Statthaltereier-Rath) volt. Ezt a magyarok iránti szeretetük s ragaszkodásuk bizonyosságként száz esztendővel ezelőtt beolvasztották a magyar helytartótanácsba. Most már azonban a horvátok és a szlavónok úgy látják, hogy a szeretetükkkel csúful visszaéltek. Ezért most az igazi horvát-szlavón hazafiak azért küzdenek, hogy visszakapják önálló *consilium*ukat, és oly reményeket táplálnak, hogy a kegyelmes király hamarosan teljesíti eme jogos kívánságukat. S ez mindkét királyság számára jelentős haszonnal járna. Így valamennyi horvát-szlavón ügyet a királyságon belül lehetne intézni, s a feladatokat sokkal pontosabban lehetne kivitelezni. Az embereknek nem kellene minden ügy miatt egészen Pestig utazniuk, s ennek okán rengeteg pénzt elkölteniük. Így a horvátok és a szlavónok maguknak szabnák a törvényt, a tisztségeket pedig, melyeket most a magyarok foglalnak el, érdemdús horvát férfiakkal tölthetnék fel. – Gyakorta megesik, hogy még a cenzorunk is magyar, aki az itteni nyelvet még csak nem is beszéli. – Sokan talán úgy vélik, hogy túl sokba kerülne a horvátoknak és szlavónoknak, ha saját Consiliumuk lenne. Erre azt az észrevételt tenném, hogy a horvátok és a szlavónok most is nagy pénzeket fizetnek a magyar helytartótanácsnak,

jöllehet ott csupán egyetlen horvát van – s az is magyarmaníás! – S hol vannak az egykori horvát-szlavón consilium jelentékeny tőkéi, amelyek most magyar kezelés alatt vannak – ki tudja, hol s milyen körülmények között! – Ezek tehát azok a főbb municipális, tehát ősi horvát-szlavón jogok, amelyeket a horvátok és a szlavónok azonnal elvesztenének, ha Horvátország és Szlavónia végleg egyesülne Magyarországgal.

Előfordult-e már olyan, hogy a magyarok el akarták venni a horvátok és a szlavónok municipális jogait?

Jöllehet a magyar országgyűlésben már több alkalommal is eldöntetett, hogy a horvátok és szlavónok municipális jogait nem szabad az országgyűlésen megkérdőjelezni, illetve tanácskozás vagy vita tárgyává tenni, a magyarok csaknem minden országgyűlésen megpróbálták megfosztani a horvátokat és a szlavónokat eme jogaiktól. – Erre különösen IV. Károly, Mária Terézia, II. Lipót és I. Ferenc alatt, valamint a legutóbbi országgyűlésen került sor. – Egyesek a mostani országgyűlésen is mindenáron el akarták venni a horvátoktól és a szlavónoktól municipális jogaikat. Sokan mondták már, hogy a horvátoknak és a szlavónoknak nincsenek is municipális jogaik, hogy ez csupán kitaláció; hogy a horvátok és a szlavónok a magyarok alattvalói, ezért engedelmeskedniük kell nekik; s hogy a horvátok és a szlavónok a magyarokkal nem szövetséget kötöttek, hanem a magyarok erővel győzték le őket, s hajtották őket járom alá. – El is döntötték, hogy a horvát és a szlavón küldötteknek (ablegatusoknak) is magyarul kell beszélniük, hogy a magyar nyelvet Horvátországban és Szlavóniában is be kell vezetni, hogy a Horvát Tengermellék nem Horvátországhoz tartozik stb. – De végül kegyes királyunk – aki nem véletlenül választotta „a jogot védeni” jelmondatot, s akihez a horvátok és a szlavónok mindig is hívek voltak, mert már oly sok támadástól és jogsértéstől megkímélte őket – a magyarok eme túlkapásait érvénytelenítette, s így a horvátok és a szlavónok nemzetét és municipális jogait – amelyeket a királyok, és maguk a magyarok is, évszázadok óta tiszteletben tartottak – ígéretéhez híven megóvta.

Miután az erőszak kudarcot vallott, hogyan támadtak a magyarok a horvátokra?

Elkezdtek nekik bizonygatni, hogy a municipális jogok csupán púp a horvátok hátán, és akkor döntenének a legbölcsebben, ha megszabadulnának tőlük. Nevezetesen, azt kezdték bizonygatni, hogy a horvátok számára az lenne

a leghasznosabb, ha minden horvát vármegye két-két képviselőt küldene a magyar országgyűlésbe, hiszen így a horvát vármegyéknek is azonos jogai lennének, mint a magyaroknak. – Ezen dolgoztak 1841-ben, a varasdi nagy országgyűlésben is, de az illírek, vagyis az igazi horvátok, végül megakadályozták a javaslat megvalósítását.

Milyen hátrányokkal járna a horvátok számára, ha minden vármegye két-két képviselőt küldene a magyar országgyűlésbe?

Ha a magyarokhoz hasonlóan a horvát vármegyék is két-két képviselőt küldenének a horvát országgyűlésbe, akkor a horvátok hazai ügyeit is a magyar országgyűlésben vitatnák meg, s így a horvát-szlavón szábor feleslegessé válna. – Lévén, hogy ez esetben a magyar országgyűlésben csupán hat horvát képviselő ülne, mindig a magyar képviselők akarata érvényesülne, hiszen magyar képviselők közül csaknem 100 van, a horvát képviselők szavazati joga pedig ez esetben csupán annyit érne, mint a magyaroké; ezzel szemben ma a három horvát képviselő szava többet nyom a latban, mint három magyar képviselőé. És ez nagyon fontos, mert ellenkező esetben a magyar országgyűlésben olyan törvényeket is megszavaznának, amik a horvátok érdekeivel ellentétesek lennének, mert a magyar ablegatusok csak a magyarok érdekeit néznék, s mivel többen vannak, bizonyosan az ő akaratuk győzedelmeskedne. Ez esetben azonban a horvát királyság szépen lassan megfosztaná magát alapjogaitól, s végül teljesen beleolvadna Magyarországba – s mekkora csapás lenne ez a horvát nemzet számára! –

S ha valaki azt mondja, hogy ezek csupán pusztá chimérák, avagy képzelgések, amelyeket nem lehet bebizonyítani?

Tanuljanak a horvátok testvérük, Szlavónia példájából; a szlavónok egészen a közelmúltig nem küldtek külön képviselőket a magyar országgyűlésbe, hanem érdekeiket a három illír állam, vagyis a horvát-szlavón-dalmát küldötték képviselték; de később hagyták magukat rábeszélni, s ma már ők is külön képviselőket küldenek a magyar országgyűlésbe, akárcsak a magyarországi vármegyék.

Mi történt ezután?

Ma már a szlavónoknak a horvátoktól eltérően teljes adót kell fizetniük, akárcsak a magyaroknak és a katonákat is kötelesek ellátni; a legutóbbi országgyűlésen

pedig a magyar képviselők határozatot hoztak, miszerint Szlavón Királyság nincs többé, és Szlavónia csupán a Magyar Királyság egy része, s hogy ott is a magyar nyelvet kell a latin helyett hivatalos (kuriális, diplomáciai) nyelvként bevezetni, ami azt jelenti, hogy valamennyi határozatot, bizonyítványt, oklevelet és más közokiratot, amelyet eddig latinul vagy szlavónul írtak, mostantól magyar nyelven kell elkészíteni; a jelenlegi országgyűlésen pedig az a döntés született, hogy Szlavóniában 6 év múlva már minden ügyet magyar nyelven kell intézni, s hogy a tisztségeket és méltóságokat csakis olyanok tölthetik be, akik tudnak magyarul. – Ugyanezt követelik a magyarok a horvát-szlavón Határőrvidéktől is, vagyis azt, hogy ott is a magyar nyelvet vezessék be hivatalos nyelvként, fel sem téve a kérdést, hogy vajon ez a lépés valóban üdvös-e a Határőrvidék számára; mintha a híres horvát-szlavón határőrök, amíg a saját nyelvüket beszélték, nem védték volna elég hűségesen Magyarországot. – Azt is követelték továbbá, hogy a Határőrvidéket teljesen számolják fel, és osszák fel vármegyékre. – Erre azonban, hála bölcs királyunk kegyelmének, nem került sor, mert ő nem engedte meg, s a jövőben sem fogja megengedni, hogy a horvát-szlavón nemzet jogait, amíg azokhoz a horvátok és a szlavónok ragaszkodnak, bárki is lábbal tiporja.

De mit veszítenének azzal a horvátok, ha a magyart vezetnék be hivatalos nyelvként? Hisz a latin is éppúgy idegen a számukra, mint a horvát...

Ezt a horvátoknak semmi esetre sem szabad megtenniük, mégpedig a következő okok miatt:

Ne higgyük, hogy a magyarok beérnék annyival, hogy a latin helyett az ő nyelvüket vezetik be hivatalos nyelvként; ellenkezőleg, félő, hogy a magyar nyelvet az iskolákban, az otthonokban és a templomokban is elkezdénék terjeszteni, míg a horvát és a szlavón nyelv teljesen vissza nem szorul. – Ha körülnéznünk a szomszédos Magyarországon, látni fogjuk, hogy e gyanú nagyon is megalapozott. Magyarországon körülbelül hárommillió magyar, és ötmillió szláv, német, oláh stb. él. – Ők szintén bevezették a magyar nyelvet a hivatalos ügyeik intézésére, elhagyván a saját nemzeti nyelvüket, abban a reményben, hogyha meghozzák ezt az áldozatot, a magyarok nem fognak többet követelni. Na és mi történt? Nem sokra rá a templomokban is hozzáláttak a magyar nyelv erőszakos terjesztéséhez, és mindenkit, aki tiltakozni merészelt, vagy kiállt nemzetéért, kegyetlenül meghurcoltak. – Így történt 1828-ban a lajoskomáromi lutheránus egyházközösségben is, ahol a helyi (szláv nemzetiségű) lakosok tiltakoztak az erővel rájuk kényszerített magyar plébános, és a tanító

kinevezése ellen, aki magyarul tartotta volna az istentiszteletet, és tanította volna gyermekeiket. – Ez történt 1841-ben, a kiscsalomjai – kizárólag szlávok lakta – lutheránus egyházközségben is, ahol immár tíz éve csak magyar nyelven lehet istentiszteletet tartani. – A jolsvai németek is kénytelenek magyar nyelvű prédikációt hallgatni. – A baranya megyei Mohácsnak is ez lett a sorsa is, ahol 30 évvel ezelőtt nem is lehetett hallani magyar szót, ma pedig már az illír szó nem hallatszik az iskolákban. Nincs ez másképp Bácsan, Baján, Radnán stb. sem. – De nem is kell ilyen messzire mennem a példákért. Elég lenne körülnéznünk a szomszédos Muraközben, ahol tősgyökeres horvátok laknak – ráadásul tiszta horvát földön, hisz a Muraköz nemrég még Horvátországhoz tartozott – a gyerekeknek reggel, a legértékesebb órákban kell magyarul tanulniuk, amin nemcsak beszélni nem tudnak, de nem is értenek, és csak délután tanulhatnak az anyanyelvünkön; ráadásul a magyar urak úgy döntöttek, hogy a Muraközt elszakítják a zágrábi püspökségtől, mivel a Zágrábból érkező fiatal papok igazi hazafiak, akik szeretik az anyanyelvüket, és eszük ágában sincs az ott élő horvátokat elmagyarosítani. – Egy zágrábi kanonok, bizonyos I. H. pedig 1842-ben 5000 ezüstforintot küldött a magyaroknak azzal a céllal, hogy a Muraközben olyan iskolát építsenek, ahol a muraközi horvát gyerekek magyarul tanulhatnak. – Nem nyilvánvaló tehát, hogy a többi horvatra is ugyane sors (Schicksal) vár (Szlavóniáról nem is beszélve), ha hagyják rábeszélni magukat arra, hogy a közügyeket latin vagy a nemzeti nyelvük helyett magyar nyelven intézzék. – Ám ezt a horvátok és a szlavónok nem tudják, és nem is akarják megtenni, és pedig ezért:

Számunkra a latin nyelv sokkal fontosabb és hasznosabb, mint a magyar. – A latin nyelv a legkiműveltebb valamennyi kultúrnyelv közül; mindezidáig ezen születtek törvényeink, ezen alkottak legnagyobb íróink, s emellett több ezer szépséges és kitűnő latin nyelvű könyv akad; olyan irodalmi nyelv ez, amely az egész világon ismert, s a horvátok és a szlavónok körében jóval többen beszélik, mint a magyart: így tehát a horvátoknál és a szlavónoknál a latin nyelv közvetlenül Istentől kapott nyelvük után következik. – A magyar nyelv a fenti erények közül eggyel sem rendelkezik, és nem is fog, lévén, hogy a magyar nemzet kicsiny, és a magyar nyelv felette szegényes, a kis nemzetekben pedig kevés író, és kevés könyv születik. – A horvátok és a szlavónok tehát nem tennék okosan, ha a latin nyelvet a magyarral cserélnék fel, különösen azért, mert ezáltal a horvátok és a szlavónok az egyik legfontosabb területen kerülnének hátrányba, a magyarok ellenben előnyre tennének szert. – Ez pedig teljességgel nyilvánvaló. A született magyar mindig jobban fog tudni magyarul, mint a horvát, mert a magyar nyelvet úgyszólván

az anyatejjel szívta magába, míg a horvát vagy a szlavón csak később sajátítja el. Ha tehát a magyarok győzedelmeskednének, és Horvátországban és Szlavóniában csak azok kaphatnának tisztséget, akik jól tudnak magyarul, mert így a magyarok mindenképpen előnybe kerülnének a horvátokkal és a szlavónokkal szemben, így mind több és több magyar szívárogná be a horvát és a szlavón hazába, a horvátok és a szlavónok pedig végül a saját hazájukban valamennyi közhivatalból kiszorulnának. – S mi lesz a jelenlegi, a haza szolgálatában megöszült előljáróinkkal? – Vén fejfel idegen nyelvet, száraz grammatikát kellene magolniuk, mint a gyermekeknek, vagy pedig le kellene mondaniuk tisztségükről; hát nem lenne ez rút hálátlanság velük szemben? – Egyszóval, a horvátoknak és a szlavónoknak nem szabad a magyar nyelvet hivatalos nyelvként bevezetniük, mert ha csak egyetlen municipális jogról is lemondanak, idővel az összezt elveszítik; a Horvátország és a Szlavónia Királysága eltűnik, a horvát és a szlavón nyelv feledésbe merül, a horvát és a szlavón nemzet elolvad, s kiírja magát a világtörténelemből. Ki lenne oly hálátlan a horvátok és a szlavónok közül, aki ezt megengedné, aki hagyná, hogy a nemzete dicsősége sötét sírba szálljon?

Erre a magyarok ezt mondják: miért nem veszitek át a holt latin helyett az élő magyart, amely mögött egy egész élő nemzet áll?

Ha az élő nyelv jobb, mint a holt, akkor a horvátoknak és a szlavónoknak a hozzájuk legközelebb álló élő nyelvet, vagyis a saját nemzeti nyelvüket kell bevezetniük; illirül tanácskozzanak az országgyűlésben, s illirül írják a bizonyítványokat és okleveleket is!

Képesek lennének erre a horvátok és a szlavónok?

Miért is ne? – éppúgy megtehetik, mint a magyarok, hiszen az illír nyelv, mint korábban már említettük, „szent nyelv”. A magyar királyok egykor igen nagy becsben tartották. Ezt bizonyítja például az az oklevél, amelyet Kálmán horvát-magyar király 1105-ben Martin Lapsanovićnak, a híres Oršić-család őseinek adományozott. A kiváltságlevél, melyet szintiszta nemzeti nyelven írtak, ma is megtalálható a nevezetes család levéltárában. Ez visszavonhatatlan bizonyítéka annak, hogy az egykori magyar királyok illír nyelvet használtak. Miért ne használhatnák a horvátok és a szlavónok a saját nyelvüket ma is, ha azt a körülmények lehetővé teszi? –

Mi e tekintetben minden horvát és szlavón legfőbb kötelessége?

Valamennyi horvát és szlavón szent kötelessége, hogy ezt a gyönyörű, gazdag és dicső nyelvet, amelyet annak idején az édesanyja plántált a szívébe, s amellyel egykor bátor nagyapái méltán büszkélkedtek, amely egykor a királyi trónról zengett, s amelyet ma egyesek oly szívesen eltüntetnének a föld színéről... tehát hogy ezt a nyelvet úgy őrizze, tisztelje, védelmezze és szeresse, mint a legdrágább kincset. – A gyönyörű horvát és szlavón honleányoknak pedig ugyancsak szent kötelessége, hogy a haza és a nemzet iránti szeretetet gyenge gyermekeik szívében is mélyen elültessék. – Hiszen szépséges leányaink mindig is élen jártak a hazaszereteten, s az sem volt ritkaság, hogy fegyverrel a kezükben küzdöttek édes hazájukért; nem csoda, hogy dicsőségükre még kései utódaik is emlékeznek, s emlékezni is fognak mindörökre. – Jól tudjuk: a haza dicsősége nagyrészt az anyákon áll. Ha az anya már zsenge korában arra oktatja gyermekét, hogy szíve hazájáért dobogjon, soha többé senki sem fogja cserbenhagyni nemzetét és hazáját, mert az ember sokkal mélyebben bevési a szívébe azt, amit az anyjától tanul, mint azt, amit mástól hall. – De, hál'Istennek, ma is sok leány él e hazában, aki méltó örököse a régi horvát és szlavón honleányoknak, aki büszkén vallja, hogy ereiben illír vér csörgedez, aki ismeri szent hivatását és kötelességét, s gyermekeit is hazafiasságra neveli.

S vajon minden horvát és szlavón így gondolkodik?

Sajnos korántsem! – Akadnak olyanok is, akik nemzetüket, hazájukat, nyelvüket eldobják, elfeledik, elhanyagolják, sőt, mi több, idegen bálványok előtt hajlonganak.

Miért tesznek így?

Egyesek tudatlanságból; ők azt állítják, hogy az illír nyelv alapos kiművelésre nem alkalmas, és nem érdemes arra a dicsőségre, hogy okleveleket és más hivatalos iratokat írjanak rajta. – Tegyük fel, még ha nem is igaz, hogy a horvátok és a szlavónok nyelve nincs teljesen kiművelve: hát elegendő ok-e ez arra, hogy emiatt megvessék? Mit mondanánk annak, aki, azok után, hogy a gyermekéről való gondoskodásban legyengült, és orvosságra lenne szüksége, a saját anyját eltaszítaná, s hagyná meghalni? – Hát nem neveznénk hálátlanak és embertelennek? Nem gyűlölnénk meg, s nem átkoznánk el? – Ugyanezt érdemli minden olyan hálátlan szlavón és horvát is, aki azért hanyagolja el,

s fordít hátt házájának, mert az a háromszáz évnvi háborúskodás miatt nem tudott a felvilágosodás és a kiműveltség ama fokára felhágni, ahol most más nemzetek állnak. – Ugyanakkor a horvátok és szlavónok is bizvást remélhetik, hogy közös összefogással ők is elérhetik ezt a célt, mert a nyelvük korántsem olyan durva és faragatlan, mint ahogy azt sokan képzelik. – Tudják meg, hogy voltak, és ma is akadnak olyan tanult fők, akik szerint az illír nyelv valamennyi nyelv legszebbike, legkellemesebbike, leggazdagabbika, s hogy Törökországban, Albániában, Oláhfüldön és Szerbiában is mindmáig hivatalos avagy diplomáciai nyelvként szolgál; s hogy a horvátok a magyar törvényeket, avagy az úgynevezett „Corpus Juris Hungarici”-t előbb fordították le nemzeti nyelvükre, mint a magyarok, s emellett számos szép és hasznos könyvet is írtak azon. – Ha tehát mindnyájan összefogunk, és szorgalmasan dolgozunk nyelvünk kiművelésén, rövidesen nekünk is annyi könyvünk, s oly gazdag irodalmunk lesz, mint más nemzeteknek.

Miért nézi le annyi horvát és szlavón a saját nemzetét és házáját?

Egyesek merő képmutatásból fordítanak hátt házájuknak és nemzetüknek, s jelentéktelen haszonért cserébe [...] idegen nyelvet akarnak bevezetni házájukban, a nemzetükhöz hű horvátokat és szlavónokat pedig üldözik. Ezek a horvátság és szlavónság legvadabb ellenségei, legveszedelmesebb kórsága; ezek azok az emberek, akikről Dávid király így szól: „Még az én jóakaróm is, a kibn bíztam, a ki kenyéremet ette, fölemelte sarkát ellenem.” A horvát és a szlavón nemzet eme árulói azt hazudják honfitársaiknak, hogy a horvát-szlavón nemzetet mindenefölött tisztelik és szeretik, ám mindeközben a széthúzás és gyűlölködés konkolyát hintik közöttük; meggyűlöltetik velük az illír hazafiakat, házájukat pedig az ellenség karmai közé vetik. – Ezért a horvátoknak és a szlavónoknak mindenki másnál jobban a szívükbe kell vézni Jézus Krisztus szavait: „Örizkedjete pedig a hamis prófétáktól, a kik juhoknak ruhájában jönnek hozzátok, de belől ragadozó farkasok!”

Akadnak-e még valódi horvát-szlavón hazafiak?

Istennek hála, számos horvát és szlavón akad még, aki nemzetét és házáját mindenefölött szereti, éjt nappallá téve annak boldogságáért dolgozik, s előbb halna meg, minthogy a horvát-szlavón nyelvet és nemzetiséget veszni hagyja. – Ők a háza valódi ékei, nemzetük oszlopai; sajnos azonban a horvát nyelv kiművelésének útja-módja tekintetében ők sem értenek egyet. Egyesek szerint

elegendő, ha a zágrábi, kőrösi és varasdi vármegye és a Horvát Határőrvidék egy része egyesül, és úgy írnak, ahogyan a zágrábiak beszélnek, és úgy vélik, hogy a szlavónokra, dalmátokra és más horvátokra nem kell tekintettel lenni. – Egnémely szlavónok pedig azt mondják, hogy jobb, ha ők a saját szlavón nyelvüket művelik ki, hogy a saját nyelvükön, a horvátok támogatása nélkül írhasanak könyveket, adhassák közre őket, s tarthassák fent irodalmunkat.

De elérhetik-e ezt a célt egyedül?

Azon horvátok célja, akik a zágrábi nyelvet, avagy helyesebben alnyelvjárást óhajtják kiművelni, ugyancsak nemes; azokkal az eszközökkel azonban, amit ehhez választottak, sosem fognak célhoz érni. – A nemzet kiműveléséhez ugyanis sok könyv, sok író és sok vásárló szükségeltetik. – Az a nemzet, ahol 50 000 emberre egy író jut, már igen kiművelt nemzetnek számít; azok a horvátok, akik úgy beszélnek, mint a zágrábiak, mindössze 800 000-en vannak, köztük tehát mindössze 16 író akadna. Elképzelhető-e, hogy ez a 16 író olyan sok könyvet írjon, amiből a horvát nemzet valamennyi rendje, s valamennyi tagja kiművelődhet, azaz mindent megtanulhat, amit csak tudni érdemes. Ugyanez áll a szlavónokra is, akik azt állítják, hogy maguk is képesek kiművelni a szlavón nyelvet, és a horvátok segítsége nélkül fenn tartani irodalmukat.

És hogyan tervezik más horvát-szlavón hazafiak a nemzetük kiművelését?

Ők a könyvek írásához olyan nyelvet választottak, amelyet több vidéken is beszélnek; ez az illír nyelv, amelyet a Balkán és a Velebit között mindenütt beszélnek. Ezt a nyelvet, többé-kevésbé azonos formában, vagy 12 millió ember beszéli! – Így bizvást remélhetjük, hogy elegendő vásárlónk és írónk lesz, hiszen ily módon a fenti számítás szerint 240 íróra számíthatnánk; ha egy év alatt mindegyikük csupán egy könyvet ír is, pár éven belül több ezer illír könyv gyűlhet össze. Ugyanígy tett az összes többi kiművelt európai nemzet is, hiszen egy olyan nemzet sem akad, ahol mindenki ugyanúgy beszél. Minden nemzet azon a nyelvjáráson (dialektus) írja könyveit, amely a legszebb és leggazdagabb, odahaza pedig úgy beszél, ahogy neki tetszik. – Így például a stájerországi német a poroszországi német beszédjét alig érti, mégis ugyanazon a nyelven írnak. – A velencei (Venetianer) keveset ért abból, amit a nápolyi (Neapolitaner) mond, akkora a különbség alnyelvjárásaik (szubdialektus) között, írásban viszont mindketten ugyanazt a nyelvet használják. – Így tettek a magyarok is;

ők is közös irodalmi nyelvet választottak, jóllehet a debreceni magyar teljesen máshogy beszél, mint a székelyföldi. – Semmi új, és semmi veszedelmes nincs tehát abban, hogy a horvát-szlavón hazafiak is közös irodalmi nyelvben alapodtak meg; ezt minden tanult ember helyesli, és csak azon csodálkoznak, hogy miért nem hallottak erről korábban, és hogy akadnak még olyan emberek, akik eme nemes egyesülést ellenzik.

Miért nem azt a nyelvet választották az illírek irodalmi nyelvül, amelyet a zágrábi és a Zágráb környéki horvátok használnak?

Ennek okai a következők:

Aki egy egész nemzet számára ír könyvet, az azt szeretné, hogy az egész nemzet, vagy legalábbis a nagy része megértse, s a célja elérése érdekében a nemzet többségéhez kell alkalmazkodnia. – Az illírek száma összesen 12 millió; közülük pedig csupán 800 000 beszél úgy, mint a zágrábiak. Nem az lenne-e a természetes, hogyha az írók a 11 millióhoz igazodnának, mint a még egymillió főt sem egészen kitevő kisebbséghez, annál is inkább, mert a legtöbb zágrábi a szép és gazdag illír nyelvet szinte gond nélkül megérti, mi több, jól is beszéli, ami valóban a becsületükre szolgál. – Ha azonban az író azt szeretné, hogy csak a Zágráb környékén élő horvátok értsék meg, akkor írjon úgy, ahogy azok beszélnek, akiknek a könyvet szánja, senki sem tiltja meg neki, és neheztelni sem fog senki rá. A nagyobb, drágább könyvek kiadásához azonban sok vásárló szükséges, ilyenekből pedig a zágrábi járásban igen kevés akad, s nem is igen lehet, ez tudnivaló. Téved tehát az az író, aki ezeknek az embereknek ír, és azt hiszi, hogy sokan fogják megvásárolni könyveit, s megfizetni azok költségét.

A másik ok, hogy miért nem írhatunk minden könyvet zágrábi alnyelvjárásban, az az, hogy ez az alnyelvjárás erősen megromlott. A felvidéki horvátok magyarok és németek között laknak, s állandóan velük közlekednek: ezért ez a nyelvjárás idegen szavakkal erősen szennyezett, olyannyira, hogy egyik-másik szóról maguk a horvátok is azt hiszik, hogy eredeti horvát, jóllehet idegen szó. Sokan talán el sem fogják hinni nekem, hogy akadnak olyan emberek, különösen Túrmezőn, akik imígyen jajgatnak: „Jaj, jaj, az illírek a szép horvát „vivat” szót a krajnai „živio”-ra¹ cserélték!” – mintha a „vivat” nem latin, a živio pedig nem tősgyökeres horvát szó lenne! –

A harmadik ok, ami miatt a zágrábi alnyelvjárás nem kerülhet be a könyvekbe, az, hogy ezen a nyelven igen kevés könyv született, szemben az illír nyelvvel,

¹ Mindkét szó jelentése „éljen” – A fordító megjegyzése.

amelyen vagy ezer könyvet írtak. Miért akarnánk hát új házat építeni, ha már félig kész van?!

Néhányan azonban azt kérdik: „nem fog zágrábi nyelvünk megromlani, ha illír nyelven írjuk a könyveket?”

Isten őrizze! Ellenkezőleg, még műveltebb és nemesebb lesz, hiszen az idegen szavak idővel kikopnak, s tiszta horvát szavak kerülnek a helyükre. Akkor aztán az illír és a zágrábi beszéd között még kisebb, sőt, egészen jelentéktelen lesz a különbség, hiszen az illír nyelv idegen szavait is tiszta horvát szavak fogják felváltani. A *trpeza* szó helyett például azt írjuk, hogy *stol*², lévén, hogy az előbbi görög szó stb. Azt, hogy az illír nyelv terjedése nem jelenti a zágrábi nyelvjárás vesztét, a közelmúlt eseményei ékesszólóan bizonyítják. – A zágrábi nyelvjárás például épp azáltal nyert polgárjogot a városban, hogy a zágrábiak nyolc éve áttértek az illír irodalmi nyelvre. Nyolc éve még alig akadt olyan, aki Zágrábban az utcán horvátul mert volna beszélni, mert attól félt, hogy szidalmazni fogják, vagy ki fogják nevetni; ma már azonban senki sem szégyenkezik, ellenkezőleg, büszke arra, hogy tud horvátul; sőt, ma már az ország- és megyegyűléseken is horvátul szólalnak fel. Így lesz ez a jövőben is; otthon mindenki úgy beszélhet, ahogyan csak neki tetszik, a könyveket viszont azon a nyelven írják, amelyet az illírek többsége beszél. Így van más nemzeteknél is. Az ausztriai német is tiszta német nyelven ír, otthon azonban úgy beszél, ahogy az ősei tették. Ott sem fojtotta meg az irodalmi nyelv a helyi nyelvjárást. – Végül, ha a horvátok könyveikbe fogadják az illír nyelvet, amelyet számos szomszédos vidéken is beszélnek, ezzel még szorosabbra fűzheti kötelékét testvérhúgával, Szlavóniával, amire most különösen nagy szüksége van. Hála Istennek, ma már a szlavónok is belátják, hogy a horvátok jót akarnak nekik, és hogy (ellentétben azzal, amit mondanak) a horvátok nem csupán szeszélyből nyújtanak nekik kezet, és hogy a magyarok azok, akik el akarják őket pusztítani. Erdély (Siebenbürgen) még kisebb is, mint Szlavónia, mégis képes Magyarország segítségével nélkül fenntartani magát, sőt, még nagyobb szabadságot is élvez, mint amaz. Ha Horvátország és Szlavónia összefogna, alkotmánya és az uralkodó védelmének köszönhetően, kinek fő érdeke és kívánsága, hogy valamennyi nemzet kiművelje magát, és boldog legyen, bízást képes lenne Magyarország gyámkodása nélkül is fennmaradni.

² Mindkét szó jelentése „asztal”, csak míg az egyik görög, a másik szláv eredetű – A fordító megjegyzése.

Mi ebből a tanulság?

Hogy mindkét hazafias párt ugyanazt akarja, vagyis kedves hazájának, drága nemzetének kiművelését és boldogulását; a különbség csupán annyi, hogy e célt más-más utakon kívánják elérni. – Fejezzék hát be az acsarkodást, fogjanak össze, és testvéri szeretetben, nemes lélekkel törekedjenek e cél felé. Az egyszerű horvát író ne gyűlölje az illírt, s emez se vesse meg azt, aki a zágrábi alnyelvjárásban ír, hisz mindkettő a miénk, hiszen, miként a Szentírás is mondja, „A miképen azért összegyűjtik a konkolyt és megégetik: akképen lesz a világnak végén.” [...]]

No de, mondják erre a zágrábiak, mi ezt a nyelvet nem értjük!

Még ha ez igaz is lenne (mint ahogy nem az), akkor is hozzá kellene tennünk, hogy mindenkinek, aki tudásra áhítozik, először is tanulnia kell, mert miként a régi közmondás is tartja, a tudásért meg kell szenvedni. – Nincs olyan nép az egész kerek világon, amelyik éppen úgy írna, mint ahogy beszél! – Aki nem hiszi, vegyen kézbe egy új német vagy magyar könyvet, és adja egy írni-olvasni tudó egyszerű magyar ember kezébe, és meglátja, hogy mit fog róla mondani: igazán keveset, vagy szinte semmit, mert nem fogja érteni, mi áll ott, hiszen egészen más nyelven írták, mint ahogy ő beszél. S ez így természetes. A könyvekben olyasmikről esik szó, amikről a mindennapi életben egyáltalán nem beszélünk: ezért a könyvekben olyan szavak is előfordulnak, melyeket a mindennapi életben ugyan nem használunk, de ettől még azok igazi horvát szavak. Sok zágrábi gondolhatja, hogy az olyan szavak, mint a poruk³, a Perun⁴ vagy a župan⁵ stb. Isten tudja, miféle illír kitalációk, holott azok igazi, ősi horvát szavak, amelyeket a horvát haza egyes tájain még ma is használnak. – Nekünk elegendő annyit tudnunk, hogy az irodalmi illír nyelvjárás csupán a szavak végződésének tekintetében tér el a zágrábi alnyelvjárástól, és kevés olyan szó van, amely ne lenne mindkét nyelvjárásban megtalálható. – Az ember tehát egyiket is, másikat is könnyűszerrel megértheti – feltéve, ha akarja!

³ Kezes – a fordító megjegyzése.

⁴ A szláv mitológiában az ég, a vihar és a mennydörgés istene – a fordító megjegyzése.

⁵ Ispán – a fordító megjegyzése.

Mások ellenben az tudakolják majd: „ez a közös irodalmi nyelv miért épp az illír nevet kapta?”

Azért, mert az egész illír nemzet ezt beszéli. Tehát ez a nyelv nem csupán a horvátok, szlavónok, szerbek stb. sajátja, hanem valamennyi más nemzettársuké is. – Helyesen írja Josip Kušević udvari tanácsos (Hofrath) a horvát-szlavón municipális jogokat taglaló könyvének 78. oldalán, hogy Dalmáciában, Horvátországban és Szlavóniában horvát-szlavón-illír nyelvet beszélnek. – S ki merné a horvát-szlavón nemzetiség e felkent védelmezőjét azzal vádolni, hogy ne lenne igazi horvát – pusztán azért, mert ezt írta? – Ezt a nyelvet azonban nem azért nevezik illírnek, mert ne lehetne horvátnak, szlavónnak, dalmátnak, szerbnek nevezni, hanem azért, mert nemcsak a horvátok és a szlavónok beszélnek, hanem a szerbek, dalmátok, bosnyákok – stb. – stb. is, egyszóval valamennyi illír. – Máskülönben úgy kellene nevezni: horvát-szlavón-dalmát-stb.-stb.-bosnyák nyelv, ezt pedig föltöttebb kényelmetlen lenne minden alkalommal kimondani; szerencsésebb tehát, ha egyetlen szóval illírnek nevezzük, már csak azért is, mert egész Illíriában beszélnek. – Azt azonban senki sem tiltja meg, hogy a szerbek szerbnek, a szlavónok szlavónnak, a horvátok horvátnak nevezzék, mert nemcsak Szerbiában, Szlavóniában és az ősi horvát vidékeken, vagyis Dalmáciában, Boszniában stb. beszélnek, hanem a mai Horvát Határőrvidéken és a Horvát Tenger melléken is. S merné-e bárki is azt állítani, hogy az otocsáci, ogulini, szlunji stb. határőr nem igazi horvát, csakúgy, mint a varasdi vagy a krapinai. Joggal nevezhetnénk tehát irodalmi nyelvünket horvátnak, szerbnek vagy szlavónnak – de ugyanilyen joggal nevezhetnénk illírnek is, hiszen az egykori Nagy-Illíria valamennyi lakosa, az óillírek leszármazottai mind-mind ezt a nyelvet használják; azt pedig, hogy a horvátok, szlavónok stb. az illírek utódjai, már az imént is láthattuk; kitűnő műve, a *De municipalibus iuribus et statutis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae* 2. oldalán a fentebb említett Josip Kušević is bebizonyította.

Mások azonban azt kérdezik: hogy lehetünk egyszerre horvátok és illírek?

Éppen úgy, ahogy valakit Marko Bogdanovićnak hívnak. A Marko a keresztnéve, így szólítják otthon, a Bogdanović pedig a vezetékneve, amely megmutatja, hogy melyik családhoz tartozik. S ha valaki azt mondja: „horvátországi illír vagyok”, az olyasmi, mintha azt mondaná, hogy „zágrábi horvát vagyok” vagy „pozsegai szlavón”. – Így áll a dolog ezzel is: ha az ember azt akarja megmondani, hogy melyik nemzethez tartozik, azt mondja, hogy illír, de ha valaki

azt kérdezi: hová valósi vagy? akkor azt válaszolja, hogy Horvátországba, Szlavóniába stb.

Megint mások viszont azt kérdezik: Magyarországon már mindenütt bevezették a magyar nyelvet. Hogyan fognak elhelyezkedni a gyerekeink, ha csak illírül tudnak beszélni?

Jóllehet a törvény hatálya szűkebb értelemben véve csupán Magyarországra terjed ki, így Horvátországot és Szlavóniát egyáltalán nem érinti, tudnivaló, hogy miként az a magyar sem pályázhat magasabb hivatalra, aki a saját nyelvén kívül egyetlen másik nyelvet sem beszél, úgy azon horvátoknak és szlavónoknak is ajánlatos több nyelvet megtanulniuk, akik a saját hazájukon kívül pályáznak tisztségekre. S ez valóban nem lehetséges; így volt ez eddig is, és így van ma is, hiszen minden horvát és szlavón tisztségviselőnek legalább két nyelvet kell tudnia. – Más dolog megtanulni egy idegen nyelvet, és más dolog hátat fordítani a sajátunknak. Ám az illír ifjúságnak e téren is előnye lesz, hiszen ha alaposan ismerik a saját nyelvüket, más nyelveket is könnyűszerrel megtanulhatnak, különösen a magyart, amelyben a szókincs felét illír-szláv szavak teszik ki – ha tehát belátja, hogy számára e nyelv ismerete feltétlenül szükséges, akkor – hála Istennek és a vitézi szerencsének – semmitől sem kell félnünk!!! –

Miért hordanak az illírek szurkát és vörös sapkát?

Azért, hogy már messziről látsszék, hogy nem krajnai illírek, miként azok az üresfejű egyének képzelik, akik sajnálatos módon igen keveset tudnak a saját történelmükről, nemzetüket pedig oly kevésbé ismerik, hogy nem tudják, hogy ez egy ősi horvát-szlavón nemzeti viselet, amelyet az illírek manapság is szívesen hordanak. Hogy a vörös sapkában nincs semmi rendkívüli, azt bárki megmondhatja, aki valaha is járt Horvátországban, különösen a Határőrvidéken; ott láthatta, hogy nemcsak a férfiak, de a horvát nők is szívesen hordanak vörös sapkát. Ugyanezt mondhatnánk Szerbiáról, Dalmáciáról, Boszniáról stb. is, ahol vörös sapkán kívül mást jóformán nem is hordanak. – Bécsben, Morvaországban és Csehországban számos gyár akad, ahol vörös sapka készül; Csehországban pedig évente csaknem egymillió vörös sapkát gyártanak. – Hogy a vörös sapkában semmi veszedelmes nincsen, azt az a tény is jól mutatja, hogy a régi francia háború idején az insurrekciósok, nevezetesen a túrmezeiek, szintén vörös sapkát és övet, sőt, vörös köpenyt viseltek! Ah, hol vannak már a régi szép idők, mikor a régi horvátok, fejükön vörös sapkával,

vállvetve védték függetlenségüket és jogukat! – Ami pedig a szurkát illeti, arról pedig mindenki, akinek van szeme, láthatja, hogy igazi horvát-szlavón viselet. Milyen jó is lenne, ha minden horvát és szlavón ezt viselné, ahelyett, hogy piperkőc holmikra szórná a drága pénzt! –

És mivégre hordják az illír címert, vagyis a holdat és csillagot?

Az újhoid és az esthajnalcsillag már vagy kétezer évvel ezelőtt is egész Illíria címere volt; már azokon a pénzérméken is szerepel, melyeket a római császárok verettek Illíriában, s amelyek mindmáig fennmaradtak. Miért ne lehetnének büszkéek a horvátok és a szlavónok arra, hogy eme ősi és dicső nemzet leszármazottai? Miért ne hordhatnák a hagyományos szlavón és horvát címer mellett a holdat és a csillagot is? Annál is inkább, mivel e címer régtől fogva a báni méltóság jelképe is. Aki meg akar győződni erről, keresse fel a zágrábi székesegyházban Erdődy Tamás⁶ emlékművét, aki mindig is az illír királyságok bánjának nevezte magát; ezen a többi báni jelkép mellett a hold és az esthajnalcsillag is megtalálható. Erről tanúskodnak az úgynevezett báni pénzek is, amelyeket a régi épületek környékén szoktak kiásni; ezeken is újhoid és esthajnalcsillag látható. – Régen Szlavónia címerében is szerepelt a csillag és az újhoid, később azonban a holdat (mivel az a törökök jelképe is) elhagyták. – Zágráb város pecsétjén szintén hold és csillag látható, a bán beiktatásakor (installatio) pedig láthattuk, hogy a túrmezei zászlón is félhold és három csillag szerepel. – Ezenkívül ez a címer számos másik család pecsétjén is megtalálható, jelölül annak, hogy ők is az óillírek leszármazottai.

Igaz-e, hogy az illírek valamiféle császárságot akarnak alapítani?

Ilyesmit csak bolond vagy rosszindulatú ember eszelhet ki. Hiszen vagy olyan buta, hogy nem tudja, hogy a magyarországi illíreknek már van saját illír, azaz horvát-szlavón-dalmát királyságuk; – vagy pedig rosszindulatú, durva ember, aki az illíreket be akarja feketíteni, vagy rossz színben akarja feltüntetni. Ha a rémhírterjesztő ismer olyan embert, aki illír császárságot szándékozik alapítani, nevezze meg név szerint mint árulót, s az illír hazafiak elsőként fognak követ vetni rá. De nyilvánvaló, hogy a horvátok és a szlavónok között nemzetünk legádázabb ellensége sem találna ilyen lázadót; a hazafiak seregét pedig nem lehet ok nélkül elítélni. Mert mit sem ér a vád, ha a vádló a vádlottat nem nevezi meg

⁶ Az Erdődy család tősgyökeres horvát család; korábban Bakácsnak hívták őket, s csak később vették fel mostani magyar nevüket.

név szerint. – A világ azonban jól tudja, hogy mindez csupán tettetés, üres fejek kitalációja, az illírek ellenségei, akik úgy akarják a kegyelmes uralkodót az illírek ellen fordítani, hogy lázadó színben tüntetik fel őket. – A magyaroknak is a szemükre lehetne vetni például, hogy erőszakkal magyarrá akarnak tenni 10 millió embert, hogy függetlenné akarják tenni a magyarországi piacot, hogy a magyar diplomáciát el akarják szakítani az osztráktól, hogy azt akarják, hogy a magyarországi regimentekben a parancsok nyelve a magyar legyen, hogy a magyarországi bankókon magyar feliratok legyenek, hogy magyar nemzeti gárdát akarnak felállítani stb. A magyaroknak is vannak olyan versei, mint az „Adja Isten, hogy a magyart a fél világ uralja” – avagy a „Minden ember legyen ember / és magyar”; mégsem mondjuk, hogy a magyarok felkelésre készülnek.

Igaz-e, hogy az illír hazafiak a horvátokat és a szlavónokat vlahokká akarják tenni?

A fenti állítások megalapozatlanságát, vagy (még inkább) a hasonló rágalmak hamisságát mindenki beláthatja, ha megtudja, hogy sok szerb, akit a horvátok helytelenül vlahoknak neveznek, éppen azért tart az illírektől, mert attól fél, hogy e név segítségével az illírek a szerbeket katolikusokká, vagy ahogy ők mondják, sokácokká akarják tenni. Hát lehetséges-e ugyanazokat az embereket egyszerre vlahokká és sokácokká tenni? – Az igazság ezzel szemben az, hogy mi összefogást szeretnénk, és történelmi igazság, hogy a horvátok, szlavónok stb. másik neve illír, és a történelmet nem lehet parancsszóra eltörölni. Ezért a horvát hazafiak nagyon jól tennék, ha addig, amíg a népet nem sikerül meggyőzni annak helyénvalóságáról, felhagynának e név használatával.

Tehát az sem igaz, hogy az illír hazafiak a horvátokat és a szlavónokat krajnaiakká akarják tenni?

Jöllehet a horvát-szlavón hazafiak a krajnaiakat és a stájereket egyszülött testvéreiknek tekintik, lévén, hogy ők is ugyanazon nemzet fiai, semmi sem áll tőlük távolabb, mint az efféle gondolatok. Ez csupán aljas rágalom, amelyet azok terjesztenek, akik hasonló hazugságokkal próbálnak gyűlöletet és viszályt szítani a horvátok és a szlavónok között, hogy aztán a zavarosban halászhasssanak. Hiszen láthatjuk, hogy az illírek nem azt a nyelvet beszélik, mint a krajnaiak, hogy nem a krajnai viseletet hordják, nem a krajnai címet használják, és ragaszkodnak a saját jussukhoz; címerük, nyelvük, viseletük, egyszóval mindenük igazi horvát-szlavón.

Mások pedig azt kérdezik: „Miért akarják erővel ránk kényszeríteni az illír nevet?”

Senki sem kényszerít rátok semmit, és azt sem erőltetjük, hogy illíreknek nevezétek magatokat; az illír hazafiak csupán azt szeretnék nektek megmutatni, hogy mindannyiótoknak joga van illírnek neveznie magát, anélkül, hogy attól kellene tartania, hogy ezzel veszélybe sodorja jogait. – Csupán azt szeretnék megmutatni, hogy a horvát és a szlavón törzs egyáltalán nem olyan jelentéktelen, mint ahogyan az ellenségei állítják; – hogy a horvátok és a szlavónok egy nagyobb nemzet, az illír nemzet részei, éppúgy, ahogyan az illír nemzet is egy nagyobb nemzet, a szláv nemzet része; hogy nemzetük kiműveléséhez nincs szükségük idegen nyelvre, hanem a saját nyelvüket is kiművelhetik, saját irodalmat építhetnek fel, és a népet a saját nyelvükön is felvilágosíthatják, mert az illírek csaknem 12 millióan vannak. S mint ahogy minden ember örül, ha olyan testvérére bukkan, akiről eddig nem is hallott, így minden igazi horvátnak és szlavónnak is örülnie kell, hogy ilyen nagy nemzet fia, és hogy ennyi édestestvére van! Nevezze bár magát horvátnak, szlavónnak vagy illírnek, senki sem lehet igazi hazafi mindaddig, amíg azt tettekkkel is be nem bizonyítja; az igazi hazaszeretet a tettekben áll. Nézzétek csak meg, figyeljétek csak meg alaposan az illír hazafiakat, és láthatjátok, hogy az „illír” szót valójában igen ritkán használják, kizárólag olyankor, amikor éppen Horvátországról, Szlavóniáról és Dalmáciáról együttesen, vagy akár az egész illír nemzetről beszélnek; egyébiránt pedig tősgyökeres horvátnak, szlavónnak stb. vallják magukat. Ezzel szemben a magyarmániások az „illír” szót nyakra-főre használják, horvátra és szlavónra egyaránt, azért, hogy egymásra haragítsák, s így megosztva könnyebben legyőzzék őket.

Most már mindenki könnyen megválaszolhatja a kérdést, hogy *„mi az illírek szándéka?”*

Az illír hazafiak szándéka a következő: az alkotmány, vagy ahogyan általában latinosan nevezzük, a konstitúció sértetlenségének megóvása, s a nemzet egyetlen általános nyelv, az illír nyelv segítségével történő kiművelése avégett, hogy az erőssé, gazdaggá, értelmessé és boldoggá válhasson. – Emellett azonban észben kell tartanunk, hogy az „Illíria” név többféle dolgot is jelenthet. – Az „Illíria” nevet kizárólag az irodalmi nyelv tekintetében használhatjuk, tehát azokra a vidékekre, ahol illírül beszélnek, politikai értelemben esztelen-ség lenne használni, hiszen az illírek nem egyazon birodalom alattvalói; ettől persze még szerethetik egymást. – Ha politikai értelemben szólunk Illíriáról,

sose feledkezzünk meg a „vezetéknevéről”. – „Nagy-Illíriát” ugyanis valójában három Illíria alkotja. – 1. Osztrák-Illíria – 2. Magyar-Illíria – 3. Török-Illíria. – Ha mindezt jól meggondoljuk, és alaposan az eszünkbe vessük, menten kitalálhatjuk, miért ez a rengeteg ellenségeskedés és félelem, amivel a horvát és a szlavón testvéreket oly kíméletlenül szét akarják választani egymástól, a horvátok és a szlavónok pedig beláthatják, hogy nem az illír hazafiak vagy az illírség jelent rájuk veszélyt, hanem egyes-egyedül a magyarok. – Fel hát, bátor horvátok és szlavónok! Hagyjátok magatok mögött az óévvel együtt a régi irigységet és széthúzást is, ami hazátokat már oly sokszor kimondhatatlan bánatba és nyomorúságba taszította!

Fordította: Kálec-Simon Orsolya

Ivan Mažuranić (1814-1890)

A több évszázados közös magyar–horvát történelmi múltat, e múlt összes ellentmondásos fejezetét, beleértve az adott történelmi pillanatét, amelyben az alább közölt politikai röpirat is született (1848), s amely mérföldkővé vált a két szomszédos nép viszonyrendszerének további alakulásában, egyúttal pedig logikusan kirajzolta a későbbi történések menetét is, mindezt a legpregnansabban éppenséggel I. Mažuranić életútja és művészi fejlődése szimbolizálja.

A tengermelléki születésű I. Mažuranić egyszerű családban látta meg a napvilágot. Középiskolai tanulmányait a fiumei gimnáziumban végezte (1828-1833), ahol bevezették a magyar nyelv oktatását is. Első verseit is magyarul írta. Felsőfokú tanulmányait a szombathelyi líceumban folytatta, de az ott folyó oktatás nem volt kedvére. Jogi tanulmányait 1837-ben Zágrábban fejezte be, s 1848-ig jogi pályán tevékenykedett. Irodalmi munkássága a Lj. Gaj szerkesztette *Danica* működésével egy időben bontakozott ki. A forradalmi eseményeket követően szépirodalmi pályafutásában törés következett be, szinte kizárólag a politikának szentelte életét. Bár az abszolutizmus idején a bécsi körök gyanakvással kezelték, később politikusi pályafutása elkezdett felfelé ívelni, s eljutott egészen a báni méltóságig (1873-1880). Báni működése alatt jelentős modernizációs lépések történtek a politika, a gazdaság, a tudomány és a kultúra terén. Hitt a Monarchiában.

I. Mažuranić a horvát romantika legnagyobb hatású lírikusa. Költészetében sikerrel ötvözte a klasszicista hagyományt a modern romantikus felfogással és a népköltéssel. Benne teljesedett ki az új irodalmi nyelv, miként azt Lj. Gaj és társai megálmodták. Korszakos műve a *Smrt Smail-age Čengića* (Čengić-Smail aga halála, 1846) című romantikus poéma, amelyben korának egy fontos történelmi eseményét feldolgozva a hősies montenegrói népet állította középpontba.

I. Mažuranić alább közölt magyar nyelvű röpiratának megvan a horvát nyelvű párja is, amely időben megelőzte ezt, s *Hrvati Madjarom* címmel jelent meg. A horvát irodalomtörténet-írás vélekedése szerint ez az 1848-as politikai röpirat a modern horvát próza első jelentős alkotása. Mivel a magyar nyelvű változat szerzőségére vonatkozóan a Mažuranićról szóló szakirodalomban nincsen

semmiféle adat, a magyar kroatiztika összevető szövegfilológiai vizsgálódásai után egyértelművé vált, hogy a fordító csakis maga a szerző lehetett.

Ivan Mažuranić *A' Horvátok a' Magyaroknak* című politikai röpirata a pesti forradalom kitörésének lázas napjaiban-hónapjaiban egy új párbeszéd megkezdésére szólítja fel a magyarokat a szabadság, egyenlőség, testvériség elve alapján. A francia forradalom megidézett hármas jelszava az új párbeszéd iránti igénynek európai távlatot kíván adni. A röpirat az illír kor olyan szintetizáló szövege, amelyben a XVIII. század vége óta a horvát-magyar viszonyt érintő, folyamatosan napirenden lévő összes kardinális kérdés benne foglaltatik: az alkotmányos berendezkedés, a nemzeti kérdés, az anyanyelv ügye, a birodalom belső viszonyainak újragondolása. I. Mažuranić pontosan ismerte fel a történelmi pillanatot, hogy az 1848-as magyar forradalom rendkívüli helyzetet teremthet egy új párbeszéd számára. A későbbi események nem őt igazolták, hiszen a röpiratban lefektetett elveket a másik fél semmibe vette.

A' Horvátok a' Magyaroknak

Felelet
az 1848-as Mártzius és Április magyar hirdetményekre.

Írta
Mažuranić Iván.

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.
Hor. Ltb. I. Ep. X.

Zágrábban
Szuppán Ferencz nyomdájából.
1848.

Ha rosszul szólottam, mond hogy rossz; de ha jól szólottam, miért versz.

János Evang. XVIII. 23.

A' ki az igazságot szereti, meghallgat engem.

János Evang. XVIII. 37.

A' Horvátok a' Magyaroknak.

„Liberté, Égalité, Fraternité”

Magyarok! alkotmánytársaink! azon szeretetek és barátságos érzelmeitek, melyek Martziusi és Aprilisi, Pestről kibocsájtott hirdetményeitekben nekünk nyilvánítvák, szíveinket ritka és váratlan örömmel töltötték be.

Igen váratlan örömet éreztünk mindnyájan látván, hogy azon emberek, kik a' magyar nemzetiségért leginkább felhevülve minden egyéb nemzetiséget örökös rabsággal fenyegetnek az újabb európai testvériségi elemtől felvilágosítva ekkép szólamlottak meg: „Minden embernek egyenlőség, mindenkinek szabadság.

'S ezen elveit illy gyors megváltoztatásából származott örömeztünk ma, annál nagyobb vala, a' mennyivel még tegnap szíveink elkeseredtek azon súlyos gúnyokért és méltatlan bántalmakért, melyeket nem rég mind a' magyar

sajtó, mind a' magyar szónokok tekintet nélkül reánk szórtak azon elveink miatt, melyekért ti is olyan türelemmel olly elszántsággal még tegnapig szóval és írással vívtatok.

Értjük itt a' nyelvet és nemzetiséget, titeket és mienket.

Hiszen ti előbb sokat és feleslegest felőlünk, ha nem is nekünk beszéltetek.

De mi gyéren feleltünk, mert leköté a' censurának átka nyelvünket, mely elménczkedéseiteket megczáfolta volna, őszintén megvalljuk: hogy bámulatos ellenszegülési elhatározottságtok mellett, ezen viszonti megközelítésnek reményét nem tápláltuk.

Mert a' hol valami olly magyar nemzetiségről szólnak, a' mellynek kizárólag feladata, a' mint közületek sokan álmodtak, minden egyéb a' magyar honban létező nemzetek nemzetiségi, morális és alkotmányos életének öszvetiportatása, ott, a' mint magatok is láttok, kevés remény lehetett a' kölcsönös bizalomra, kevés kilátás a' kölcsönös egyetértésre.

De most hála az Istennek, a' mint fendicsért hirdetményeitekből látjuk, ti már nem vívtok a' nemzetiségért, nem a' nyelvért, hanem az egyenlőségért, a' szabadságért mindenki számára.

Ma tehát veletek barátságosan értekezni lehet.

Mert a' borult és setét ellenségeskedési és egyenetlenségi idöket elsodorta a' múltnak tengerébe Párisban Február 24-ke, Bécsben Martzius 13, 14, 15-ke, Pesten pedig az idézett idöket Martzius és Aprilis hónapok eltemették.

„Egyenlőség és szabadság mindenkinek” ez a' riadó Párisban, Bécsben és Pesten.

Magyarország és a' kapcsolt királyságok közötti viszhang „Egyenlőség és szabadság” ezen hanggal felel Ausztria, ezzel egész Europa.

Magyarok! régi Társaink! új barátink! bocsánatot őszinteségünknek.

A' kibékült barátok között közös jó és rossz tárgyak feletti értekezésnek őszintének kelletik lenni.

És ha egyik fél a' másiknak megemlíti a' múlt szerencsétlen viszálkodásokat, azokat nem azért említendi meg, hogy az egymáson elkövetett bántalmakat elősorolja, hanem azért, hogy a' szerencsétlen múlt emlékével kivívhassa mind a' két rész számára a' szerencsés jövőndöt.

A' múltak emléke azon fáklya, melly a' jövőndő titkát felvilágosítja, azon szem, melly betekint a' halál jövőjébe.

Más fáklyát, más szemet nem adott a' mindenható a' halandónak, hogy betekinthesse a' jövő titkába.

És ha a' testvérek kibékülése őszinte, a' múltak elősorolása által nem bántja az egyik barát a' másikat.

„Egyenlőség és szabadság” két szent szó, a’ múlt idők végén a’ még éretlen világnak hangzó, legelőbb a’ vérszomjas anarchicus despotismus – később a’ katonai önkény – ‘s végre gyáva koronázott fők, mint XVIII. Lajos és X. Károly sírba temetett: két szent szó, de a’ gyáva zsoldosok a’ nemzetek hangjától megrettenve halottakká váltak – és a’ szabadság sírjából feltámadván, fényesebb és dicsőbb alakban jelenik meg tanítványai előtt, ‘s isteni hanggal, ekkép szól: Menyjetek és tanítsátok meg a’ nemzeteket ébreszszétek őket az egyenlőségre, szabadságra ‘s testvériségre, tanítsátok őket, hogy tartsák meg parancsaimat, ‘s én veletek leszek mindig, egész a’ világ végéig. Ezen mennyei hang, higgyétek, már hozzánk is érkezett.

Soha sem volt Horvát a’ szabadság hangjára siket és ma sem az.

Ezt tanúsítják azon véres hadak, melyeket a’ szabadságért a’ horvát nemzet legrégibb időkben vívott; Ezt tanúsítja a’ Horvátok és közöttetek fenlétező nemzeti függetlenségünkért szerencsétlen surlódása, tanúsítják mindennapi nemzeti igyekezeteink.

„Egyenlőség, szabadság és testvériség” hangzik az egész világban, nálatok és mi nálunk.

És ha valaki mit akar, azt a’ mostani korszakban egészen, és nem felében kell akarnia.

Mert hiába állapodik meg az ember az uton, mert az utánna jövők tovább tolongva őt előretaszítják.

És vesztett munka volna a’ meredekbe rohanó követ fentartani, mert a’ ki ezt megkésérténé, a’ kövel együtt zuhanna a’ mélységbe.

A’ sorssal, az igazsággal, és szükséggel alkudozni nem lehet.

Hogy tehát megtudhassátok, mikép értjük mi az egyenlőség, szabadság ‘s testvériség elveit a’ közös haza alapján, őszintén ki fogjuk mondani belső meggyőződésünket.

I.

„Egyenlőség, szabadság és testvériség” minden nemzetek, minden nyelvek közt a’ magyar korona alatt.

Törvény által tehát kell kimondani, hogy a’ magyar- és kapcsolt országokban nincs uralkodó sem nemzet, sem nyelv.

Mert minden uralom kizárja az egyenlőséget, kizárja a’ szabadságot, kizárja a’ testvériséget.

A’ szolga és úr, a’ rabszolga és kényura között nincsen egyenlőség, nincsen szabadság, nincsen testvériség.

Nincsen áldás ott, hanem átok.

És íme! már elmúltak a' kiváltságos idők, nem csak a' személyekre, hanem a' nemzetekre és a' nyelvekre nézve is.

Mert a' mostani kor eszméje az: feleleveníteni a' nemzetiségeket, megbarátkoztatni és szabadokká tenni a' nemzeteket, és egyenlőséget kivívni a' nyelveknek.

'S a' ki a' mostani kor szellemét esméri, és másképp cselekszik, vagy lelkiileg vak, vagy akarva csalja magát és mást.

És csalárdok és vakok nem e' korba valók.

Mert koruk lejárt Februárius és Mártziusban.

De ha még is létez akárhol is illy lény, nem árt, denevér az, melly elmaradt éji csapatjától, 's itt érte őt a' napvilág.

Látni a' denevért, hogy hadarász a' levegőben a' naphasadtakor, furcsa ugyan, de nem ártalmas.

Mert királysága nem a' napfényé, hanem a' setétségé, 's midőn őt eléri a' nap sugára, elbúj, csak helyét találhassa.

Félre tehát az elavult nemzet- vagy nyelv-elsőbbiség eránti táplált eszmékkel.

Mert mind a' nemzeteket, mind a' nyelveket, ugyan azon okért alkotta a' természet, t. i. az egymással értekezés végett.

És a' ki magyar országban több nyelvet nem tűr, a' mellyek a' sors és a' természet által oda tétettek, fogjon a' Tátra kiegyenlítéséhez egész magyar országot rónává teendő, vagy az alsó vidékeket hintse be az Urral bérceivel, hogy magyar országból Schweiczt alakítson.

Kedves a' róna emberének a' lapály, kedves a' hegyek fiának a' bércz.

'S ki az, a' ki el merné ítélni, mi kényesb a' természetben, a' hegy-e, vagy a' róna, midőn ez, még az is az Isten teremtménye.

Jobb-e a' magyar a' németnél, jobb a' német a' szlávnál, jobb-e a' szláv az oláhnál?

A' természetből bizonyosan nem, miért volna a' törvény szerint?

Nem de mindannyian egyenlő fiai az istennek, gyermekei a' hazának, kik egyenlő kötelességeket viselnek az országban.

Vagy talán nagyobb kötelességei vagynak a' magyarnak a' németnél, ennek nagyobbak a' szlávnál, vagy ennek az oláhnál?

'S ha így van, mondjátok meg, mellyek és minők azon kötelességek?

'S ha nincs így, miért neveztetik az egyik gazdának, a' másik idegennek, ugyan azon egy hazában.

Miért élvezzen az egyiknek nyelve minden jogokat, a' másik pedig, ha saját nyelvével szól, vagy ír, el kell a' státus és hazája előtt rejteznie, hogy az által a' törvényt meg ne sértse, 's ítéletileg ne lakoljon.

Egyenlő kötelességért méltó, hogy mindenki egyenlő jogokat élvezzen.

Saját nyelvén tehát viselje magány és köz ügyeit a' magyar, a' tót, a' horvát, a' slavonita, a' szerb, az oláh és a' német.

A' szónoklatok, írományok és levelek a' most mondott nemzeteknél a' törvényhatóságok előtt érvényesek és egyenlő nyomatékuk legyenek.

A' fenemlített nemzetek számára saját nyelvükön a' törvény bocsájtassék ki, hogy kifolyása ekképp teljes hitelességű legyen.

Mondani fogjátok: De mit teendének a' közhivatalnokok, ha majd ennyi nyelvet kell tanulniok?

Legelőbb is az alsóbb 's közép hivatalnokok, ugymint: a' falusi, megyei, 's városi bírák, kik közvetlen a' néppel 's ennek képviselőivel jönnek hivatalos érintkezésbe, elég, ha anyanyelvöket értik.

A' főbb hivatalnokok osztassanak fel osztályokra a' nyelvek és népfajok szerint.

'S a' legfőbb hivatalokat csak azok viselhessék, a' kik a' státus nyelvében jártasok.

Minden népnél az iskolai nyelv mint falusi, mint közép, mint főbb iskolákban legyen azon nyelv, a' melly az illető népé, a' hol ezen iskolák léteznek.

A' horvát, slavonita és szerb iskolákban pedig, minthogy ezen nemzetek mind nyelve, mint dialectusa ugyanaz, különbség nélkül a' latin és cyrill aszbuka használtassék, épen úgy, mint a' német iskolákban a' latin és sváb aszbuka használtatik.

Az országgyűlésen pedig mindenki azon nyelven beszéljen, a' melly azon országban a' legközönségesebb, 's a' melly legtöbbet használtatik; magától értetődven, hogy mindenki saját anyai nyelvén is szónokolhat ott.

Ezt nem nehéz végbe vinni, csak legyen szilárd akarat.

'S ha nehéz is volna, mit sem tesz, hiszen igazságos.

Mert igazságos, hogy az előljáró alkalmazza magát a' néphez, 's nem ez az előljáróhoz.

Az erős akarat és az igazság szeretete legyőz minden bármi nehéz akadályokat, de a' természetet soha.

A' természetet lehet egy ideig nyomni, de elnyomni nem lehet soha.

Nyomja pedig a' természetet 's hazug tant hirdet, ki azt állítja, hogy a' nép vagyon az előljáróért, nem pedig ez amazért.

És a' ki a' természetet nyomja 's hazug tanokat hirdet, azt legott megboszúlja a' természet és kijátsza a' tanja.

Vagy talán azt gondoljátok, hogy ez által meggyengülne kedvelt magyar ország és kapcsolt országainknak épületje?

És hogy megszűnne a' korona, az ország, az uralkodás egysége, ha a' ti nemzet- és nyelvegyeségi álmaitok meghiusúlnak?

Igazán mondom barátim, nem csak hogy ezen épület meg nem gyengül, nem csak hogy ezen egység meg nem törik, sőt ezen épület nagyszerűbb, ezen egység szorosabb és feloldhatatlan leend.

Mert a' ki okos és megfontolja a' jövődőt, az, idegen földön nem épít, 's elégedetlen szomszédja megbarátkozását követelni nem fogja.

Az épületek és az egység tulajdon földön 's rokon szíveken építetnek, építetnek erős köven, 's erős hiten, – építetnek alkalmas helyen, és jó akaraton.

De nem idegen földön, de nem idegen szíveken, de nem futó homokon, vagy nádgyenge hiten, de nem alkalmatlan helyen, vagy ingadozó akaraton.

Amazok természet szerintiek, ezek természet elleniek.

És a' ki a' természet ellen mível, ez maga idejében a' természetet kiszalasztja kezeiből.

Építetek tehát csak természetes épületeket, és keressetek természetes egységet, és erős lesz épületek, szoros egyességek.

Mert most minden nemzetnek szükséges az erős épület és a' szoros egység.

Mert íme a' nyugotról emelkedik egy iszonyú vihar, és azoknak, kiket készületlenül ér, betöri ablakait, 's némellyeknek épületeit sarkaiban meggingatandja.

Íme Ausztriának egy szárnyát a' fergetegek elsodorták, 's nem sokára, a' mint jósolhatni, elviendik épületének másik szárnyát is.

És a' fergetegek csak most indultak meg, mi lesz utóbb, egy halandó sem számíthatja ki.

Mert sok derű után menykövel és jégesővel terhes fellegek megindultak.

'S talán hiszitek, hogy a' mi Ausztriánk olly könnyen kiadja lélekzetét, mint azon ember, ki évei számát már túlhaladta, 's kinek életfáját rombolja a' halál bárdja, és sírját ássa a' természet szüksége?

Hogy elvész mint az agg, a' kinek számára nincs gyógyszer, a' kit a' természet sem fiatalíthat meg.

Nem így barátim, nem.

Volt Ausztriának gyógyszere, de rövid látó 's rosz lelkű Agyrták azt annak idejében vagy nem akarták, vagy nem tudták használni.

Ezek a' világ átkát teljes mértékben érdemlik, mert vagy hiú vakok, vagy csúf hazaárulók.

Nézzük tehát mi oka, hogy illy megfogultságba merült?

Bizonyosan nem csak a' szabadság, de a' nemzetiség nélkülözése okából.

Mártzius 16-ka Ausztria népeinek megígérte a' szabadságot, de azért a' nemzetiségünket meg nem adta.

Valóban csudálatos elvakultsága az Uralkodóknak, hogy a' mit minden más ember lát, csak ők nem látnak.

Ha a' nemzet a' test, akkor a' nemzetiség a' lélek.

És a' test a' lélek nélkül mit sem művelhet.

Mert elmúltak azon szomorú idők, a' melyekben a' népek lelkét a' kormány képezte, a' hadtestét pedig a' vezér.

A' hol a' nemzetek és hadseregek holttestek, ott a' nemzeteket és a' hadsereget parancsló szóval kell harczra serkenteni, mint ha egy fonalon húznák ide és oda.

Most élő nemzetek és élő hadseregek harcolnak.

És jaj azon országnak, a' mely élő nemzetek és élő hadseregek ellen vezeti a' holtakat.

Igyekeztek tehát, hogy holt nemzetekből és holt seregekből teremtsenek élőket.

És ezt csak úgy lehet kieszközölni, ha mindenki felébresztetik a' természetes nemzetiség és az öntudat.

E nehéz munkában ne engedjétek magatokat elvakítani az önzés, a' nemzeti büszkeség és a' hiú gőg által.

Ha a' személy-aristocratiát ledöntöttétek, akarattal, vagy bajjal mindegy, csak hogy ledöntetett.

Mert így kívánja az idők szelleme, mely határinkhoz közeledik.

De ezen szellem még többet követel, mert nagyon megéhezett.

Szükséges tehát, hogy a' nemzeti aristocratia is áldozatul essék.

Mert ennek is ütött az órája.

És vagy adatik a' szellemnek a' mit követel, vagy nem, mindegy, a' mit szándékozik, elveendi maga, és felfalja.

Mert igazán mondom, barátim! ezen Chronost semmi Zeus nem kerüli ki.

És jaj annak, a' kitől erőszakkal fogja követelni azt, a' mihez joga van.

Szemléljétek meg a' beteges Ausztriát.

Mi jótévő lett volna, sőt tán most is segíthetne rajta a' nemzetiségek isteni balzsama.

Milly híres, de most beteges, a' forrás mellett mozgatja ide oda száraz nyelvét, és forró száját enyészve a' halálos szomjútól, 's nem találkozik senki, a' ki egy éltető italt nyújtana neki.

Azért azon népek, a' melyek Ausztriát uralják, a' magafentartás érzetében, magokban keresik azon segílyt, a' melyet egyébkint felülről vártak volna.

De jaj azon főnek, a' melynek saját kezei és lábai törvényt szabnak.

Ezen magafentartás érzetében, megmenekültetek ti is a' gyámság alul.

De ne legyetek ti kicsiben az, a' mi nagyban Ausztria.

Mert a' természet törvényei mindenütt ugyan azok.

És egyenlő okok, egyenlő következtetéseket szülnek.

De ha vak is volt Ausztria, nem lehet neki épen rosز néven venni.

Mert jobbadán az idők is vakok voltak.

De megbántatik az, a' ki fényes nappal éji rényeket felállít, 's a' ki ekkép beszél magának: „Legyen nap” és testvéreinek: „Legyen éj”, a' ki felnyargalja testvérét 's ekkép szól: „De nagyok vagyunk” a' helyett, hogy melléje állva őt megölelné és testvérileg szólana: „Ej de egyenlők vagyunk, de egyek vagyunk, de szabadok vagyunk, de nagynevűk vagyunk.

Tekintsetek a' kis de saját nemzetisége érzetében erős Schweiczra.

Eroősen áll mint a' büszke háromszegű Pyramis, míg más nemzetek a' kormány bukóban mint a' nád a' szelek által megingattak.

Míg Franciaország haboz, míg nemzetiségeért Olaszország vért izzad, míg Németország az őt fenyegető veszélytől megijedve főre lábra menekülést keres, Schweicz sziklái között a' fenebbi nemzetek töredékétől körülveve, áll békében s' tántoríthatatlanul.

'S ha reá is tekint azon három világ részeire rokon és baráti szemmel, nem tekint úgy reá, mint az Olasz-Tyrol gyuladt 's irigy szemmel, mint a' földönfutó koldus, a' ki minden nap várja, hogy más vagyónával, más jogaival gazdaguljon.

Tekintsetek a' vérző Lengyelországra.

A' melly mint a' kétségbe esett mártyr, minden szabadság sugárja, a' melly Európában felvirúl, megrázza rablánczait.

Mikép minden részében mint egy tűkörben köszönti az újonnan felkelő napot, mint a' reményét a' feljövendő szabadságnapjának.

'S még is él Lengyelország sírjában is.

Mikép három része, három vére, ivadéka oriási testének szüntelenül egymáshoz vonzódik, szüntelenül barátkozik, mint a' három börtönben külön zárt testvér, a' mellyek daczára a' rablánczoknak, daczára a' zsarnokoknak szüntelenül lelkökben barátkoznak.

De töröld könnyeid', boldogtalan fogoly, boldogtalan eleven a' sírodban.

De közeleg immár néki is a' feltámadása.

Jó az Isten, fel fogsz támadni, – halaványan de ifjabban és erősebben, mert a' buza 's növénymag földbe tétetik, mielőtt virúlna.

Fel fogsz támadni megkinozva, de nehéz és véres sorstól okulva.

És ezen csudák, nemzetiségi csudák, és minden mostani vagy jövőendő éretlen vagy lejármolt nemzetek betegsége a' nemzetlenség betegsége.

A' személy formájára szabad lehet – míg a' nemzet járom alatt nyög.

Mondjuk: „csak formájára” mert valódi személyszabadság, más nem lehet, mint az, a' melly a' nemzeti szabadságból ered, más szóval, a' nemzet függetlenségéből.

Csalatkoztok tehát, ha azt gondoljátok, hogy szabaddá tettétek a' nemzetet, ha azzá lett a' személy, vagy hogy szabad lett a' személy, ha azzá lett a' nemzet.

Mert a' személynek mint személynek más szükségei vagynak, és ismét más szükségei, mint az élő nemzet élő tagjának.

Mind a' kettőt tehát meg kell tenni, mert egyik' a' másik nélkül félszegü, igazságtalan és természetellenies.

És minden félszeg ki fog egyenlítetni, 's minden igazságtalanság meg fog orvosoltatni, 's minden természet kívánja a' maga jogait.

Mert hazudik a' ki mondja, hogy a' nemzet nem egyéb mint az egyéniségek halmozatja.

A' ki ezt mondja, az csak a' személyt veszi számba, a' lélek kizárásával.

És ezen számadás csak a' holt nemzetekről áll.

De ahol úgy – mint Magyarországon a' népek élők 's nem holtak – ébredtek 's nem álomba merültek, ott a' nemzet nem halmozatja, hanem egyetlen, magába meghatározott, öntudatában magasztos egyéniség, kinek irányában egyes emberek az, a' mi a' test irányában annak egyes tagjai.

'S mit használ a' rabnak a' szabad kéz, a' szabad láb, ha teste a' faloszlophoz, szorosan vagyon lánczoltatva.

Igazán barátim mondom, nektek, hogy az, a' ki e' rabnak leoldja kezét vagy lábát, csak félhóhérja lesz, de ki megmenti testét és megerősíti lelkét, egész barátja, egész testvére leend.

II.

„Egyenlőség, szabadság, testvériség” minden vallásra nézve, egész Magyarországon.

Tehát ki kell mondani a' törvényben, hogy magyar országban nincsen uralkodó vallás.

Mert ha az egyik uralkodik, természetes hogy a' többi szolgál.

És minden szolgaság pogány átok, olly átok, a' melly Február 24-ke előtti setét időbe tartozott.

Ellenben a' vallás szabadsága 's egyenlősége, a' legjobb zsinórmértéke minden nemzeti műveltségnek és fénynek.

Mert valóság és műveltség igazi kereszténység nélkül nem lehet.

A' kereszténység magva a' viszonti szeretetben létezik, a' mely nélkül szabadság és egyenlőség lehetetlen.

Mert már Krisztus urunk is szólt: Szeresd felebarátodat mint magadat.

És a' ki másképp tanít és Krisztus urunk természeti és nyelvi tanjait kijátsza, az hamis – pogány – hízegő.

Az uralkodó ház vallása ne neveztesse hazug és pogány nevezettel „uralkodó vallásnak”, hanem annak neveztesse a' mi valóban, az az: „az uralkodó család vallásának.”

Félre tehát a' setét egyedárusággal, mennyei dolgokkal.

Azon legyenek, hogy a' templomi nyelvre nézve semmi vallás se korlátoztassék.

Mert tudnotok kell, hogy ezen szentségbe megfertőzött kézzel büntetlenül nyulni nem lehet.

Dolgozzatok azon, de nem kétszínűleg, hogy minden vallás papsága, mind magány mind köz dolgokban, mindig és mindenütt, minden kivétel nélkül egyenlő jogokat élvezzen.

Hogy a' méltóságokban egyenlő polczra helyeztessenek az érsekek, a' metropoliták és a' superintendensek, és valamennyi alsóbb hivatalnokok.

Hogy mindenkinek hivatala szerint, valláskülömbőség nélkül egyenlő életmód nyujtassék, és pedig az álladalmi kincstárból.

Mert ha valamennyien egy anyának gyermekei vagyunk, 's valamennyien egyenlő kötelességeket viselünk, igazságos, hogy valamennyien egyenlő szeretetet 's jutalmat nyerjünk az egy anyától.

III.

„Egyenlőség, szabadság és testvériség” minden földekre, minden álladalmi részekre nézve egész magyar országban.

Törvény által kell tehát kimondani, hogy a' magyar korona alatt nincsen uralkodó országrész vagy faj, nincsen semmi általatok úgy nevezett „anyaország vagy anyaföld”.

Mert ahol anyaföld létezik, ott természetesen gyarmatoknak kell lenni.

És mikép lehet Horvát, Dalmát és Slavonia országot ezen léalázó nevezettel illetni, midőn közületek sem létez egy olly Pseudohistoricus, ki állítani merne, hogy ezen földeink magyar országból, vagy magyar fajjal gyarmasodtak meg.

Valljon Angolhon Irland és Skoczia irányában anyaország? Valljon Norvégia irányában Schveczia anyaország? Valljon Schleszvig és Holstein irányában

Dánia anyaország? Végül anyaország-e Ausztria magyar ország 's egyéb koronák és országok irányában?

Félre tehát olly nevezetekkel, a' mellyekben semmi egyéb fogalom nem rejlik, mint kevélységtek jele, a' vizonti szeretet helyében vizonti ellenszenvet és viszályt gerjesztő.

Az ellenszenv és viszály nem felel meg e' kornak, a' mellynek jelszava: „egyenlőség, szabadság és testvériség”, nem pedig elsőbbség, járom és czivódás.

Kívánjuk tehát Horvát, Slavonia és Dalmát országunk teljes egységét.

Azért kedves barátink! álljatok el már egyszer a' szünteleni megtámadásról, főleg Slavoniára 's sziklás Tengervidékünkre nézve.

Mert ezen erőszakos hódítás egyéb gyümölcsöket nem hozhat, mint igazságtalanságánál fogva halálos gyűlölséget, 's természetlenségénél fogva gúnyos kacaját.

Az egyenlőség, szabadság és testvériség szellemében nem rejlik se egyik se másik.

Mert mikép fogjátok bebizonyítani, hogy Slavoniánk közvetlen hozzátok tartozik, midőn Slavoniának, Dalmát és Horvátországnak egyesülve Bánja, 's a' magyartól külön országgyűlése vagyon.

Mikép támogatni Tenger mellékünk iránti állítástokat, midőn a' Drávától, mint magyarország határától a' tenger vidékig 35 mértföldi területen irányotokban, sem nemzetiségi rokonság, sem törvényességi egyenlőség nem létez.

Egyébkint ezen egész ellenszegülések nem egyéb, mint hasztalan munka 's felesleges megbántás.

Mert ha egy atyától származó egy házban, egy kenyeren élő szomszéd társak vagyunk, mért mondaná a' barna a' szőkének: „ez az én ruhám” vagy „ez az én nőm”, midőn szeretetben és szívben egyesülhetnek így: „a' te ruhád édes atyánk szerzeménye, 's azért gyümölcsseink közösek, Nőd pedig kedves lénye édes atyánknak, azért tiszteljük 's szeressük őt közösen.”

Látjátok, hogy ezen erőszakos hódítások nem egyéb, mint azon ingyenélők elménczkedései 's balgaságai, a' mellyek a' múlt pogány kor elveinél fogva a' többi nemzeteket lealázni és a' magyarságot felemelni igyekeznek.

De mi hasznokat lehet a' törvények, nemzetiség 's természeti fekvés által velünk össze kapcsolt földeket erőszakkal magatokhoz kötni, midőn ezek előbb utóbb ugy sem gyümölcsözendenek országoknak.

Mert hiába vétkeztek a' természet ellen.

'S hiába kínáltatik az a' magyar járommal, a' ki az alá nem tartozik.

Mert hála az Istennek elmúlt a' setétség 's a' pogányság ideje, 's reánk is virult már a' felvilágosodás és kereszténység napja.

Csak hogy ezen hódítással mint tőlünk mint magyarországtól elijesztettek azon rokon nemzeteket, a' mellyek régi jogoknál fogva velünk és veletek kapcsoltatvák.

Mert ha még nem tudtátok, megmondjuk nektek, hogy Dalmácia tőlünk is, töletek is elvonult csak azért, mert ellenséges magyarosodástoktól fél.

'S mit mondjunk Bosznia, Szerbia 's Bulgáriáról, nemzetünk bölcsőjéről?

Mind ezen földek túrik részint egészen, részint felében a' török jármat, mint sem hogy olly nemzethez szívódnának, a' melly kizárólag saját nemzetiségét táplálja és őrzi, másét pedig mostohán tapodja.

És ezen szerencsétlen viszálykodásnak minden titka abban rejlik, hogy nálatok a' nyelvben e két szó közt *Ugrin* és *Magyar* sehol sem létezik különbség.

Mert ha féltennénk is, hogy Slavóniánk és Tenger mellékünk úgy mint egész Dalmácia 's Horvátország szélesebb értelemben magyar korona tekintetéből ehhez tartozik ugyan, de nem *Magyar*.

Mert tudnotok kell, hogy a' Statistikában *Ungaria* ország vagyón, de *Madjaria* nincsen.

És azért Statistikánk, mint természetes, igaz; a' tietek pedig természetellenes, és azért hazug.

Mert e' *Madjaria* csak papíron létezik, de valóságban nem.

És igazán mondjuk nektek, hogy nem mindegy: a' rákok papíron vannak-e, vagy pedig a' tarisznyában.

És a' ki azt mondja, hogy mindegy: az meséjében cigány, és ennél is rosszabb.

A' horvát korona a' magyar szent koronának hiv társnője „nem *Madjariának*”; mert ennek koronáját e' földön nem esmeri.

A' magyar tartományoknak, mellyik részét képezi *Madjaria*, 's mellyik részét a' magyar koronának képezi, *Madjariának koronája*, midőn a' magyar tartományokban és magyar korona alatt annyi nemzet, 's annyi nemzetség létezik.

Mert valóban Magyarország azon része, a' melly szláv, nem *Madjaria* része, 's a' melly oláh sem *Madjaria* része, 's a' melly német sem *Madjaria* része.

'S azon része a' magyar koronának, a' melly szláv, oláh, német nem lehet része *Madjariának*.

Azért mind magyar országban, mind a' magyar koronában természetes számításnál fogva létezik csak egy része a' *Madjariának*.

De minő joggal is lehetne magyar ország szent koronája *Madjariáé*?

Talán *Madjaria* népessége túlsúlyánál fogva? talán valami természetes vagy historicus elsőbbségénél fogva? talán a' néhai elfoglalások következtében?

Az első nem áll.

Mert a' Madjaria faj a' többi fajokat népességénél fogva nem csak hogy felül nem haladja, sőt hármaskisbbségben nagyon.

Nem áll a' másik sem.

Mert Madjaria faja természeténél fogva a' többi népeknél nem különb sem elméletileg, sem erőileg, sem a' becsület, sem a' szív tekintetéből.

'S a' természetellenes elsőbbséget, a' melyet bitoroltok, a' természet előbb utóbbi is ugyan azon törvénynél fogva eltörli, a' mellyel eltörölte a' bolond képzelődő bűneit 1815. évben.

Eltörli ugyan azon jognál fogva, a' mellyel ti múltkor Ausztria elsőbbségét magyar országunk felett eltöröltétek.

Végül a' harmadik sem áll.

Mert a' ki az elfoglalási jogra hivatkozik, az, az erősebb jogára hivatkozik, aki pedig az erősebb jogára hivatkozik, fegyverre hivatkozik, és annak a' ki fegyverre hivatkozik, higyjétek, fegyverrel is meg fognak felelni, ha kell.

És jaj akkor a' gyengébbnek.

És jaj annak, a' ki őszinteséggel barátot szerezhetett volna, de elmúlászta, és ellenséget szerzett.

Ne csináljatok magatoknak Horvát és Slavóniából Schlesviget és Holsteint, 's még sokkal rosszabbat, mint Schlesvig és Holstein.

Ne csináljatok magatoknak belőle Irlandot, 's még sokkal rosszabbat mint Irland.

Mert ime esküszünk az Istenre: soha sem volt Schlesvig és Holstein olly veszélyes Dániának, a' minő veszélyes Slavonia és Horvátország nem magyar-országnak, de a' ti *Madjariátoknak*.

Mert esküszünk az egekre; hogy az Angolok jövődjére és létre soha nem volt olly veszedelmes Irlandia, minő veszedelmes Slavonia és Horvátország *Madjaria* jövőjének és létrenek.

És ime a' kis Schlesvig és a' kis Holstein mindent megkapott Dániától, a' mit akart, belkormányzását, országgyűlését, nyelvét 's fertőzetlen nemzetiségét.

És rövid idő múlva a' szerencsétlen Irland is kihúzandja véres nyakát az angol járomból.

Csak ti magatok lesztok oka, ha minden igaz lélek, 's igaz jog mellett, a' magyar és hozzá kapcsolt országaink közötti nagy kérdés eredményezni nem fog.

Hagyjátok tehát békével, kedves barátink, a' vizonti nemzeti békünket már az egység kedvéért is, békével Slavóniánkat, Horvátországunkat, Tengeremlékünket és jó az Isten Dalmáciánkat is.

Bizzátok e' hazánkra, hogy maga, kedve szerint, 's régi jogánál fogva válaszsza magának a' Bánt.

Ezen választást erősítse meg a' Horvátok királya, a' ki egyszersmind magyar király is, minden ministeri befolyás nélkül.

Mert mi egyenesen kimondjuk, hogy mi nemzetiségünket tekintőleg a' magyar kormány iránt semmi bizodalommal nem viseltetünk, míg látjuk, mikép magyar országban a' Madjaria faj által nemzetiségét kivéve, minden egyéb nemzetiség és nyelv öszvetiportatik.

Mert a' ki a' maga hazájában igazságtalan, természetes, hogy annak a' hazán kívül sem hisznek semmit.

A' kényurasági Ausztriánk nem követelhetett, 's nem is aratott bizodalmat magyar országunktól, szinte ugy azon Ungaria, melly valamennyi egyéb nemzeteket tipor, nem követelhet, 's nem is arat bizodalmat Slavoniától és Horvát országunktól.

Tehát a' ministerek mellőzésével erősítse meg a' mi közös királyunk a' Bánt.

És legyen Bán nálunk legyen minden polgári 's katonai hatóságok főnöke.

Azért jogában álljon, minden olly polgári hivatalok kinevezése, a' melyek választás alá nem tartoznak, 's minden olly katonai hivatalok kinevezése, a' mellyek egyenesen a' király nevezésétől nem függnek; 's ez utóbbi hivatalokra ő tegye meg az előterjesztést.

A' magyar Nádor hatósága a' Dráván túl ne terjeszkedjék, és a' Bán a' Nádornak tisztvársa ugyan, de alárendeltje ne legyen.

A' mi országaink országgyűlése tovább is ugyan azon törvényhozói jogokkal éljen, a' mellyekkel eddig élt, a' képviseleti és a' korszellem alapján.

A' mi országgyűlésünk a' magyar kormányzástól tökéletesen független legyen.

A' Bán ezen országokban minden belső kormányzati ágakra nézve a' magyar kormánytól független 's feljogosítva legyen, minden előljáróságokat 's bírákat a' legnagyobbtól a' legkisebbikig kinevezni, és ezen országok gyűlését a' magyar és a' Horvát király jóváhagyásával egybehívni, a' nélkül, hogy a' magyar ministeriumnak e' részben legkisebb befolyása volna.

A' magyar koronávali kapcsunk mind a' magyar, mind a' mi országunknak szent legyen.

Kívánjuk tehát, hogy az egyéni, polgári, büntetői és váltói törvényhozás nekünk és Magyar országnak egy és ugyanaz legyen, nem különben az ujonczállítási és adóajánlási jog.

Hogyan és minő alapon? határozza meg országgyűlésünk, egyetértőleg a' magyar kormánnyal.

A' magyar és a' mi országaink hivatalos nyelve legyen minden ország részére saját nyelve.

És a' magyar országgyűlésen a' mi képviselőink, ha nem tudnak, vagy tudni nem akarnak, ne legyenek kötelesek magyarul beszélni.

Magyarok! barátink! értettétek immár véleményünket, a' magyar nemzetek egyenlőség, szabadság és testvériségéről.

Ezen véleményünk áll, mert igazságos, tiszta és minden egyedáruság nélkül, mind személyzetileg, mind nemzetileg; – mert élő forrásból merítvük – a' természetből.

Méltó tehát, ezen igazságos ügy, hogy erőttök mellett megfeszítsétek, 's érette fáradozzatok.

Mert ekkép hangzik ajkaitokról: „Egyenlőség, szabadság és testvériség.”

Higgyétek, nem azért ajánljuk mi ezen igazságot, a' ti barátságos igyekezeteknek, mintha azt hinnők, hogy nélkülöttek életbe nem lépne.

Nem bizonyosan, nem azért.

Mert az igazságból élet leend ti nélkülöttek és mi nélkülünk is.

Mert nem azért jó a' tavasz, mivel a' sinlődő beteg egész télen át befütötte kályháját, hanem azért, mert a' természet törvényénél fogva be kellett neki következni.

Két ok forog fen amaztól különböző, bennünket unszoló, hogy azt nektek ajánljuk.

Az első az, mert általjában jogunkban vagyon mindenkitől követelni, hogy védje a' természetet és az igazságot.

Mert ez minden embernek, minden nemzetnek kötelessége.

A' másik ok az, hogy ti, kiket aristocratiánk egy időre a' többi Magyarországbán létező nemzetek élére tett, ösmérjétek el ezen igyekezetet, teljes mértékben, az igazság és a' természet jogait, 's így ne csak mondjátok, de meg is mutassátok a' világnak, hogy az újabb idő szellemét jól fogtátok föl.

Mert semmi sem bántja meg jobban a' szemet, mintha a' magasztos múltból fenlétező építményt csekély újabb ízlés szülte javulásával, csak egy részében módosítva tekinti.

És azon egyenlőség, szabadság és testvériség, a' melly nem minden embert, minden nyelvet és minden nemzetet egyarányosan illet, nem jelent egyebet, mint azon régi építményt, a' mellynek egyik részében kígyók, denevérek, az aristocratiának setét bagoljai és a' lejármolt nemzetek – a' másik részében pedig a' minap Párisból érkezett egyenlőség, szabadság és testvériség személyzei ünneplik tánczvigalmukat.

Állítani fogják közületek sokan, ámbár első tárogatói az egyenlőség, szabadság és testvériségnek, hogy a' ki a' magyar korona alatt élő valamennyi nemzetek számára az egyenlőséget, szabadságot és testvériséget követeli, az a' haza és a' törvény előtt bűnös.

De soha se higgyetek álnok nyelvöknek.

Mert belőlök szól a' sátán önzése és a' rút kevélység.

Mert szemök van és nem látnak, fülök van és nem hallanak, és szeretnék, hogy mint ők, mindenki más legyen vak és siket.

És nem rég így beszéltek ugyan olly emberek Párisban, Bécsben, Berlinben és másutt is – és ime elenyésztek, és nincs nyomuk többé, mint a' kis vízbuboréknak, ha szétpattan.

Mert a' szabadság világa elnyelte őket, mint a' nap a' borút.

Mert ők is vakok és siketek voltak.

Ne higgyetek tehát ti se azon hazugoknak, mert kimúlnak a' setétség útján, mihelyt kisül a' nap.

Mert nem árt sem az országnak, sem az embernek, a' mi a' természet 's igazság szerint létezik, hanem az, a' mi az igazság és természet ellen van.

És mit használ az igazság és a' természet ellen vétkezni, midőn a' múlnak bűnei kérlelhetetlenül fenyegetnek meg a' jövődő által.

Mert az igazság és a' természet előbb utóbb minden esetre és minden ellentörekvés dacára kivívja diadalát.

Ime mikép fenýíti a' mostani kor a' múlnak a' természet ellen elkövetett bűneit, 's meg fogja fenýíteni még keményebben a' jövődő.

Mert nagy idők közelegnek.

Előre tehát magyar barátink, kiknek jelszava: „egyenlőség, szabadság és testvériség.”

A' ki mit kezdett, végezze is be.

Erőszakoskodás, természetellenesség és igazságtalanság hazug elemek; a' szabadság pedig és a' jog igazságos elemek.

És az igazságról így van írva: „Az ég és a' föld el fognak múlni, de az én szavaim nem fognak elmúlni.”

Károlyvárott April 10-kén 1848.

